CĂUTAREA ABSOLUTULUI

I

CASA CLAES

În oraşul Douai [1], pe strada Parisului, se află o casă care în înfăţişare, în orînduirea lăuntrică şi într-o seamă de amănunte, a păstrat mai mult decît oricare alta caracterul vechilor lăcaşuri flamande atît de firesc adaptate la moravurile patriarhale ale acestei tihnite ţări; însă mai înainte de a trece la zugrăvirea ei, s-ar cuveni poate să amintim, în sprijinul scriitorilor, nevoia acelor pregătiri didactice împotriva cărora protestează unii oameni ignoranţi şi nerăbdători ce-ar vrea emoţii, dar fără principii generatoare, floarea fără sămînţă, copilul fără procesul gestaţiei. Să fie oare arta mai tare decît însăşi natura?

Întîmplările din viaţa omului, fie publică sau particulară, sînt atît de strîns legate de arhitectură, încît cei mai mulţi dintre cercetători pot reconstitui fie o naţiune, fie un individ în tot adevărul fiinţei lor, după vestigiile monumentelor publice sau după relicvele sălaşurilor. Arheologia este pentru viaţa socială ceea ce anatomia comparată înseamnă pentru viaţa organică. Un mozaic rezumă o întreagă societate, după cum un schelet de ihtiozaur subînţelege o întreagă creaţie. Şi într-un caz şi în celălalt, totul se deduce,

totul se înlănțuie. Cauza face să ghicești efectul, după cum fiecare efect îngăduie urcușul îndărăt spre o cauză. Savantul reînvie astfel pînă și negii bătrînelor veacuri.

De aici vine fără îndoială nemărginita pasiune pe care o trezește descrierea unei arhitecturi, cînd fantezia scriitorului nu-i alterează întru nimic elementele : cine n-o poate lega atunci de trecut prin stricte deducții ? Și, pentru om, cît de straniu se aseamănă trecutul cu viitorul ; a-i povesti ceea ce a fost, nu înseamnă oare a-i spune mai întotdeauna ce va fi ? În sfîrșit, arar zugrăvirea locurilor unde viața se scurge, nu deșteaptă în fiecine, cînd amintirea iluziilor amăgite, cînd a speranțelor încă în mugur. Asemuirea între un prezent ce înșală tainicele năzuințl și viitorul care le poate împlini, este și un nesecat izvor de melancolie cît și de dulci alinări.

Din această pricină e aproape cu neputință să nu te cuprindă un fel de înduioșare la descrierea vieții flamande, cînd toate amănunțimile îi sînt redate aidoma. De ce ? Poate fiindcă dintre feluritele chipuri de trai, e cea care atipește mai desăvîrșit sentimentul de nesiguranță al omului. Nici nu poate fi închipuită fără toate acele ospețe de pomină, fără toate acele strînse legături de familie, fără acea bine hrănită îndestulare menită să ateste o continuitate în chiverniseala traiului, fără acea tihnă vecină cu beatitudinea ; dar mai cu seamă e o viață ce înfățișează calmul și monotonia unei fericiri naiv senzuale în care îndeplinirea plăcerii înăbușă chinul dorinții, preîntîmpinînd-o mai întotdeauna. Orice preț ar trebui să plătească omul pasionat sentimentelor tumultoase, n-ar putea totuși niciodată să vadă fără emoție imaginile acestei vieți sociale în care bătăile inimii sînt atît de bine reglementate, încît cei ușuratici o învinuiesc de răceală. Mulțimea prețuiește îndeobște cu precădere forța anormală care se revarsă, forței egale care dăinuie. Mulțimea n-are nici răgazul nici răbdarea să-și dea seama deplin de uriașa putere ce se ascunde sub o aparență uniformă. De aceea, pentru a zgudui această mulțime tirită de torentul vieții, pasiunea, ca și marele artist, n-a găsit

altă cale decît să treacă dincolo de ritmul firesc, așa cum au făcut-o Michel-Angelo, Bianca Capello, domnișoara de la Vallière, Beethoven și Paganini[2]. Numai marii calculatori socot că nu trebuie niciodată să depășești ținta și n-au respect decît pentru perfecta realizare ce insuflă unei opere acea pace adîncă al cărei farmec subjugă pe oamenii superiori. Ci viața îmbrățișată de acest popor înainte de toate econom, îndeplinește întru totul condițiile acelei fericiri visate de mulțimi pentru traiul cetățenesc și burghez.

Cea mai gingașă materialitate este întipărită în toate obiceiurile flamande. Confortul englez oferă privirii nuanțe aspre, tonuri dure; pe cînd în Flandra vechiul interior al caselor încîntă ochiul prin culori molatice, printr-o prietenoasă simplitate; e mărturia unei munci apărată de istovire; acolo pipa denotă o ferice împămîntenire a dulcelui *farniente*[3] napolitan; mai vădind în aceeași vreme o potolită iubire pentru artă, chezășia sa cea mai de seamă, răbdarea, și elementul ce dă trăinicie creațiilor, conștiința. Toată firea flamandă e în aceste două cuvinte: răbdare și conștiință, însușiri ce-ar părea să excludă bogatele nuanțe ale poeziei și să niveleze moravurile acestei țări, tot atît de plate ca și largile sale cîmpii, tot atît de reci ca și ceru-i împîclit. Și totuși, nimic din toate acestea. Civilizația și-a desfășurat aici în așa fel forța, încît a modificat totul, pînă și efectele climei.

Cine cercetează cu luare aminte roadele diferitelor țări de pe glob, este surprins înainte de toate întîlnind coloritul cenușiu și roșcat cu precădere la productele din zonele temperate, în timp ce, în țările calde, aceste producte îmbracă culorile cele mai aprinse. Moravurile trebuie să se supună fără abatere aceleiași legi a firii. Țările flamande, odinioară cu desăvîrșire fumurii și hărăzite culorilor monotone, au găsit mijlocul să arunce strălucire în cerul lor cătrănit de funingine prin vitregiile politice care le-au îngenuncheat pe rînd burgunzilor, spaniolilor, francezilor, și care le-au silit să fraternizeze cu germanii și cu olandezii. De la spanioli au păstrat luxul roșului învăpăiat, atlasurile lucii, tapițeriile cu efecte puternice, penajele, mando-

lina și manierele de curtoazie. De la venețieni au luat, în schimbul pînzeturilor și dantelelor, cristalurile fantastice în care vinul irizează și pare mai aromat. Austriecii le-au lăsat diplomația lor ticăită care, cum spune zicala, bate apa-n piuă. Negoțul cu Indiile le-au adus invențiile grotești ale Chinei și minunățiile Japoniei. Însă, cu toată rîvna de a agonisi totul, de a nu părădui nimic, de a ține piept la toate, Țările flamande n-au putut însemna altceva decît bazarul universal al Europei, pînă în ziua cînd descoperirea tutunului a îmbinat prin fum trăsăturile răzlețe ale fizionomiei naționale. Din acel moment, în ciuda teritoriului ciopîrțit, poporul flamand luă ființă datorită pipei și berii.

După ce-și asimilă, prin statornica-i cumpătare, bogățiile și ideile stăpînitorilor sau ale vecinilor, această țară, de la obîrșie ștearsă și săracă în poezie, își alcătui o viață originală și moravuri caracteristice, fără urmă de servilism. Arta sa se dezbracă de orice idealitate pentru a reproduce numai forme. Deci nu cereți acestei patrii a poeziei plastice nici verva comediei, nici acțiuna dramatică, nici îndrăznețul avînt al epopeii sau al odei și nici geniul muzical; în schimb, ea e fertilă în descoperiri, în dezbateri savante care cer răgaz și nopți de veghe. Totul poartă acolo pecetea îndestulărilor pămîntești. Acolo omul nu vede decît ceea ce există, cugetul se înhamă cu atîta strădanie la jugul măruntelor cerințe, încît în nici o realizare el nu s-a avîntat dincolo de lumea de aievea. Singura idee de viitor concepută de acest popor fu un soi de economie în politică, forța sa revoluționară se născu din casnica rîvnă de a se simți în largul său la masă și a nu duce nici o lipsă sub vechea streașină strămoșească. Simțămîntul de tihnă și spiritul de independență ce le dă belșugul, au trezit, acolo mai timpuriu ca oriunde, acea nevoie de libertate care mai tîrziu a răscolit Europa. Nu-i de mirare deci că statornicia ideilor și tenacitatea pe care educația le imprimă flamanzilor, făcură odinioară din ei oameni de temut în lupta pentru apărarea drepturilor. Acest popor nu făurește așadar nimic pe jumătate, nici lăcașurile, nici mobilierul, nici digul, nici cultura și nici răscoalele. Drept

care, și păstrează monopolul a tot ceea ce întreprinde. Fabricarea dantelei, opera de migăloasă agricultură și de o și mai migăloasă industrie, aceea a pinzei de Olanda, se moștenesc, ca și averile, din tată în fiu. Dacă i s-ar cere cuiva să zugrăvească statornicia omenească sub înfățișarea ei cea mai autentică, poate n-ar greși luînd întru acesta chipul unui burgmaister de ispravă din Țările-de-Jos, în stare, cum au dovedit-o mulți dintre dînșii, să piară burghez și fără strălucire pentru fala hansei [4] sale. Dar dulcea poezie a acestei vieți patriarhale se va desprinde în chip firesc din zugrăvirea unuia din marile sălașuri care, în momentul cînd începe povestirea de față, mai dăinuiau încă neclintite la Douai.

Dintre toate orașele despărțămîntului de nord, Douai este din păcate cel ce se modernizează mai simțitor, unde goana după primeniri a făcut cele mai grabnice cuceriri, unde setea de progres social s-a răspîndit mai cu înfrigurare. Străvechile așezări dispar văzînd cu ochii, strămoșeștile datini se pierd. Tonul, moda, apucăturile pariziene le-au luat locul ; din viața flamandă de odinioară, băștinașii nu vor păstra peste puțină vreme decît pornirea de caldă ospitalitate, curtoazia spaniolă, averile și curățenia Olandei. Casele de piatră albă vor înlocui căsuliile de cărămidă ; plinătatea formelor batave va fi uzurpată de nestatornica eleganță a noutăților franceze.

Casa în care a fost să se petreacă întîmplările din această povestire, e așezată cam în partea de mijloc a străzii Parisului și este denumită la Douai, de mai bine de două sute de ani, „Casa Claes". Numele Van Claes amintește una din cele mai vestite familii a subțirilor meșteșugari de pe vremuri, cărora Țările-de-Jos le datorează de pe atunci, în mai multe soiuri de producții, o întîietate negustorească pe care au și păstrat-o. Multă vreme bărbații din neamul Claes au fost, din tată în fiu, capii puternicei bresle a țesătorilor din orașul Gand. Odată cu răzvrătirea falnicei cetăți împotriva lui Carol-Quintul [5], care voia să le ridice privirile, cel mai bogat dintre ei fu atît de grav compromis, încît, presimțind o prăbușire și silit fiind

să împărtășească soarta tovarășilor, își trimise în taină sub oblăduirea Franței soția cu copiii și cu tot avutul său, înainte ca oștile împărătești să fi cotropit orașul. Temerile sindicului țesătorilor se adeveriră. Scos în afară de legea capitulării împreună cu mulți alți burghezi, fu spînzurat ca rebel, cînd de fapt el fusese apărătorul independenței acelei cetăți. Pieirea lui Claes și a tovarășilor săi a dat roadele așteptate. Nu după mult, aceste cruzimi de prisos costară pe regele Spaniilor cele mai multe din posesiunile sale în Țările-de-Jos. Dintre toate semințele încredințate țărinei, sîngele martirilor dă cele mai grabnice roade. Cînd Filip el II-lea*, care prigonea pe răzvrătiți pînă la a doua seminție, își întinse sceptrul de fier peste orașul Douai, neamul Claes își puse la adăpost uriașele-i averi încuscrindu-se cu prea nobila familie Molina, a cărei ramură mai veche pe atunci scăpătată, redevenea în chipul acesta îndestul de avută ca să-și răscumpere comitatul de Nurho, din regatul Leon, pe care-l stăpînise pînă atunci doar cu numele.

La începutul veacului al XIX-lea, în urma unor vitregii politice de altfel fără vreun interes aici, spița neamului Claes statornicită la Douai, era reprezentată în persoana domnului Balthazar Claes-Molina, conte de Nurho, ce ținea să i se spună simplu Balthazar Claes. Din întinsele averi agonisite de strămoșii care puneau în mișcare cam la o mie de războaie de țesut, Balthazar moștenise doar un venit anual de vreo cincisprezece mii de livre în pămînturi din plasa Douai și casa din strada Parisului, al cărei mobilier făcea, ce-i drept, o avere. Cît privește moșiile din regatul Leon, ele iscaseră pricină de judecată între neamul Molina din Flandra și spița rămasă în Spania. Membrii Molina din Leon cîștigară domeniile și-și însușiră titlul de conți de Nurho, deși familia Claes avea numai ea singură dreptul să-l poarte; dar vanitatea burgheziei belgiene întrecea morga castiliană. Astfel, cînd legea îl sili să aleagă, Balthazar Claes aruncă zdrențele blazonului spaniol pentru fala de cetățean al orașului Gand.

Iubirea de patrie este atît de covîrșitoare la cei sur-

ghiuniți, încît, pînă în ultimele zile ale veacului al XVIII-lea, Claeșii rămaseră credincioși tradițiilor și obiceiurilor strămoșești. Nu se încuscreau decît cu familiile de cea mai neaoșă obîrșie burgheză; le trebuia un număr frumușel de magistrați ori de primari dinspre partea logodnicei, ca s-o primească în clanul lor. În sfîrșit, ca să-și păstreze neștirbite obiceiurile căminului, bărbații alergau să-și caute neveste la Bruges sau la Gand, la Liège sau în Olanda. Pe la sfîrșitul secolului trecut, legăturile tot mai îngrădite, se mărgineau la șapte sau opt familii din noblețea parlamentară, ale căror moravuri, a căror togă cu largi falduri și morgă de magistrat, pe jumătate spaniole, se împăcau cu tradițiile Casei Claes. Locuitorii orașului priveau cu un soi de evlavie această familie, care pentru ei însemna o călăuză. Cinstea neclintită, lealitatea fără pată a numelui Claes, o neasemuită bunăcuviință, statorniciseră în urbea Douai o tot atît de înrădăcinată superstiție ca și slăvirea lui Gayant', cuprinzător tălmăcită în această denumire: „Casa Claes". Duhul vechei Flandre veghează neadormit în acest lăcaș, care pentru iubitorii de antichități burgheze întruchipa sfioasele sălașuri ridicate în Evul de mijloc de burghezia înstărită.

Podoaba de căpetenie a fațadei era o ușă de stejar cu două canaturi, ghintuită în picioare așezate pieziș, în mijlocul cărora stau dăltuite două suveici încrucișate, vădind fala Claeșilor. Pervazul acestei uși, durat din gresie, se boltea într-un arc ascuțit încununat de o firidă vîrfuită în semn de cruce, care adăpostea chipul cioplit al Sfintei Genoveva torcînd din fuior. Deși anii și-au presărat zgura peste gingașa lucrătură a ușii și a firidei, grijulia veghe pe care le-o închinau slugile casei, îngăduia trecătorilor să deslușească fiece amănunt. Astfel, ușorul cu subțirii lui stîlpi îngrămădiți unul într-altul, își păstrase culoarea-i cenușie închisă și lucea, de parcă era dat cu lac.

De o parte și de alta a ușii, la parter, se aflau cîte două ferestre la fel cu toate celelalte ale casei. Chenarul de piatră albă încheiat sub pervaz cu o scoică bogat înflorită, se arcuia într-o dublă arcadă tăiată

la mijloc de brațul vertical al crucii ce împărțea geamul în patru ochiuri inegale, căci brațul orizontal, întretăind pe cel vertical la o înălțime chibzuită în așa fel ca să înfățișeze o cruce, cele două ochiuri de jos erau aproape de două ori cît cele de sus, rotunjite în arcuri. Brîul de deasupra avea la rîndu-i drept podoabă trei șiruri de cărămizi, alternînd cam la cîte un deget fiecare, pentru a înscrie un ornament de model grec. Vitraliul, croit din mici romburi, era încadrat în extrem de subțirele rame de fer vopsite cu roșu.

Zidurile de cărămizi tencuite cu mortar alb, erau ferecate pe alocuri și în unghiuri, cu lanțuri de piatră. Primul cat avea cinci ferestre; al doilea n-avea decît trei, iar podul primea lumina printr-o uriașă floare cu cinci petale, tivită cu gresie și implîntată în mijlocul frontonului triunghiular, ca roza din portalul unei catedrale. Pe creasta acoperișului se vîntura în chip de morișcă o furcă cu fuiorul de in. Cele două laturi ale uriașului triunghi alcătuit de coama acoperișului urcau în scări pînă la tavanul primului cat de unde apele ploilor șuroiau de o parte și de alta prin guri de balaur. La intrare, o lespede de gresie închipuia o treaptă. În sfîrșit, ca ultimă rămășiță a străvechilor datini, de-a stînga și de-a dreapta ușii, între cele două ferestre, se ivea în caldarîmul uliței cîte o podișcă de lemn strunită în chingi de fer, prin care coborai la beciuri.

De cînd dura clădirea, această fațadă era grijită temeinic de două ori pe an. Dacă însă între timp vreun țiricel de tencuială se desprindea cumva dintre cărămizi, găuricea era astupată pe loc. Ferestre, pervazuri, lespezi, totul se afla mai lustruit aici decît marmura cea mai scumpă la Paris. Fața casei nu dădea, precum se vede, nici un semn de decădere. Cu tot coloritul sur al cărămizilor vechi, era păstrată tot atît de grijuliu ca un tablou antic sau ca un bătrîn ceaslov, din cele deosebit de dragi unui amator și hărăzite să supraviețuiască în veci nevătămate, dacă sub obrocul atmosferei noastre n-ar cădea prada necruțătoarelor miasme ce ne amenință deopotrivă și pe noi.

Cerul noros, aerul jilav al Flandrei, cît și umbrele prea îngustei uliți, răpeau prea ades acestei așezări luciul dat de pedanta-i curățenie care de altfel îngheța privirea și o întrista. Un poet ar fi vrut poate firicele de iarbă prin ochiurile firidei sau urme de mușchi printre săpăturile de gresie, ar fi dorit ca șirurile de cărămizi să se fi măcinat ușor, iar sub bolta ferestrelor o rîndunică să-și fi pitit cuibul printre triplele căsuțe roșii care le împodobeau. De aceea stricta perfecțiune, aerul prea dichisit al acestei fațade pe jumătate tocită de atîta lustruială, îi imprimau o demnitate atît de rece și o atît de decentă respectabilitate, în cît ar fi gonit fără îndoială pe romanticul aciuat peste drum, să se strămute repede și degrabă aiurea.

Cînd vreun oaspe trăgea de șnurul împletit al soneriei de metal atîrnat de-a lungul ușorului de la intrare, iar slujnica ieșea să-i deschidă canatul cu micul grătar al ochilor de iscodire la mijloc, canatul scăpa smuls din mînă de propria-i greutate și se izbea răsunînd pînă în inima clădirii, pe sub bolțile unui uriaș gang pietruit, cu un vaier grav și prelung ca și cînd ușa ar fi fost de bronz. Gangul, cu zidurile care imitau marmura, pururi răcoros și presărat cu un strat de nisip mărunt, ducea într-o largă curte pătrată, pardosită cu mari lespezi în patru unghiuri, lustruite, de culoarea mușchiului. Pe mîna stîngă se înșirau încăperea pentru rufărie, bucătăriile și odăile slugilor ; pe dreapta, magazia de lemne, cea de cărbuni și dependințele, toate cu pereți, cu geamuri și uși ornamentate, păstrate în cea mai strictă curățenie. Lumina cernută între cele patru ziduri cărămizii vărgate cu alb, se resfira în palpitări și tonuri trandafirii ce urzeau pe chipurile zugrăvite și peste cele mai mici amănunte, o tainică vrajă și fantastice năluciri.

O a doua așezare, asemuindu-se întru totul cu cea de la stradă si botezată în Flandra „Locuința din dos", se înalța în fundul acestei curți neslujind decît membrilor casei. Jos, întîia încăpere primea lumina prin patru ferestre dintre care două dădeau înspre curte, iar celelalte două într-o grădină ce se întindea cît ținea casa. Două uși cu geamuri, așezate față-n față,

duceau una în grădină, cealaltă în curte și cătau spre intrarea din stradă în așa chip încît, chiar de la primii pași, un străin putea să îmbrățișeze cu privirea întreaga locuință, deslușind pînă și frunzișul ce îmbrăca zidul din fund al grădinii. Clădirea din față, menită să primească oaspeții la zile mari, cuprinzînd la catul de sus iatacurile pentru musafiri, adăpostea neîndoielnic lucruri de artă și uriașe avuții agonisite ; dar în ochii celor din neamul Claes ca și pentru ascuțita pricepere a unui cunoscător, nimic nu întrecea comorile ce împodobeau această încăpere unde, vreme de două veacuri, se scursese viața de familie.

Strămoșul răpus întru cauza libertății orașului Gand, meșterul despre care ne-am face o prea puțintică părere dacă istoricul ar nesocoti să adauge că mai era și un om la aproape patruzeci de mii mărci de argint, agonisite din țesutul pînzelor de corăbii pentru atotputernica marină venețiană, acest Claes, deci, legase prietășug cu vestitul cioplitor în lemn, Van Huysium', din Bruges. Nu odată artistul veni la căușul meșteșugarului. Drept care, cu puțin înainte de răzvrătirea cetății Gand, Van Huysium, ca unul ce între timp se înstărise, ciopli într-ascuns pentru prietenul său un șir de tăblii din lemn de abanos masiv, înfățișînd isprăvile mai memorabile din viața lui Artevelde', faimosul fabricant de bere uns pentru scurt timp rege al Flandrelor. Acest șir de șaizeci de tăblii număra cam una mie patru sute figuri principale și trecea drept cea mai desăvîrșită lucrare a artistului. Căpitanul însărcinat cu paza burghezilor răzvrătiți pe care Carol-Quintul hotărîse să-i spînzure în ziua descinderii sale în urbea natală, propusese, zice-se, lui Van Claes, să-l facă scăpat în schimbul operei lui Van Huysium ; dar țesătorul o și trimisese în Franța. Acest salon, în întregime căptușit cu cele șaizeci de tăblii, pe care, din evlavie pentru umbra mucenicului, Van Huysium venise în persoană să le încadreze în rama de lemn vopsit azuriu, cu fire de poleială prin el, este așadar lucrarea cea mai cuprinzătoare a acestui maestru, din care cele mai mici fragmente se plătesc astăzi aproape cu greutatea lor în aur.

Deasupra căminului, Van Claes, zugrăvit de Tițian în toga-i de președinte al tribunalului „des Parchons“[10] părea că-și mai diriguie încă urmașii ce slăveau în el pe eroul neamului. Căminul, cu pragul foarte înalt, zidit, mai întîi în piatră, iar în veacul trecut reconstruit din marmură albă, sprijinea o străveche pendulă și două sfeșnice cu cîte cinci brațe răsucite, de prost gust, dar din argint masiv. Cele patru ferestre erau împodobite cu grele perdele de damasc roșu cu flori negre, căptușite cu mătase albă, iar jilțurile, tapițate cu aceeași țesătură, fusese reînnoite sub Ludovic al XIV-lea. Pardoseala, vădit modernă, era alcătuită din late tăblii de lemn alb tivite cu șipci de stejar. Tavanul, întocmit din mai multe și întortocheate căsuțe în mijlocul cărora se ițea cîte o mască cioplită de Van Huysium, fusese cruțat și mai păstra tonurile sumbre ale stejarului de Olanda. Din cele patru unghere ale acestui salon se înălțau coloane trunchiate ce susțineau sfeșnice la fel cu acelea de pe cămin; o masă rotundă ocupa mijlocul încăperii. De-a lungul pereților se înșirau simetric mesuțe de joc. Pe două console aurite, cu tăbliile de marmură albă, se aflau, în momentul cînd începe această povestire, două globuri de sticlă pline cu apă, în care înotau pe un strat de nisip și de scoici, peștișorii roșii, aurii și argintii.

Această încăpere era în același timp strălucitoare și posomorîtă. Tavanul absorbea în chip firesc lumina, dar fără s-o răsfrîngă. Dacă dinspre grădină soarele izbucnea sclipind jucăuș în sculpturile abanosului, în schimb prin ferestrele dinspre curte mijea o rază puțintică, abia făcînd să pîlpîie dîrele de aur de pe pereții din față. Astfel acest salon, atît de impunător pe o zi însorită, mocnea îndeobște sub o lumină lîncedă cu acele melancolice tonuri ruginii pe care soarele le revarsă toamna pe coama pădurilor.

De prisos să urmăm a zugrăvi casa Claes în alte unghere, unde de bună seamă se vor petrece multe din peripețiile povestirii de față; e de-ajuns, pentru moment, a-i fi cunoscut orînduirile de căpetenie.

În anul 1812, prin ultimele zile ale lunii august, într-o duminică după vecernie, o femeie sta în jilțul

ei din fața ferestrei. Razele soarelui cădeau oblic asupra casei, o tăiau pieziș, străbăteau salonul, se mistuiau în stranii reflexe pe tăbliile de lemn ce căptușeau pereții dinspre curte, învăluind femeia în zona purpurie proiectată de perdeaua de damasc ce cobora în falduri de-a lungul ferestrei. Un pictor, chiar mediocru, dacă ar fi zugrăvit-o în acel moment, ar fi izbutit fără îndoială o operă rară, avînd înainte-i un chip atît de răvășit de durere și de melancolie. Poziția corpului și a picioarelor vădeau înfățișarea abătută a unei făpturi ce-și pierde conștiința ființei trupești în încordarea forțelor absorbite de o idee fixă ; îi urmărea mijirile în viitor, cum adesea privești de pe malul mării o rază de soare ce străpunge norii și înscrie la orizont o dîră luminoasă. Mîinile femeii, respinse de brațele jilțului, atîrnau în afară ; iar capul, ca o prea grea povară, era rezemat pe spătar. O rochie foarte simplă de percal alb nu îngăduia ochiului să-i ghicească proporțiile, iar bustul îi era ascuns sub cutele unei eșarfe încrucișate pe piept și înnodate cu o voită neglijență. Chiar dacă lumina n-ar fi scos în relief fața, pe care femeia dorea parcă dinadins s-o arate mai cu plăcere decît tot restul făpturii sale, ar fi fost peste putință să nu-ți pironească luarea-aminte ; expresia care ar fi zguduit și pe cel mai jucăuș prunc era de-o încremenită și rece stupoare, în pofida celor cîteva lacrimi fierbinți. Nimic mai spăimîntător decît a fi martorul unei adînci dureri ce nu se revarsă decît în arare intervale, dar care pe acest obraz rămînea ca o lavă pietrificată în jurul unui vulcan. S-ar fi zis o mamă în ceasul morții, silită să-și părăsească copiii într-o prăpastie de mizerie, fără a le putea lăsa în urmă-i nici o ocrotire omenească.

Fizionomia acestei doamne, în vîrstă cam de vreo patruzeci de ani, dar care atunci era mai puțin departe de a fi frumoasă decît fusese vreodată în tinerețe, nu arăta nici una din trăsăturile femeii flamande. Bogatele-i plete se revărsau în negre inele pe umeri și de-a lungul obrajilor. Fruntea, foarte bombată, cu tîmple înguste, era ca de ceară, dar sub bolta ei scăpărau doi ochi negri aruncînd văpăi. Fața întru totul

spaniolă, smeadă și pală, devastată de vărsat, reținea privirea prin desăvîrșirea ovalului de-un contur care, în ciuda trăsăturilor alterate, păstra o perfecțiune de o impunătoare eleganță ce apărea deplin de cîte ori încordarea sufletului îi restituia puritatea inițială. Trăsătura care dădea deosebită distincție acestui chip energic, era nasul adus ca un plisc de vultur și care, prea bombat spre mijloc, părea rău construit înlăuntru, dovedind însă o negrăită finețe ; peretele nărilor era atît de străveziu, încît se împurpura în bătaia luminii. Cu toate că buzele cărnoase și mărunt încrețite, dezvăluiau trufia unei înalte obîrșii, ele erau pătrunse de o bunătate firească și radiau buna-cuviință. Firește se putea tăgădui frumusețea acestui chip în același timp viguros și feminin ; dar poruncea atenție. Scundă, cocoșată, și șchioapă, această femeie își prelungise cu atît mai mult fecioria, cu cît cei din juru-i se încăpățînau s-o socotească săracă cu duhul ; și totuși, se găsiră o seamă de bărbați adînc răscoliți de pasionata ardoare înscrisă pe fața ei, de tainicile semne ale unui nesecat izvor de duioșie, și care s-au lăsat cuceriți de un farmec anevoie de împăcat cu atîtea infirmități. Aducea mult cu strămoșul ei, ducele de Casa-Real, grande de Spania. În acea clipă, vraja, care odinioară subjugase atît de despotic sufletele îndrăgite de poezie, se revărsa pe chipul său mai năvalnic ca în orice alt ceas din viața-i trecută și se cheltuia, ca să spunem așa, în gol, vestind o magică voință, biruitoare peste oameni, dar neputincioasă în fața destinelor. Cînd ochii ei părăseau bocalul unde privea peștișorii fără să-i vadă, atunci îi înălța cu o deznădăjduită tresăltare, ca și cum ar fi invocat cerul. Zbuciumul său părea dintre acelea ce nu se pot încredința decît lui Dumnezeu. Tăcerea era tulburată doar de greieri și cei cîțiva cosași ce țîrîiau în grădiniță de unde se ridica o arșiță de cuptor, și de zvonul înăbușit al argintăriei, al farfuriilor și al scaunelor mișcate în încăperea vecină de un fecior care punea masa pentru cină.

În acel moment, îndurerata doamnă ațintì urechea și păru a se reculege ; scoase batista, își șterse lacrimile, încercă să zîmbească și-și birui atît de stăpînă

zbuciumul săpat în trăsături, încît oricine ar fi crezut-o cuprinsă de acea indiferență în care ne afundă o viață scutită de griji. Fie pentru că obișnuința de a vieții între acei pereți unde o alungau infirmitățile, îi îngăduise să recunoască unele tainice semne de nepătruns pentru alții și pe care ființele în prada marilor pasiuni le caută cu înfrigurare, fie pentru că natura răscumpărase atîtea neajunsuri trupești dîndu-i simțuri mai ascuțite decît făpturilor în aparență mai armonios croite, femeia aceasta deslușise pasul unui bărbat în coridorul de deasupra bucătăriilor și încăperilor pentru servitori, prin care aripa din față comunica cu cartierul din dos. Sunetul pașilor creștea din ce în ce mai lămurit. Și deîndată, chiar fără a fi avut puterea cu care o făptură pasionată cum era dînsa știa să desființeze spațiul pentru a se contopi cu celălalt eu al său, chiar un străin ar fi auzit totuși lesne pasul bărbatului coborînd scara din coridor în salon. La sunetul acelui pas, ființa cea mai neatentă ar fi tresăltat răscolită de gînduri, căci era peste putință ca cineva să rămînă rece, ascultîndu-l. Un mers grăbit ori sacadat sperie. Cînd un om sare și strigă „foc!", picioarele-i glăsuiesc tot atît de tare ca și vocea. Dacă așa este, apoi nici un mers potolit nu pricinuiește emoții mai puțin puternice. Grava încetineală, pasul tîrît al acelui bărbat, ar fi scos fără îndoială din fire pe oamenii lipsiți de judecată; dar un observator sau firile nervoase ar fi încercat aproape un simțămînt de groază ascultînd mersul cadențat al acelor picioare din care viața parcă era absentă și care făceau să trosnească podelele ca și cum două greutăți de fer izbeau sacadat. Oricine ar fi recunoscut pasul nehotărît și greoi al unui moșneag sau maiestosul mers al unui gînditor ce tîrăște lumi după el.

După ce cobori ultima treaptă, proptindu-și picioarele pe lespezi cu o mișcare șovăielnică, bărbatul zăbovi o clipă în spațiul mare unde sfîrșea gangul ce ducea la odăile slugilor și de unde se putea intra și în salon, printr-o ușă ascunsă în tăbliile de lemn, la fel cu cea paralelă care dădea în sufragerie. În acea clipă, un fior ușor, asemeni celui pricinuit de o scînteie electrică,

scutură femeia întinsă în jilț; dar totodată cel mai îmbietor surîs îi înflori pe buze, și fața-i, înviorată de așteptarea unei plăceri, străluci ca a unei prea frumoase madone italiene; într-o clipă găsi tăria să-și înăbușe teroarea în străfundul sufletului; apoi întoarse capul spre tăbliile din ungherul sălii unde avea să se deschidă ușa care fu în adevăr împinsă cu atîta violență, încît sărmana creatură păru că a primit ea direct comoția.

Balthazar Claes se ivi deodată, făcu cîțiva pași fără a se uita la femeie, sau, dacă o privi, nu o văzu, și rămase pironit în mijlocul salonului, sprijinindu-și în palma dreaptă capul ușor înclinat. Ucigătoarea suferință cu care această femeie nu se putea obișnui, deși era aproape pîinea ei zilnică, îi încleștă inima, îi stinse surîsul pe buze, îi încruntă fruntea brună între sprîncene, spre acea cută ce sapă încordarea simțămintelor covîrșitoare; ochii i se împînziră de lacrimi, dar le șterse de îndată, privind la Balthazar.

Cu neputință ar fi fost pentru oricine să nu se simtă adînc impresionat de acest șef al familiei Claes. Tînăr, trebuia să fi semănat desigur cu slăvitul mucenic ce amenințase pe Carol-Quintul cu reînscăunarea lui Artevelde; acum însă, părea un om trecut de șaizeci de ani, măcar că nu avea mai mult de cincizeci, iar îmbătrînirea-i pretimpurie șterse nobila asemuire. Deși înalt de statură, mergea adus de spate, fie că îndeletnicirile îl siliseră să stea aplecat, fie că șira spinării se încovoiase sub povara capului. Avea umerii lați și pieptul bine legat. Dar restul trupului era firav, deși nervos; și această disproporție într-o croială altădată vădit armonioasă, intriga mintea, care ar fi încercat să explice asemenea fantastică arătare prin cine știe ce ciudățenie a traiului. Stufoasa-i chică bălană nepieptănată, îi cădea pe umeri după moda germană, dar într-o dezordine ce se îmbina cu toată strania-i înfățișare. Fruntea lată prezenta de altfel protuberanțele în care Gall a statornicit sferele poetice. Ochii, de un albastru clar și cald, aveau ascuțita agerime ce se întîlnește la marii cercetători ai științelor oculte. Nasul, cîndva desigur fără cusur, se alungise,

lar nările păreau că se umflă treptat printr-o involuntară încordare a mușchilor olfactivi. Umerii obrajilor păroși, ieșeau mult în afară și făceau fața-i veștedă încă mai suptă ; gura, plină de grație, era ghemuită între nas și o bărbie scurtă, întoarsă brusc în sus. Linia feței era mai mult lungă decît ovală ; astfel, sistemul științific ce atribuie fiecărui chip omenesc o asemuire cu fața unui animal, și-ar fi găsit o dovadă mai mult în figura lui Balthazar Claes care părea că aduce cu capul unui cal. Pielea îi era lipită de oase, uscată parcă fără istov de o sacră văpaie ; iar în clipele, cînd cerceta spațiul, ca pentru a-și urmări împlinirea speranțelor, s-ar fi zis că aruncă pe nări flacăra ce-i devora ființa. Pasiunile adînci ce frămîntă pe oamenii mari erau înscrise pe acest chip palid, brăzdat de cute, pe fruntea șănțuită ca a unui bătrîn rege răpus de griji, dar mai presus în ochii scînteietori a căror arșiță era parcă deopotrivă hrănită și de castitatea ce-o dă tirania gîndirii, cît și de lăuntrica văpaie a unei vaste inteligențe. Ochii, adînc cufundați în găvane, păreau adumbriți doar de vegheri și de îndîrjitele lupte ale unei speranțe mereu înșelată, mereu renăscută.

Aprigul fanatism pe care-l insuflă arta sau știința se mai trăda încă în acest om și printr-o stranie și permanentă distracție, a cărei mărturie o vedea în portul și apucăturile pe aceeași măsură cu magnifica monstruozitate a fizionomiei. Mîinile mari și păroase erau nespălate, unghiile îndoliate. Încălțările ori erau nevăxuite ori clămpăneau. Dintre toți ai casei, stăpînul era singurul ce-și permitea ciudata libertate de a umbla murdar. Șoioșii lui pantaloni de șiac negru, jiletca desbumbată, cravata înnodată strîmb, surtucul verzui în veci hăbuit, întregeau un bizar amestec de mici și de mari semne ce-ar fi trădat la oricine altul mizeria viciului, care însă la Balthazar Claes întruchipau dezordinea geniului. Prea deseori viciul și geniul produc efecte asemănătoare ce înșală pe omul de rînd. Geniul nu este oare un neînfrînat exces ce devoră timpul, banii, trupul, și care duce la spital mai grabnic chiar decît josnicele pasiuni ? Oamenii

arată chiar mai mult respect pentru viciu decît pentru geniu, căci geniului îi refuză orice credit. Beneficiile de pe urma tăinuitelor munci ale savantului par atît de îndepărtate, încît societatea se teme a-l lua în serios cît timp e în viață ; socoate mai nimerit să se achite față de el neiertîndu-i nici sărăcia nici nenorocirile.

Cu toată necurmata-i uitare de prezent, dacă Balthazar Claes își părăsea cumva misterioasele contemplații, dacă vreun dulce imbold social îi înviora fața gînditoare, dacă ochii ficși își părăseau cumva recea sclipire pentru a oglindi un simțămînt, în sfîrșit dacă privea în jur revenind la viața de aievea, greu i-ar fi fost oricui să nu aducă un involuntar prinos seducătoarei frumuseți a acelei figuri, cît și spiritului plin de farmec care se zugrăvea în ea. Astfel, fiecine, văzîndu-l atunci, regreta că acest om nu mai aparținea lumii, rostindu-și : „Frumos trebuie să mai fi fost în tinerețe !“ Grosolană greșeală ! Niciodată Balthazar Claes nu fusese mai poetic de cum era în acea clipă. Lavater ar fi rîvnit desigur să studieze această figură mărturisind răbdare, lealitate flamandă, candidă moralitate, în care totul era larg și mare, în care pasiunea părea calmă, fiindcă era adîncă. Moravurile acestui om nu puteau fi decît curate, cuvîntul său nu putea fi decît sacru, prietenia lui decît statornică, devotamentul său decît desăvîrșit ; dar voința ce pune aceste însușiri în slujba patriei, a omenirii sau a familiei, se îndreptase din păcate aiurea. Acest cetățean care avea datoria să vegheze la fericirea unui cămin, să chiverniséască o avere, să-și îndrumeze copiii spre un frumos viitor, trăia în afara îndatoririlor și afecțiunilor sale, în tovărășia unui alt duh familiar. În ochii unui preot ar fi părut binecuvîntat cu harul dumnezeiesc, un artist l-ar fi slăvit ca pe un mare maestru, un entuziast l-ar fi luat drept un iluminat al Bisericii swedenborgiene [11].

În momentul acela, straiele lui ponosite, sălbatice, rufoase, contrastau ciudat cu grațioasa îngrijire a femeii ce-l admira cu atîta zbucium. Ființele diforme, inteligente, sau cu un suflet ales, pun în găteala lor

un gust deosebit. Ele ori se îmbracă simplu, simțind că farmecul lor e numai lăuntric, ori știu să-și ascundă disgrația proporțiilor sub o anume eleganță ce încîntă ochiul și absoarbe cugetul. Nu numai că ființa aceasta avea un suflet mărinimos, dar îl mai și iubea pe Balthazar Claes cu acel instinct al femeii care-o apropie de suavitățile angelice. Crescută în sînul uneia din cele mai vestite familii din Belgia, ea tot ar fi dobîndit gustul chiar dacă nu l-ar fi avut din naștere; iluminată însă și de dorința de a plăcea neîncetat bărbatului drag, știa să se îmbrace cu o minunată artă fără ca eleganța ei să distoneze cu cele două metehne fizice. Corsajul ei nu izbea de altfel decît prin umeri, din care unul era simțitor mai mare decît celălalt. Ea cercetă prin fereastră curtea interioară, apoi grădina, ca pentru a se încredința că e singură cu Balthazar, și-i spuse apoi cu un dulce murmur, aruncîndu-i una din acele supuse priviri ce caracterizează pe flamande, căci de multă vreme iubirea alungase dintre ei trufia blazonului spaniol:

— Balthazar, ești oare atît de ocupat?... Iată a treizeci și treia duminică, de cînd nu mai vii nici la liturghie, nici la vecernie.

Claes nu răspunse; soția plecă fruntea, împreună mîinile și așteptă; știa că tăcerea aceasta nu însemna nici dispreț nici nepăsare, ci numai tiranice preocupări. Balthazar era una din acele făpturi care păstrează pînă tîrziu în adîncul sufletului gingășia lor tinerească; s-ar fi socotit ucigaș, rostind cel mai nevinovat gînd jignitor față de o femeie copleșită de simțămîntul nefericirii sale trupești. El singur poate, dintre bărbați, știa că o vorbă, o privire, pot șterge ani de fericire, și că sînt cu atît mai neîndurătoare cu cît se izbesc mai cumplit de o neclintită blîndețe; căci firea noastră ne împinge a suferi mai amar de o disonanță în clipele fericite, decît a ne bucura gustînd o plăcere în plină nenorocire.

Peste cîteva clipe, Balthazar păru că se trezește, privi împrejur și întrebă:

— Vecernie?... Ah! Copiii sînt la vecernie?

Făcu cîţiva paşi ca să arunce ochii în grădina unde de pretutindeni se înălţau superbe lalele ; dar se poticni de îndată ca şi cum s-ar fi izbit de un zid şi îngăimă :

— Mai la urmă, de ce nu s-ar combina într-un timp anumit ?

— Oare înnebuneşte ?... se cutremură femeia înfiorată de groază.

Dar ca să înţelegem tîlcul scenei provocate de această situaţie, e neapărată nevoie să aruncăm o privire în viaţa de pînă atunci a lui Balthazar Claes şi a nepoatei ducelui de Casa-Real.

II

POVESTEA UNEI CASNICII FLAMANDE

Prin anul 1783, domnul Balthazar Claes Molina de Nurho, pe atunci în vîrstă de douăzeci şi doi de ani, putea trece drept ceea ce numim noi în Franţa un bărbat frumos. Venise să-şi desăvîrşească educaţia la Paris unde căpătă deprinderi alese în societatea doamnei d'Egmont, contelui de Horn, principelui d'Arenberg, ambasadorului Spaniei, a lui Helvétius,[12] a francezilor băştinaşi din Belgia sau a altora veniţi din acea ţară şi pe care obîrşia sau averea îi aşezase printre marii seniori ce dădeau tonul pe acea vreme. Tînărul Claes îşi găsi acolo rude şi prieteni care-l lansară în lumea mare, în momentul cînd acea lume mare avea să se prăbuşească; dar ca cei mai mulţi dintre tineri, fu mai ademenit la început de glorie şi de ştiinţă, decît de deşertăciuni. Frecventa deci mult savanţii şi cu osebire pe Lavoisier care, pe atunci, atrăgea obştească luare-aminte mai virtos prin imensa-i avere de fermier general, decît prin descoperirile-i în chimie; în vreme ce mai apoi, marele chimist avea să-l facă uitat pe micul fermier general, Balthazar se pasionă pentru ştiinţa cultivată de Lavoisier, devenind cel mai înflăcărat discipol al său;

dar era tînăr, chipeş cum fusese Helvétius, şi femeile din Paris îl învăţară în scurtă vreme a nu mai distila decît spiritul şi dragostea. Deşi îmbrăţişase învăţătura cu înfocare, iar Lavoisier îi acordase unele elogii, îşi părăsi maestrul ca să asculte pe maestrele gustului, în preajma cărora tinerii îşi însuşeau ultimele lecţiuni din codul manierelor elegante, deprinzînd obiceiurile înaltei societăţi care, în Europa, alcătuieşte una şi aceeaşi familie. Ameţitorul vis al succesului nu ţinu mult ; după ce sorbi aerul Parisului. Balthazar plecă ostenit de-o viaţă deşartă ce nu se împăca nici cu sufletu-i arzător, nici cu inima-i iubitoare. Viaţa de cămin, atît de dulce, de liniştită, ce-i răsărea în minte numai la auzul numelui de Flandra, îi păru mai potrivită cu firea şi cu tainicele-i chemări ale inimii. Poleiala nici unui salon parizian nu-i adumbrise melodiile salonului brun ori ale micuţei grădini unde copilăria lui se scursese atît de ferice. Trebuie să fie cineva şi fără cămin şi fără patrie, pentru a se înrădăcina la Paris. Parisul este oraşul cosmopolitului sau al oamenilor ce s-au cununat cu lumea pe care-o strîng neogoit la piept cu braţul ştiinţei, al artei sau al puterii.

Copilul Flandrei reveni la Douai precum porumbelul lui La Fontaine la cuibul său, plînse de bucurie regăsindu-şi urbea chiar în ziua sărbătoririi lui Gayant. Gayant, această superstiţioasă fericire a întregului oraş, acest triumf al amintirilor flamande, data cam din timpul emigrării familiei sale la Douai.

Moartea tatălui şi a mamei lăsă casa Claes pustie şi-l copleşi cîtăva vreme. După ce prima-i durere se alină, simţi nevoia să se însoare, pentru a încununa fericita existenţă despre care-i vorbiseră toate religiile ; voi să urmeze făgaşul străvechiului cămin, mergînd, ca şi strămoşii lui, să-şi caute o soţie fie la Gand, fie la Bruges sau la Anvers ; dar, nici una din tinerele întîlnite acolo nu-i fu pe plac. Avea, fără îndoială, idei particulare despre căsătorie, căci fu învinuit încă de tînăr de a nu păşi pe calea bătută. Intr-o zi, auzi vorbindu-se la una din rubedeniile sale, la Gand, despre o domnişoară din Bruxelles care de-

veni obiectul unor discuții destul de aprinse. Unii găseau că frumusețea domnișoarei de Temninck era umbrită de infirmitățile sale; alții o vedeau desăvîrșită cu toate cusururile. Bătrînul văr al lui Balthazar Claes declară oaspeților de față, că frumoasă ori ba, avea un suflet pentru care el ar lua-o de nevastă dacă ar fi de însurat; și povesti cum ea renunțase la moștenirea părinților, pentru a înlesni fratelui mai mic o căsătorie demnă de numele său, preferînd astfel fericirea acestui frate propriei sale fericiri și jertfindu-i întreaga viață. Nu era de crezut că domnișoara de Temninck avea să se mărite bătrînă și fără avere, cînd, tînără moștenitoare, nu i se prezenta nici o partidă. La cîteva zile după aceasta, Balthazar Claes era pe urmele domnișoarei de Temninck, pe atunci în vîrstă de douăzeci și cinci de ani, și de care se îndrăgostise nebunește. Joséphine de Temninck se crezu obiectul unui capriciu și refuză să-l ia în serios pe domnul Claes; dar pasiunea este atît de comunicativă și, într-o biată fată schiloadă și șchioapă, o iubire inspirată unui bărbat tînăr și bine făcut, stîrnește atît de ametitoare ispite, încît primi să se lase curtată.

N-ar trebui oare un întreg ceaslov pentru a zugrăvi cum se cuvine dragostea unei tinere supuse cu umilință opiniei ce-o proclamă slută, în vreme ce ea simte lăuntric năvalnicul farmec ce naște din simțămintele curate? Sînt sălbatice gelozii la privelișteа fericirii, sînt crunte dorințe de răzbunare împotriva rivalei ce fură o privire, sînt în sfîrșit emoții, spaime necunoscute celor mai multe dintre femei, și care ar pierde puterea lor fiind doar numai schițate. Îndoiala, atît de dramatică în iubire, ar fi cheia acestei analize, prin esență minuțioasă, în care unele suflete și-ar găsi poezia pierdută, dar nu și uitată, a celor dintîi fiori: acele sublime exaltări în străfundul inimii și pe care fața nu le trădează, niciodată; acea teamă de a nu fi înțeles și nemărginitele bucurii de a fi fost înțeles; acele șovăieli ale sufletului ce se zăvorăște și acele magnetice raze ce dau ochilor nuanțe nesfîrșite; acele gînduri sinucigașe trezite de o singură vorbă și risipite de o mlădiere a glasului tot atît de intensă ca

și simțămîntul a cărei tainică statornicie o dezvăluie; acele sfielnice priviri ce ascund spăimoase îndrăzneli; fulgerătoarele dorinți de a vorbi și de a făptui, înfrînate de însăși violența lor; acea intimă elocință ce se grăiește prin rostiri lipsite de duh, dar spuse cu o voce înfrigurată; misterioasele efecte ale primitivei pudori lăuntrice și acelei dumnezeiești discreții care face pe oricine darnic într-ascuns și dă o negrăită mireasmă jertfelor tăinuite; într-un cuvînt, toate frumusețile primăverii amorului și slăbiciunile atotputerniciei lui.

Domnișoara Joséphine de Temninck se arătă cochetă din mărinimie. Simțămîntul aparentelor sale imperfecțiuni o făcu tot atît de anevoie de mulțumit ca și pe cea mai frumoasă ființă. Teama de a displace cîndva îi deștepta mîndria, îi spulbera încrederea, dîndu-i tăria să păstreze în taina inimii acele nemaisimțite fericiri cu care celorlalte femei le place a se făli în purtări, făurindu-și din ele o trufașă podoabă. Cu cît dragostea o împingea mai aprins spre Balthazar, cu atît îndrăznea mai puțin să-și dezvăluie simțămintele. Gestul, privirea, răspunsul și întrebarea, care, la o femeie frumoasă, sînt măguliri pentru un bărbat, nu deveneau oare la ea umilitoare speculații? O femeie frumoasă poate în voia cea bună să se arate așa cum este, lumea îi trece cu vederea o nerozie sau o stîngăcie; pe cînd o singură ochire îngheață expresia cea mai minunată pe buzele unei slute, îi stînjenește privirea, îi sporește stîngăcia gesturilor, îi stinghерește ținuta. Nu știe oare că numai ei (dintre toate) nu-i sînt îngăduite greșelile, că oricine îi refuză darul de a le îndrepta și, că de altminteri, nimeni nu-i dă acest prilej? Cerința de a fi în orice moment desăvîrșită nu-i întunecă oare facultățile, nu le paralizează funcțiunea lor? O atare femeie nu poate viețui decît într-o atmosferă de îngerească îngăduință. Dar unde-s inimile din care îngăduința să se reverse neîntinată de o amară și jignitoare milă?

Gîndurile acestea cu care o obișnuise necruțătoarea politețe a lumii, ca și acele atenții care, mai neîndurătoare decît batjocurile, înveninează nenorocirile punînd degetul pe rană, o chinuiră pe domnișoara de

Temninck, pricinuindu-i o necurmată stînjenire ce-i alungă în adîncul fiinţei cele mai dulci simţiri şi-i îngheţa atitudinea, vorba, privirea. Era îndrăgostită pe furiş, nu cuteza a fi elocventă sau frumoasă decît în singurătate. Nefericită în plină zi, ar fi fost încîntătoare dacă i s-ar fi îngăduit să nu trăiască decît noaptea. Deseori, pentru a pune la încercare această iubire şi cu riscul de a o pierde, dispreţuia găteala ce-i putea salva în parte cusururile. Ochii ei de spaniolă fascinau cînd îşi dădea seama că Balthazar o găsea frumoasă, fără să fie gătită. Cu toate acestea, neîncrederea îi întuneca rarele clipe în care se încumeta să se lase pradă iubirii. Ea îşi puse în curînd întrebarea dacă nu cumva Claes se gîndea s-o ia de soţie numai ca să aibă acasă o roabă, dacă nu ascundea cumva metehne ce-l sileau să se mulţumească cu o biată slută. Aceste neogoite temeri dădeau uneori un preţ de nespus ceasurilor cînd credea în veşnicia, în sinceritatea unei iubiri ce trebuia s-o răzbune împotriva lumii întregi. Provoca delicate discuţii ponegrindu-şi urîţenia, ca să pătrundă pînă în ascunzişul conştiinţei iubitului, smulgea atunci lui Balthazar adevăruri puţin măgulitoare; dar îi plăcea încurcătura în care-l punea, împingîndu-l să declare că o femeie este iubită, înainte de toate, pentru sufletul ei ales şi pentru acel devotament ce face fiecare zi din viaţă atît de egal fericită, încît după ani de căsnicie, cea mai fermecătoare femeie de pe pămînt este, pentru un soţ, aidoma celei mai slute. După ce înşira tot ce se afla adevăr în paradoxele care urmăreau să scadă preţul frumuseţii, deodată Balthazar îşi dădea seama de nepolitetea acelor observaţii şi-i dezvăluia toată bunătatea inimii în gingăşia tranziţiilor prin care ştia să dovedească domnişoarei de Temninck că, pentru el, ea era desăvîrşită. Devotamentul, care la o femeie înseamnă poate cea mai înaltă culme a iubirii, nu lipsi acestei fete, căci ea nu nădăjduia să fie veşnic iubită; dar întrezărirea unei lupte în care simţămîntul trebuia să biruie frumseţea o ademeni; apoi ea găsi mărinimie în a se dărui fără a crede în dragoste; în sfîrşit fericirea, oricît de vremelnică ar fi

fost, trebuia de la sine plătită prea scump pentru ca să mai pregete a o gusta. Aceste șovăieli, zvîrcolirile acestea, învăluind pe-o astfel de superioară făptură în farmecul și în neprevăzutul pasiunii, trezeau în Balthazar o iubire aproape cavalerească.

Nunta avu loc la începutul anului 1795. Cei doi soți se întoarseră la Douai ca să petreacă primele zile ale căsniciei în patriarhalul sălaș al Claeșilor, ale cărui comori fură sporite de domnișoara de Temninck, ce aduse cu ea cîteva frumoase tablouri de Murillo și de Velasquez, diamantele mamei sale și magnificele daruri trimise de fratele ei, devenit duce de Casa-Real.

Puține femei fură mai fericite ca doamna Claes. Fericirea dăinui cincisprezece ani, fără nici cel mai palid nor ; și, asemeni unei orbitoare lumini se strecură pînă în cele mai neînsemnate amănunte ale vieții. Cei mai mulți dintre soți au firi sucite ce dau loc la necurmate disonanțe ; ei golesc în acest chip căminul de armonie, frumosul ideal al căsniciei ; căci majoritatea soților sînt roși de micimi, iar meschinăriile dau naștere la dezbinări. Unul va fi cinstit și muncitor, dar aspru și ursuz, altul va fi mărinimos, dar catîr ; acesta își va iubi nevasta, dar va avea o voință șovăielnică ; cestălalt, mîncat de ambiție, se va achita de simțăminte ca de o datorie ; dacă satisface vanitățile bogăției, în schimb alungă voioșia de toate zilele ; în sfîrșit, bărbații de la mijlocul societății sînt prin esență incompleți, fără a li se putea aduce la drept vorbind vreo vină. Oamenii de spirit sînt tot atît de schimbători ca și barometrele ; singur geniul este cu adevărat bun. Ca atare, fericirea se află la cele două extremități ale scării morale. Nătărăul bun la suflet sau omul de geniu sînt singurii în stare, unul prin slăbiciune, celălalt prin forță, de acea egalitate de caracter, de acea constantă blîndețe în care se topesc asprimile vieții. La unul, e nepăsare și pasivitate ; la celălalt, îngăduință și continuitatea sublimei gîndiri, al cărei interpret este și care trebuie să fie aceeași în vorbă cît și în faptă. Și unul și celălalt sînt deopotrivă de simpli și de naivi ; numai că la primul găsim vidul, la al doilea, profunzimea. De aceea femeile

care știu ce vor sînt gata să ia un nătărău în lipsa unui om mare.

Balthazar își vădi deci înainte de toate superioritatea în cele mai mărunte lucruri ale vieții. Îi plăcu să vadă în iubirea conjugală o operă măreață și, ca oamenii luminați la minte care nu suferă nimic ce nu-i desăvîrșit, ținu să-i descopere toate frumusețile. Cugetu-i împrospătă neîncetat calmul fericirii, nobilu-i caracter pecetluia atențiile sale cu semnul grației. Intru aceea, deși împărtășea principiile filozofice ale veacului al XVIII-lea,[13] adăpostì sub propriu-i acoperiș, pînă în 1801, un preot catolic, cu toate primejdiile la care-l expuneau legile revoluționare, numai ca să nu contrarieze fanatismul spaniol pentru biserica romană, pe care soția-i îl supsese odată cu laptele matern ; mai tîrziu, cînd cultul fu restabilit în Franța, își însoți nevasta la liturghie în fiece duminică. Niciodată dragostea lui nu părăsi formele pasiunii. Niciodată nu-și arătă față de ai săi acea forță protectoare ce place atît de mult soțiilor, căci, pentru a lui, aceasta ar fi însemnat ceva asemenea milei. În sfîrșit, întru cea mai dibace măgulire, o trata ca pe egala sa lăsînd să-i scape unele amabile toane pe care bărbatul și le îngăduie față de o femeie frumoasă ca pentru a-i înfrunta superioritatea. Buzele i-au fost întotdeauna înflorite de surîsul fericirii, iar graiul plin neîncetat de blîndețe. O iubi pe Joséphine a lui pentru ea și pentru el, cu acea înflăcărare ce înseamnă un necurmat prinos adus însușirilor și frumuseților unei femei. Fidelitatea, care la soți e adesea doar efectul unui principiu social, al unei religii sau al unui calcul, la el părea involuntară și nu se arăta fără dulcile alintări ale primăverii amorului.

Datoria era singura dintre obligațiile căsniciei ce rămase necunoscută acestor doi soți deopotrivă de iubitori, căci Balthazar Claes găsi în domnișoara de Temninck o constantă și deplină realizare a speranțelor lui. Astfel, inima-i fu întotdeauna potolită fără istovire și omul întotdeauna fericit. Nu numai că sîngele spaniol nu se dezmințea în urmașa ducilor de Casa-Real, făcîndu-i un instinct din acea știință ce

se pricepe să împrospăteze plăcerea la infinit; dar se mai vădi în ea și acel devotament fără hotare care e geniul tuturor femeilor, după cum grația îi este toată frumusețea. Iubirea ei era un fanatism orb ce la un singur semn al capului, ar fi făcut-o să alerge bucuroasă la moarte. Delicatețea lui Balthazar exaltase în ea cele mai generoase avînturi ale femeii, trezindu-i năvalnicul imbold de a da mai mult decît primea. Acest schimb mutual al unei fericiri dăruite din belșug cînd de unul, cînd de celălat dintre soți, punea în chip vădit principiul vieții sale dincolo de această fericire, răspîndind o dragoste sporită necontenit prin vorbele, prin privirile și prin faptele ei. Și la unul și la celălalt, recunoștința fecunda și primenea viața lăuntrică; tot astfel după cum certitudinea de a fi totul unul pentru celălalt îndepărta micimile, înnobilînd cele mai umile amănunte ale existenței.

Pentru aceea, soția cocoșată pe care soțul o vede dreaptă, femeia șchioapă pe care un bărbat nu o vrea altfel ori femeia vîrstnică ce arată tînără, nu sînt oare cele mai fericite femei?... Iubirea pămîntească n-ar putea atinge culmi mai înalte. Gloria femeii nu este oare de a se face adorată prin ceea ce pare la ea micșorare? A uita că o șchioapă nu merge drept e fascinația unei clipe; dar a o iubi fiindcă șchioapătă înseamnă a-i îndumnezei defectul. Poate n-ar fi rău să se înscrie în Evanghelia femeilor această maximă: *Fericite cele sărace cu trupul, că a acelora este împărăția iubirii!*

Fără îndoială, frumusețea va fi fiind o nefericire pentru o femeie, căci această vremelnică floare ține prea mult loc în simțămîntul ce-l trezește; or, cine nu o iubește oare ca și cum ar lua în căsătorie o bogată moștenitoare? Dar iubirea pe care o simte sau pe care o provoacă o femeie dezmoștenită de fragilele avantaje ce fac să alerge fiii lui Adam este dragostea cea adevărată; pasiunea pe drept misterioasă, o pătimașă îmbrățișare a sufletelor, un simțămînt pentru care ziua dezamăgirii nu sosește niciodată. Această femeie are grații neștiute de acea lume, de ai cărei ochi se ferește, este frumoasă la timp potrivit și cu-

lege prea mulți lauri făcîndu-și uitate imperfecțiile, pentru a nu reuși întotdeauna să și le ascundă. De aceea și cele mai vestite iubiri din istorie au fost aproape întotdeauna inspirate de femei cărora omul de rînd le-ar fi găsit defecte. Cleopatra, Jeana de Napoli, Diane de Poitiers, domnișoara de La Vallière, doamna de Pompadour,[14] în sfîrșit cele mai multe dintre femeile a căror frumusețe ne este citată ca desăvîrșită, și-au văzut dragostea pierind în chip nefericit. Această părelnică ciudățenie trebuie să-și aibă o pricină. Poate că bărbatul trăiește mai mult prin sentiment decît prin plăcere, poate că farmecul exclusiv trupesc al unei femei frumoase este mărginit, pe cînd farmecul lăuntric al unei femei de o frumusețe mediocră e infinit. Nu e oare acesta tilcul ițelor pe care sînt brodate cele *O mie și una de nopți?* Slută, soția lui Henric al VIII-lea[15] ar fi înfruntat securea și ar fi biruit nestatornicia stăpînului.

Printr-o ciudățenie destul de explicabilă la o fată de obîrșie spaniolă, doamna Claes era ignorantă. Știa să citească și să scrie; însă pînă la vîrsta de douăzeci de ani, cînd părinții o scoseseră de la mănăstire, nu citise decît cărți religioase. Pășind în lume, fu însetată mai întîi de plăcerile lumești și nu învățâ decît deșartele științe ale gătelilor; dar se simți atît de adînc umilită de ignoranța sa, încît nu cuteza să se amestece în nici o conversație; pentru care fapt trecu drept săracă cu duhul. Totuși, această educație mistică avusese rezultatul să lase simțămintelor toată forța lor și să nu-i altereze întru nimic firea. Proastă și slută în ochii lumii ca orice fată cu zestre, deveni spirituală și frumoasă pentru soț. Balthazar încercă, ce-i drept, în primii ani de căsnicie, să dea soției sale cunoștințele de care avea nevoie pentru a face față în lume; dar se vede că era prea tîrziu: ea nu avea decît memoria inimii. Joséphine nu uita nimic din ceea ce-i spunea Claes relativ la ei amîndoi; își amintea cele mai mărunte împrejurări din viața-i fericită, nu-și mai aducea aminte însă a doua zi de lecția din ajun. Această ignoranță ar fi pricinuit adîncă discordie între alți soți; însă doamna Claes avea o atît de

naivă înțelegere a pasiunii, își iubea cu atîta evlavie bărbatul, cu atîta sfințenie, și dorința de a-și păstra fericirea o făcea atît de iscusită, încît se comporta întotdeauna în așa fel pentru a părea că-l înțelege, lăsînd prea arareori să sosească momentul cînd ignoranța ar fi sărit în ochi. Dealtminteri, cînd două făpturi se iubesc îndeajuns pentru ca fiece zi să fie pentru ei mereu cea dintîi a pasiunii lor, se află în această fecundă fericire fenomene ce schimbă toate condițiile vieții. Nu e oare atunci, întocmai ca o copilărie nepăsătoare la tot ce nu-i rîset, nu-i bucurie, plăcere ? Apoi, cînd viața e activă, cînd arde puternic, bărbatul lasă flacăra în voie fără a cugeta la ea sau a o discuta, fără a măsura mijloacele, nici ținta. De altfel, niciodată vreo fiică a Evei nu și-a înțeles mai bine ca doamna Claes meseria de soție. Ea dovedi acea supunere a flamandei, ce face căminul atît de îmbietor și căreia mîndria de spaniolă îi dădu o și mai nobilă savoare. Era impunătoare, știa să comande respectul dintr-o singură privire în care izbucnea simțămîntul valorii și al înaltei sale obîrșii, în schimb înaintea lui Claes tremura ; și, cu timpul sfîrșise prin a-l așeza atît de sus și de aproape de Dumnezeu, închinîndu-i toate actele vieții și cele mai mărunte gînduri, încît dragostea ei căpătase în cele din urmă o nuanță de smerită teamă ce-o ascuțea și mai mult. Adoptă cu orgoliu toate obiceiurile burgheziei flamande și-și puse tot amorul propriu în străduința de a face viața casnică îmbelșugat ferice, păstrînd cele mai neînsemnate amănunte ale casei în strămoșeasca lor curățenie, neposedînd decît lucruri de o absolută valoare, oferind pe masă numai bucatele cele mai alese și orînduind totul în juru-i în armonie cu viața inimii.

Avură doi băieți și două fete. Cea mai mare, cu numele de Marguerite, se născuse în 1796. Mezinul era un băiețel în vîrstă de trei ani, botezat Jean-Balthazar. Dragostea de mamă fu la doamna Claes aproape egală cu iubirea-i pentru soț. De aceea se și petrecu în sufletul ei, și mai cu seamă în ultimele zile ale vieții sale, o aprigă luptă între aceste două simțăminte îndeopotrivă de covîrșitoare și dintre care unul

devenise, oarecum, vrăjmașul celuilalt. Lacrimile și groaza întipărite pe chipul său, în momentul cînd începe povestirea dramei domestice ce mocnea în acel pașnic sălaș, avea adevărata pricină teama de a-și fi jertfit copiii soțului.

In 1805, fratele doamnei Claes se săvîrși din viață fără a lăsa urmași. Legea spaniolă se împotrivea ca sora să moștenească domeniile ce țineau de titlurile blazonului ; însă, prin dispozițiile sale testamentare, ducele îi lăsă șaizeci de mii de ducați [16] pe care moștenitorii spiței colaterale nu i-au revendicat. Deși simțămîntul ce-o lega de Balthazar Claes era de așa natură încît niciodată vreun gînd interesat nu l-ar fi pîngărit, Joséphine simți un fel de mulțumire găsindu-se în posesia unei averi egale cu a bărbatului, și fu fericită putînd, la rîndul său, să-i ofere și ea ceva, după ce primise cu atîta noblețe totul de la el. Întîmplarea făcu deci ca această căsătorie, pe care oamenii calculați o socoteau drept o sminteală, să fie excelentă sub raportul bănesc.

Folosirea acestei sume fu destul de anevoie de hotărît. Casa Claes era atît de îmbelșugat înzestrată cu mobile, cu tablouri, cu lucruri de artă și de preț, încît părea peste putință a i se mai adăuga obiecte demne de cele ce se aflau în ea. Pasiunea acestei familii o întețise de comori. O generație umblase în căutarea de tablouri rare ; pe urmă, din nevoia de a întregi colecția începută, gustul pentru pictură se moșteni din tată în fiu. Cele o sută de tablouri ce împodobeau gangul prin care se ajungea din cartierul din dos la încăperile de recepție de la primul cat al aripei la stradă, precum și vreo alte cincizeci așezate în saloanele de primire la zile mari, ceruseră trei veacuri de răbdurii cercetări. Erau celebre pînze de Rubens, de Ruysdael, de Van Dyck, de Terburg, de Gérard Dow, de Téniers, de Mieris, de Paul Potter, Wouwermans, Rembrandt, Hobbema, Cranach și Holbein. [17] Tablourile italiene și franceze se aflau în număr mai mic, dar toate autentice și dintre cele mai de frunte. O altă generație avusese fantezia serviciilor de porțelan japonez ori chinezesc. Cutare Claes se pasionase

pentru mobile, altul pentru argintărie; în sfîrşit, fiecare avusese mania lui, pasiunea lui, una din trăsăturile cele mai izbitoare ale firii flamande. Tatăl lui Balthazar, ultima rămăşiţă a prea vestitei societăţi olandeze, lăsase una din cele mai bogate colecţii de lalele ce s-au cunoscut vreodată.

În afara acestor avuţii moştenite ce însemnau un uriaş capital şi care îmbrăcau nespus de măreţ acest bătrîn lăcaş, simplu pe din afară ca o scoică, dar ca o scoică ce pe dinlăuntru e sidefie şi împodobită cu cele mai bogate culori, Balthazar Claes mai avea o casă de ţară în cîmpia Orchies. Departe de a-şi întemeia, ca francezii, cheltuielile pe venituri, el urmase vechea datină olandeză de a nu mînca din ele decît un sfert; şi o mie două sute de ducaţi pe an îl puneau pe acelaşi picior de trai cu cei mai avuţi localnici din oraş. Publicarea codului civil îndreptăţi această cumînţenie. Orînduind împărţirea egală a bunurilor, *Titlul despre succesiuni* trebuia să lase pe fiecare copil aproape sărac şi să împrăştie într-o bună zi bogăţiile străvechiului muzeu Claes. Balthazar, în înţelegere cu doamna Claes, plasă averea soţiei aşa ca să dea fiecăruia dintre copii o poziţie asemănătoare cu a tatălui. Casa Claes persistă aşadar în modestia traiului şi cumpără nişte păduri devastate pe alocuri de iureşul ultimelor războaie, dar care, bine îngrijite, trebuiau să capete, în zece ani, o enormă valoare.

Înalta societate din Douai, pe care o frecventa domnul Claes, ştiuse atît de bine să preţuiască frumosul caracter şi însuşirile soţiei sale, încît, printr-un soi de tacită înţelegere, o scutise de îndatoririle la care oamenii din provincie ţin atît de mult. În anotimpul de iarnă pe care ea-l petrecea în oraş, ieşea arareori în lume, dar lumea venea la ea. Primea în fiecare miercuri şi dădea trei ospeţe pe lună. Oricine băgase de seamă că ea se simţea mai în largul său la dînsa acasă, unde o reţineau de altminteri pasiunea pentru soţ şi grijile pe care le reclama educaţia copiilor.

Astfel fu, pînă în 1809, comportarea acestor soţi, la care nu se învederă nici una din obişnuitele prejudecăţi. Viaţa acestor două făpturi, urzită tainic din

dragoste şi voie bună, era pe dinafară aidoma cu oricare alta. Pasiunea lui Balthazar Claes pentru soţia sa, pe care dînsa ştia atît de bine s-o ţie neadormită, părea, după cum spunea el însuşi, că-i îndestulează toată perseverenţa înnăscută întru cultivarea fericirii, la fel de preţioasă ca pasiunea pentru cultura lalelelor către care înclina încă din copilărie şi îl scutise de a mai avea şi o manie a lui, aşa cum avuseseră cîte una şi toţi strămoşii, pe rînd.

La sfîrşitul acelui an, cugetul şi apucăturile lui Balthazar suferiră unele funeste alterări, care începură atît de firesc, încît la început doamna Claes nu găsi cu cale să-l descoase asupra pricinilor. Într-una din seri, soţul se culcă într-o stare de nelinişte pe care ea găsi de a sa datorie să n-o tulbure. Delicateţea-i de femeie, cum şi obişnuita-i supunere o îndemnaseră întotdeauna să aştepte spovedaniile lui Balthazar, a cărui încredere în ea îi era chezăşuită de o atît de adevărată iubire, încît nu-i dădea nici un prilej de gelozie. Deşi încredinţată că ar dobîndi un răspuns cînd şi-ar fi îngăduit o întrebare iscoditoare, păstrase întotdeauna, încă de la întîile impresii din viaţă, teama unui refuz. Dealtminteri, răul lăuntric al soţului trecu prin felurite prefaceri şi nu ajunse decît treptat la această năprasnică furie ce-i nărui fericirea căsniciei. Oricît de absorbit fu Balthazar, rămase totuşi, vreme de cîteva luni, vorbăreţ, drăgăstos, şi schimbarea caracterului nu se vădea atunci decît prin desele sale distracţii. Doamna Claes nădăjdui multă vreme să afle de la el însuşi secretul acelor lucrări ; nu voia poate să-l dezvăluie decît în momentul cînd toate aveau să dea rezultate utile, căci sînt o seamă de oameni stăpîniţi de o mîndrie ce-i împinge să-şi ascundă luptele şi să nu se înfăţişeze decît victorioşi. În ziua biruinţei, fericirea căminului trebuia deci să reînvie cu atît mai luminoasă, cu cît Balthazar îşi dădea seama de această lacună în viaţa-i sentimentală, pe care inima lui avea de bunăseamă s-o dezaprobe. Joséphine îşi cunoştea îndeajuns bărbatul pentru a şti că el nu şi-ar ierta să fi făcut pe Pépita sa mai puţin fericită timp de atîtea luni. Ră-

mînea deci tăcută, simțind un soi de bucurie a suferi prin el, pentru el ; căci pasiunea-i avea o nuanță din acea evlavie spaniolă ce nu desparte niciodată credința de iubire și nu înțelege, cu nici un chip, sentimentul fără suferință. Aștepta o reîntoarcere a dragostei, spunîndu-și în fiece seară : „Va veni mîine !" și tratîndu-și fericirea ca pe un absent.

Zămisli ultimul prunc în mijlocul acestor tăinuite frămîntări. Cruntă dezvăluire a unui viitor de dureri ! În acea împrejurare, iubirea fu, printre distracțiile soțului, doar ca o distracție mai puternică decît celelalte. Orgoliu-i de femeie, pentru întîia oară rănit, o îndemnă să cerceteze străfundul necunoscutului abis ce-o despărțea pentru todeauna de Claes din primele zile.

Din acel moment, starea lui Balthazar se înrăutăți. Acest bărbat, altădată cufundat tot timpul în bucuriile căminului, care se hîrjonea ceasuri întregi cu copiii, tăvălindu-se cu ei pe covorul din salon sau pe aleile grădinii, care părea că nu poate trăi decît sub ochii negri ai Pépitei sale, nici nu băgă de seamă că soția-i aștepta un prunc, uită să mai trăiască printre ai săi și se uită pe el însuși. Cu cît doamna Claes amînase mai îndelung să-l iscodească asupra ocupațiilor sale, cu atît apoi îndrăzni mai puțin a o face. La gîndul acesta, sîngele-i clocotea și graiu-i pierea. În cele din urmă, crezu că încetase a mai plăcea soțului, și atunci fu serios alarmată. Teama aceasta o sfredeli deznădăjduind-o, o exaltă, deveni pricina multor ceasuri melancolice și mîhnite reverii. Îi dădu dreptate lui Balthazar în dauna ei, găsindu-se slută și bătrînă ; apoi întrezări un gînd mărinimos, dar umilitor pentru ea, în munca prin care el își făcea o fidelitate negativă, și voi să-i redea independența lăsînd să se aștearnă între ei unul din acele secrete divorțuri, fericire de care par a se bucura o seamă de căsnicii. Și totuși, înainte de a-și lua rămas bun de la viața conjugală, se străduí să citească în adîncul acelei inimi, dar o găsi ferecată. Pe nesimțite, văzu pe Balthazar devenind nepăsător la tot ceea ce-i fusese drag, lăsîndu-și în paragină lalelele înflorite și nemaisinchisindu-se de copii. Fără îndoială, era

prada vreunei patimi în afara simțămintelor sufletești, dar, care, după părerea femeilor, nu secătuiesc mai puțin inima. Iubirea era numai atipită și nu moartă. Dacă aceasta fu o mîngîiere, nefericirea nu era totuși mai puțin aceeași.

Continuitatea acestei crize se explică printr-o singură vorbă: *speranța*, taina tuturor acestor situații conjugale. Cînd biata femeie atingea acea culme a deznădejdii ce-i da curajul să-și iscodească soțul, tocmai atunci regăsea dulci clipe în care Balthazar îi dovedea că, dacă-l stăpîneau satanice gînduri, acestea-i mai îngăduiau totuși să redevină uneori el însuși. In acele momente în care cerul i se înseninа, ea era prea însetată să-și soarbă fericirea, pentru a o tulbura cu nesăbuite întrebări; mai pe urmă, cînd își luase cutezanța să-l descoase pe Balthazar, în clipa chiar cînd era gata să deschidă gura, el îi scăpa dintr-odată, o părăsea brusc, sau se cufunda în prăpastia meditărilor, din care nimic nu-l putea scoate.

In scurtă vreme, înrîurirea moralului asupra fizicului își începu ravagiile, dintru întîi abia simțite, dar ușor de pătruns pentru ochiul unei soții iubitoare ce urmărea secreta preocupare a bărbatului în cele mai neînsemnate manifestări. Deseori, cu greu își înghițea lacrimile văzîndu-l, după cină, afundat într-un jilț dinaintea focului, posomorît și dus pe gînduri, cu privirea țintuită pe un panou negru, fără a-și da seama de tăcerea ce domnea în juru-i. Urmărea cu spaimă treptatele prefaceri ce degradau acest chip pe care iubirea îl îndumnezeise cîndva pentru ea; cu fiece zi, viața lăuntrică se retrăgea tot mai afund și învelișul rămînea deșert de orice expresie. Citeodată, ochii lui căpătau o lucire sticloasă, ca și cum privirea s-ar fi abătut din drum, căutînd înlăuntru. Cînd copiii se aflau culcați, după cîteva ceasuri de tăcere și de singurătate străbătute de spăimoase neliniști, dacă sărmana Pépita îndrăznea să întrebe: „Dragul meu, suferi?“ uneori Balthazar rămînea mut; sau, dacă răspundea, se desmeticea tresărind ca un om buimac, smuls pe neașteptate din somn, și mormăia un *nu* scurt și sugrumat ce se rostogolea greoi în inima soției înfiorate.

Deşi voise să tăinuiască faţă de prieteni strania situaţie în care se găsea, ea fu nevoită, totuşi, să le-o dezvăluie. După obiceiul micilor oraşe, cele mai multe saloane făcuseră din scrînteala lui Balthazar subiectul pălăvrăgelilor, şi în unele cercuri se şi aflaseră o seamă de amănunte neştiute de doamna Claes. De aceea, cu toată tăcerea impusă de politeţe, cîţiva prieteni arătară atît de vii îngrijorări, încît ea se grăbi să justifice ciudăţeniile soţului :

— Domnul Balthazar a întreprins, explica ea, o măreaţă lucrare ce-l absorbea, dar a cărui reuşită trebuia să fie un prilej de glorie pentru familia şi patria sa.

Această misterioasă tălmăcire era prea măgulitoare pentru ambiţia unui oraş unde, mai mult ca în oricare altul, domnesc iubirea de patrie şi setea de un renume glorios, pentru a nu trezi în cugete o reacţie favorabilă domnului Claes. Presupunerile soţiei erau, pînă la un punct, destul de întemeiate. O seamă de meşteri de felurite meserii lucraseră îndelung în podul aripei de la stradă, unde Balthazar se închidea dis-de-dimineaţă. În urma unor atari dispariţii din ce în ce mai prelungite, cu care soţia şi slugile se obişnuiseră pe nesimţite, Balthazar ajunsese să petreacă acolo zile întregi. Dar, nemaigrăită durere ! Doamna Claes află, datorită jignitoarelor confidenţe ale bunelor sale prietene, uimite de ignoranţa ei, că soţul ei nu înceta să cumpere de la Paris instrumente de fizică, materiale preţioase, cărţi, aparate, şi că se ruina, şopteau unii, căutînd piatra filozofală [18]. Ea trebuia să se gîndească la copii, adăugau prietenele, la propriul ei viitor, şi ar fi criminală dacă nu şi-ar desfăşura înriurirea asupra soţului întorcîndu-l din rătăcita cale pe care o apucase. Dacă doamna Claes îşi regăsea impertinenţa de mare doamnă pentru a tăia scurt aceste năroade flecăreli, fu totuşi copleşită de teroare cu toată aparenta-i siguranţă, şi hotărî să-şi părăsească rolul de abnegaţie. Prilejui una din acele situaţii în care o soţie e pe picior de egalitate cu bărbatul ; tremurînd mai puţin în chipul acesta, cuteză

să întrebe pe Balthazar care era pricina schimbării lui şi a necurmatei lui izolări. Flamandul încruntă din sprîncene şi-i răspunse atunci:

— Draga mea, n-ai pricepe nimic din tot ce ţi-aş spune.

Într-o zi, Joséphine stărui să-i afle secretul, plîngîndu-se cu blîndeţe că nu se împărtăşea din toate gîndurile celui cu care-şi împărtăşea viaţa.

— Fiindcă te interesează atît de mult, lămuri Balthazar ţinîndu-şi nevasta pe genunchi şi dezmierdîndu-i părul negru, află că m-am apucat din nou de chimie, şi că sînt omul cel mai fericit din lume.

Doi ani după iarna în care domnul Claes devenise chimist, casa lui îşi schimbase înfăţişarea. Fie că societatea fusese jignită de veşnica distracţie a savantului, ori poate socotise că-l stinghereşte, fie că ascunsele sale zbuciumări făcuseră pe doamna Claes mai puţin plăcută, ea nu mai vedea decît pe prietenii intimi. Balthazar nu ieşea nicăieri, se zăvora toată ziulica în laborator, unde-şi petrecea uneori pînă şi noaptea, şi nu se arăta în sînul familiei decît la ora cinci. Chiar din al doilea an, încetă a-şi mai petrece vara la ţară, unde nevasta lui nu mai voi să locuiască singură. Cîteodată, Balthazar pleca de acasă, hoinărea şi nu se întoarcea decît a doua zi, lăsînd pe doamna Claes o noapte întreagă în prada unor ucigătoare îngrijorări; după ce-l căuta zădarnic într-un oraş ale cărui porţi se ferecau odată cu lăsatul serii, după obiceiul fortăreţelor, nu putea trimite după el pe cîmp. Sărmana femeie nu mai avea atunci nici măcar nădejdea amestecată cu nelinişte ce-o dă aşteptarea, şi se zvîrcolea pînă a doua zi. Balthazar, care uitase ora cînd se zăvoreau porţile. sosea a doua zi dimineaţa foarte tacticos, fără să bănuiască chinurile la care distracţia lui osîndea pe ai săi; şi fericirea de a-l revedea era pentru nevastă-sa o tot atît de primejdioasă criză precît puteau fi temerile sale; stătea mută, neîndrăznind să-l descoase, căci, la cea dintîi întrebare ce i-o puse, el răspunsese cu un aer surprins:

— Ei şi, ce, nu se poate plimba omul?

Pasiunile nu știu să înșele. Îngrijorările doamnei Claes îndreptățiră așadar zvonurile ce încercase să desmintă. Tinerețea sa o obișnuise să cunoască scrobita milă a lumii ; pentru a nu o îndura din nou, se zăvorî mai adînc în incinta sălașului său, de unde toți dezertară, pînă și ultimii prieteni.

Neorînduiala îmbrăcămintei, întotdeauna atît de înjositoare pentru un bărbat din lumea mare, ajunse în așa hal la Balthazar, încît printre atîtea alte pricini de mîhnire, nu fu una dintre cele mai puțin dureroase pentru această femeie, învățată cu dichisita curățenie a flamandelor. În înțelegere cu Lemulquinier, valetul soțului său, Joséphine mai înfrînă un timp ruinarea zilnică a straielor, dar fu nevoită să se lase păgubașă. Chiar în acea zi cînd, fără știrea lui Balthazar, straie noi înlocuiau pe cele tămînjite, dihocate sau ciuruite, el le și prefăcea în zdrențe.

Biata femeie, fericită timp de cincisprezece ani și a cărei gelozie nu se deșteptase niciodată, se trezi pe neașteptate a nu mai însemna nimic în aparență pentru inima în care odinioară era stăpînă. Spaniolă de obîrșie, patima femeii spaniole clocoti înlăuntru-i cînd își descoperi o rivală în știința ce-i răpea soțul ; chinurile geloziei îi devorară inima și-i împrospătară iubirea. Dar ce putea face împotriva științei ? Cum să-i doboare neobosita-i forță, tiranică și mereu sporită ? Cum să ucidă o rivală invizibilă ? Cum oare o femeie, a cărei putere e mărginită de natură, să se ia la luptă cu o idee ale cărei bucurii sînt fără de margini, iar ademenirile mereu noi ? Cu ce să biruie cochetăria ideilor ce se primenesc, renasc mai frumoase din dificultăți și tîrăsc pe om atît de departe de lume, încît el își uită pînă și de cele mai dragi simțăminte ?

În sfîrșit, într-una din zile, cu toate asprele porunci pe care le dăduse Balthazar, nevasta voi cel puțin să nu-l părăsească, zăvorîndu-se împreună cu el în acel pod unde se retrăgea, să se ia la trîntă cu rivala ei, asistîndu-și soțul în lungile ceasuri pe care le închina acelei neîndurătoare iubite. Voi să se strecoare într-ascuns în acel misterios atelier de ademenire și să dobîndească dreptul de a rămîne pentru

totdeauna. Încercă deci să împartă cu Lemulquinier dreptul de a pătrunde în laborator; dar ca să nu-i facă martor la o dojană de care se temea, aşteptă o zi cînd soţul avea să se lipsească de valet. De un timp încoace, studia cu o duşmănoasă nerăbdare forfotelile acestui servitor; nu ştia el oare tot ce ea dorea să afle, ceea ce bărbatul îi ascundea şi ea nu îndrăznea să-l întrebe? Il găsea pe Lemulquinier mai favorizat decît ea; ea, soţia!

Urcă deci tremurînd şi aproape fericită; dar, pentru întîia oară în viaţă, cunoscu mînia lui Balthazar: abia crăpase uşa, cînd el se şi năpusti asupra-i, o înfăşcă îmbrîncind-o năprasnic pe scări, unde era cît pe ce să se rostogolească de sus pînă jos.

— Slavă Domnului, ai scăpat cu viaţă! strigă Balthazar ridicînd-o.

O mască de sticlă se spărsese în ţăndări peste doamna Claes care-şi întrevăzu soţul alb ca varul, speriat:

— Draga mea, ţi-am interzis să vii aici, urmă el, aşezîndu-se pe o treaptă a scării ca un om doborît. Sfinţii te-au scăpat de la moarte. Prin ce întîmplare ochii mi-erau aţintiţi spre uşă? Era gata-gata să pierim.

— Aş fi fost nespus de fericită, îngăimă ea.

— Experienţa e ratată, reluă Balthazar. Doar ţie îţi pot ierta durerea pe care mi-o pricinuieşte această cumplită dezamăgire. Aş fi reuşit poate să descompun azotul! Du-te, vezi-ţi de treburile tale.

Balthazar se întoarse în laborator.

„Aş fi reuşit poate să descompun azotul!" îngînă biata femeie intrînd la ea în cameră unde izbucni în plîns.

Această rostire era de neînţeles pentru ea. Bărbaţii, obişnuiţi prin educaţia lor să conceapă totul, nu ştiu cît e de chinuitor pentru o femeie să nu poată pricepe gîndul fiinţei iubite. Mai îngăduitoare decît noi, aceste dumnezeieşti făpturi nu ne vestesc cînd graiul inimii lor rămîne neînţeles; se tem că şi-ar vădi superioritatea simţămintelor şi-şi ascund atunci durerile cu tot atîta bucurie cu cîtă îşi tăinuiesc neştiutele lor plă-

ceri ; dar, mai ambiţioase în dragoste decît sîntem noi, ele vor să posede mai mult decît inima bărbatului, vor şi toată gîndirea lui. Faptul că nu cunoştea o iotă din ştiinţa cu care se îndeletnicea soţul, deştepta în sufletul doamnei Claes o mai aprigă ciudă decît cea trezită de frumuseţea unei rivale. O luptă între două femei lasă celei care iubeşte mai mult, avantajul de a iubi mai bine ; dar această ciudă trăda o neputinţă şi umilea toate simţămintele ce ne ajută să trăim. Joséphine nu ştia ! Era, pentru dînsa, o situaţie în care ignoranţa o înstrăina de soţ. În sfîrşit, ultimul şi cel mai sfredelitor chin, bărbatul ei se găsea deseori între viaţă şi moarte, în necurmate primejdii, departe şi aproape de ea, fără ca ea să le împărtăşească, fără să le cunoască ! Era, ca şi iadul, o lăuntrică temniţă, fără ieşire, fără nădejde. Doamna Claes dori cel puţin să cunoască atracţiile acestei ştiinţe, şi se aşternu să studieze într-ascuns chimia din cărţi. Această familie fu din acea zi ca zăvorîtă între zidurile unei mănăstiri.

Iată treptatele prefaceri ce năpăstuiră casa Claes înainte de a o duce la acel soi de moarte civilă de care e lovită în momentul cînd începe povestirea de faţă.

În această vijelioasă stare de lucruri, iţele se încurcară. Ca toate femeile pasionate, doamna Claes era de o neasemuită dezinteresare. Cei ce iubesc cu adevărat, ştiu ce puţin lucru înseamnă banul pe lîngă simţăminte şi cît de anevoie se îmbină cu ele. Cu toate acestea, Joséphine nu află, fără o crîncenă încleştare de inimă, că soţul său datora trei sute de mii de franci, cu ipotecă pe moşiile lui. Autenticitatea contractelor întărea îngrijorările, zvonurile, presupunerile oraşului. Doamna Claes, pe drept alarmată, fu nevoită, ea atît de mîndră, să iscodească pe notarul bărbatului ei, să-l facă părtaşul nemărturisitelor sale frămîntări sau să i le dea a înţelege, şi să audă în cele din urmă această umilitoare întrebare :

— Cum de nu v-a spus încă nimic domnul Claes ?

Din fericire, notarul lui Balthazar îi era aproape rudă. Şi iată cum. Bunicul domnului Claes luase în

căsătorie pe o domnişoară Pierquin din Douai. De cînd cu această căsătorie, Pierquinii, deşi nişte străini pentru Claeşi, îi socoteau pe aceştia veri. Domnul Pierquin, tînăr de douăzeci şi şase de ani, care tocmai moştenise funcţia părintelui său, era singurul om ce călca în casa Claes. Doamna Balthazar trăise, de mai multe luni încoace, într-o atît de desăvîrşită singurătate, încît notarul fu silit să-i confirme vestea dezastrului cunoscut de întreg oraşul. O înştiinţă că, după toate semnele, soţul datora uluitoare sume casei ce-i furniza produse chimice. După ce se informase asupra averii şi stimei de care se bucura domnul Claes, această firmă îi primea toate comenzile, efectuînd livrările fără nici o teamă, cu toată aglomerarea datoriilor.

Doamna Claes însărcină pe Pierquin să ceară liste de materialele furnizate soţului. Două luni mai tîrziu, domnii Protez şi Chiffreville, fabricanţi de produse chimice, trimiseră un pomelnic ce se urca la o sută de mii de franci. Doamna Claes şi cu Pierquin cercetară această factură cu o uimire crescîndă. Dacă la multe dintre articole, arătate în termeni ştiinţifici sau comerciali, se uitau ca mîţa-n calendar, în schimb fură înspăimîntaţi văzînd trecute în cont bucăţi de metale, diamante de toate soiurile, însă în mici cantităţi. Totalul datoriei se explica lesne prin marele număr de articole, prin prevederile cerute de transportul anumitor substanţe sau de expediţia unor aparate preţioase, prin uluitorul preţ a o seamă de produse ce nu se obţineau decît cu mare greu, sau a căror raritate le făcea scumpe, în sfîrşit prin valoarea unor instrumente de fizică ori de chimie construite după indicaţiile domnului Claes. Notarul, în interesul vărului său, luase informaţii despre Protez şi Chiffreville, şi cinstea acestor fabricanţi era o chezăşie a moralităţii operaţiunilor încheiate cu domnul Claes căruia, de altminteri, îi împărtăşeau deseori rezultatele obţinute de chimiştii din Paris, pentru a-i cruţa unele cheltuieli.

Doamna Claes rugă pe notar să tăinuiască faţă de societatea din Douai natura acestor achiziţii ce ar fi

fost socotite drept o scrînteală; dar Pierquin îi răspunse că, pentru a nu scădea consideraţia de care se bucura Claes, el şi amînase pînă în ultima clipă formele notariale pe care importanţa sumelor împrumutate pe încredere de către clienţii lui le necesitase în cele din urmă. El dădu pe faţă întinderea rănii, declarînd verişoarei că dacă nu găsea mijlocul de a-şi impiedica soţul să-şi cheltuiască averea atît de nebuneşte, în şase luni de zile, bunurile patrimoniale vor fi ciuruite de ipoteci care le vor depăşi valoarea... Din parte-i, adăugă el, mustrările făcute vărului, cu toate cruţările cuvenite unui om pe drept atît de respectat, nu avuseseră nici cea mai slabă înrîurire. Balthazar îi răspunsese odată pentru totdeauna, că lucra la renumele şi averea familiei.

În chipul acesta, la toate zvîrcolirile lăuntrice pe care doamna Claes le îndurase de doi ani încoace şi care, năpustindu-se unele peste altele, măreau obida clipei de faţă cu toate durerile din trecut, se adăugă o spăimîntătoare, o necurmată teamă ce-i prevestea un groaznic viitor. Femeile au unele presimţiri a căror justeţe ţine de miracol. De ce oare, îndeobşte, ele mai mult tremură decît nădăjduiesc, cînd e vorba de interesele vieţii? Pentru ce nu au încredere decît în măreţele idei ale viitorului religios? De ce ghicesc ele cu atîta dibăcie pacostele băneşti sau crizele destinelor noastre? Poate că simţămîntul ce le leagă de bărbatul iubit le face să-i cîntărească admirabil puterile, să-i evalueze facultăţile, să-i cunoască gusturile, pasiunile, viciile, virtuţiile; neobosita cercetare a acestor cauze, în a căror prezenţă se găsesc neîncetat, le dă fără îndoială fatala putere de a le prevedea efectele în toate situaţiile cu putinţă. Ceea ce văd din prezent le face să judece viitorul cu o dibăcie în chip firesc explicată prin perfecţiunea sistemului lor nervos ce le îngăduie să prindă cele mai gingaşe diagnostice ale cugetului şi ale simţirii. Totul la ele vibrează la unison cu marile zguduiri lăuntrice. Ele sau simt sau văd. De aceea, deşi despărţită de doi ani de soţ, doamna Claes presimţea pierderea averii sale. Ea apreciase avîntul chibzuit, inalterabila sta-

tornicie a lui Balthazar ; dacă, cu adevărat el se străduia să facă aur, trebuia să arunce în creuzet, cu o desăvîrşită nepăsare, ultima îmbucătură de pîine ; dar ce căuta el, oare ?

Pînă atunci, simţămîntul de mamă şi dragostea de soţ, se contopiseră atît de deplin în inima sărmanei femei, încît niciodată copiii, îndeopotrivă de iubiţi de ea şi de soţ, nu se interpuseră între dînşii. Dar deodată ea fu uneori mai mult mamă decît soţie, deşi era mai adeseori soţie decît mamă. Şi totuşi, oricît de dispusă ar fi fost să-şi jertfească avutul şi chiar copiii pentru fericirea celui ce-o alesese, o iubise, o adorase şi pentru care era încă singura femeie ce exista pe lume, remuşcările ce-i pricinuiau răceala dragostei de mamă o aruncau în groaznice alternative. Astfel, ca soţie suferea în inima ei ; ca mamă, ispăşea în copii ; iar ca binecredincioasă, pătimea pentru toţi. Tăcea înăbuşind în sufletu-i aceste neîndurate furtuni. Bărbatul, singurul arbitru în destinul familiei, era slobod să-i hotărască soarta după plac, n-avea de dat socoteală decît lui Dumnezeu. Dealtminteri, putea ea oare să-i impute folosirea averii, după dezinteresarea de care dăduse dovadă în zece ani de căsnicie ? Era judecătorul intenţiilor sale ? Dar conştiinţa ei, de acord cu simţămîntul şi cu legile, îi spunea că părinţii erau depozitarii averii şi că nu aveau dreptul să alieneze fericirea materială a copiilor. Pentru a nu rezolva aceste spinoase probleme, -prefera să închidă ochii, aidoma cu acei oameni ce refuză a vedea prăpastia în al cărei afund ştiu bine că se vor prăbuşi. De şase luni încoace, soţul nu-i mai dăduse bani pentru cheltuiala casei. Ea îşi vînduse într-ascuns la Paris scumpele giuvaere de diamante pe care fratele i le dăruise de ziua nunţii şi strînse în casă baierele pungii. A concediat guvernanta copiilor şi chiar dădaca lui Jean. Odinioară, luxul trăsurilor era cu desăvîrşire necunoscut de burghezia pe cît de umilă în moravuri, pe atît de mîndră în simţăminte ; nimic nu fusese aşadar pe vremuri prevăzut în casa Claes pentru această invenţie modernă. Balthazar se văzuse nevoit să-şi aibă grajdul şi şopronul într-o clădire

din fața casei ; îndeletnicirile sale de acum nu-i mai îngăduiau însă să supravegheze această latură a gospodăriei care privește în întregime pe bărbați ; Doamna Claes desființă deci cheltuiala echipajelor și a slugilor pe care izolarea lor o făcea inutilă și pentru toate aceste binecuvîntate motive, nici nu-și mai bătu capul să-și văpsească reformele cu pretexte. Pînă în prezent, faptele îi dezmințiseră vorbele, și tăcerea era de aici încolo calea cea mai cuminte. Schimbarea felului de trai al Claeșilor nu putea fi îndreptățită într-o țară, unde ca în Olanda, cine cheltuiește tot ce are trece drept smintit. Însă, cum fiica mai mare, Marguerite, avea să împlinească șaisprezece ani, Joséphine păru că vrea să-i găsească o partidă frumoasă, croindu-i un drum în lumea mare așa cum se cuvenea unei fiice din spițele Molina, Van Ostrom-Temninck și Casa-Real. Cu cîteva zile înainte de aceea în cursul căreia începe această povestire, banii de pe diamante se spulberaseră. Chiar în acea zi, la orele trei, ducîndu-și copiii la vecernie, doamna Claes întîlnise pe Pierquin, care tocmai venea s-o vadă și care o însoți pînă la biserica Saint-Pierre, vorbindu-i în șoaptă despre situația ei.

— Verișoară, începu el, n-aș putea decît trădînd prietenia ce mă leagă de familia dumneavoastră, să vă ascund primejdia în care vă aflați și să nu vă rog a vă sfătui cu soțul. Cine, dacă nu dumneavoastră, l-ar putea opri pe marginea prăpastiei spre care mergeți ? Arenzile de pe moșiile ipotecate sînt departe de a putea acoperi dobînzile la împrumuturi ; așa sînt lucrurile, vă găsiți astăzi fără nici un venit. Dacă ați tăia pădurile ce le aveți, ar însemna să vă uzați singura șansă de salvare ce vă rămîne pentru viitor. Văru-meu Balthazar este, în clipa de față, debitorul sumei de treizeci de mii de franci la casa Protez și Chiffreville ; cu ce-o să-i plătiți ? din ce veți trăi ? și unde o s-ajungeți dacă Claes continuă să comande reactivi, sticlării, pile Volta și alte parascovenii ? Toată averea dumneavoastră, în afară de casă și mobilier, s-a irosit pe gaz și cărbune. Cînd a fost vorba, alaltăieri, să i se pună ipotecă pe casă, știți care a

fost răspunsul lui Claes ? „Drace !“ Iată, după trei ani de zile, primul semn de cumințenie pe care l-a dat.

Doamna Claes strînse cu obidă brațul lui Pierquin și, înălțînd ochii la cer, șopti :

— Păstrează-ne secretul !

Deși evlavioasă, nefericita femeie, doborîtă de trăsnetul acestui adevăr, nu se putu ruga, rămase pe scaun între copii, deschise cartea de rugăciuni și nu întoarse o filă ; se adîncise într-o contemplație tot atît de absorbantă ca și meditațiile soțului. Onoarea spaniolă, cinstea flamandă, răsunau în sufletul ei cu un glas la fel de puternic cu cel al orgei. Copiii ei erau ruinați ! Între dînșii și onoarea părintelui lor, nu trebuia să șovăie. Necesitatea unei apropiate lupte între ea și soț o înspăimînta ; el era, în ochii săi, așa de mare, de impunător, că numai gîndul mîniei lui o agita tot atîta cît ideea maiestății divine. De bună seamă, va trebui să iasă din acea neclintită supunere în care se păstrase cu sfințenie ca soție. Interesul copiilor o va sili să contrarieze în pornirile sale pe omul din care-și făurise un idol. N-ar fi oare adeseori cuminte să-l readucă la probleme pozitive, cînd el ar pluti în înaltele sfere ale științei, să-l smulgă dintr-un viitor voios pentru a-l arunca în ceea ce materialitatea dezvăluie mai hîd artiștilor și oamenilor mari ? Pentru ea, Balthazar Claes era un uriaș al științei, un om plin de glorie ; nu putea s-o fi dat uitării decît pentru cele mai bogate speranțe ; apoi avea atîta judecată, îl auzise vorbind cu atîta duh despre tot felul de chestiuni, încît era sincer fără îndoială cînd afirma că lucrează pentru gloria și averea familiei. Dragostea acestui om pentru soția și copiii lui nu era numai imensă, ea era fără de hotar. Acele simțăminte n-au putut să piară, ele crescuseră, desigur, arătîndu-se sub altă formă. Ea, atît de nobilă, atît de generoasă și de sfielnică, avea să vînture fără istov la urechea acestui mare om cuvîntul bani și zornăitul arginților, să-i dezgolească rănile mizeriei, să-i sfîșie auzul cu vaietele deznădejii, cînd el era furat de melodioasele glasuri ale gloriei ! Poate că toate acestea vor stîrbi dragostea lui Balthazar pentru ea ! Dacă n-ar fi avut copii, ar fi

îmbrățișat cu bărbăție și cu plăcere noul destin ce-i croia soțul. Femeile crescute în belșug sînt în scurtă vreme golul ce se ascunde în dosul desfătărilor materiale și, cînd inima, mai mult ostenită decît vestedă, le-a făcut să găsească fericirea într-un statornic schimb de adevărate simțăminte, ele nu mai dau îndărăt în fața unei existențe mediocre, dacă această existență e pe placul ființei de care se știu iubite. Gîndurile, plăcerile lor, sînt supuse capriciilor acestei vieți, în afara propriei lor vieți; pentru ele, singurul viitor de temut este de a o pierde.

In acel moment, deci, copiii o despărțeau pe Pépita de adevărata-i viață, în aceeași măsură în care știința îl înstrăinase pe Balthazar de ea; de aceea, cînd se întoarse de la vecernie și se prăbuși în jilț, spuse copiilor să plece, cerîndu-le cea mai desăvîrșită liniște; apoi trimise vorbă soțului că dorește să-l vadă; însă, deși Lemulquinier, bătrînul valet, se strădui să-l scoată cu sila din laborator, Balthazar nu se clinti. Doamna Claes avu deci răgaz să reflecteze. Și ea, la rîndu-i, rămase visătoare, uitînd de oră, de timp, de zi. Gîndul că datora treizeci de mii de franci fără a-i putea plăti, redeșteptă trecutele dureri, înlănțuindu-le cu cele prezente și viitoare. Acest noian de interese, de idei, de simțiri, o găsi prea slabă, plînsul o podidi.

Cînd zări pe Balthazar intrînd, cu chipul parcă și mai înfricoșător, mai îngîndurat, mai nălucit de cum fusese vreodată, cînd el nu-i răspunse, dînsa rămase mai întîi fascinată de căutătura lui fixă, pierdută și goală, de mistuitoarele idei ce distila acea frunte pleșuvă. Sub trăsnetul acestei impresii, își dori moartea. Cînd auzi acea voce nepăsătoare îngăimînd o dorință științifică în clipa cînd inima ei sîngera, curajul îi reveni; hotărî să lupte cu acea spăimoasă putere ce răpise copiilor un părinte, căminului o avere, tuturor fericirea. Cu toate acestea ea nu-și putu înfrîna nepotolitul tremur ce-o scutura, căci în întreaga-i viață nu întîmpinase încă o scenă atît de solemnă. Această zguduitoare clipă nu cuprindea oare în mod

El se întoarse mașinal și tuși; dar, fără a lua seama la soție, se duse să scuipe într-una din cutioarele pătrate înșirate ici și colo de-a lungul tăbliilor de lemn, ca în toate sălașurile din Olanda și din Belgia. Acel om, care nu se sinchisea de nimeni, n-ar fi uitat în ruptul capului scuipătoarele, atît îi era de înrădăcinat acest obicei. Pentru biata Joséphine, incapabilă să priceapă asemenea ciudățenie, necurmata grijă a soțului pentru mobilier însemna întotdeauna o nemaipomenită tortură; dar, în asemenea moment, îi fu atît de violentă, încît o scoase din fire și o făcu să strige pe un ton plin de nerăbdare, ce trăda toate simțămintele-i rănite:

— Dar, domnule, eu îți vorbesc!

— Ce va să zică asta? replică uimit Balthazar, răsucindu-se brusc și aruncînd soției o căutătură în care viața se redeștepta și care căzu asupra ei ca o lovitură de trăsnet.

— Iartă-mă, dragul meu,... îngăimă ea, pălind. Voi să se ridice și să-i întindă mîna, dar se prăbuși în jilț, vlăguită.

— Simt că mor! gemu printre hohote de plîns.

La această priveliște, Balthazar avu, ca toți oamenii distrați, o puternică reacție și ghici, ca să zicem așa, taina acelei crize; luă de îndată în brațe pe doamna Claes, împinse ușa ce dădea în sălița și urcă atît de vijelios bătrîna scară de lemn, încît rochia soției, agățîndu-se în colțul unuia din balaurii ce alcătuiau micii stîlpi ai balustradei, lăsă o fîșie din poala smulsă cu un fîșîit prelung. Îmbrînci cu piciorul ușa de la vestibulul dintre cele două apartamente, dar găsi iatacul soției zăvorît.

Așeză cu grijă pe Joséphine într-un jilț, întrebînd-o:

— Doamne, dar unde-i cheia?

— Îți mulțumesc, scumpul meu, șopti doamna Claes deschizînd ochii. Nu mai țin minte de cînd nu m-am mai simțit atît de aproape de inima ta.

— Dumnezeule mare! tună Claes, cheia! Uite servitorii...

Joséphine îi făcu semn să ia cheia ce atîrna legată cu o panglică de-a lungul buzunarului. După ce descuie uşa, Balthazar îşi aruncă nevasta pe o canapea, ieşi pentru a împiedeca servitorii speriaţi să urce, poruncindu-le să servească de îndată cina, şi se întoarse grabnic lîngă soţie :

— Ce ai, viaţa mea scumpă ? rosti aşezîndu-se alături de ea şi luîndu-i mîna pe care o sărută.

— Dar nu mai am nimic, răspunse ea, nu mă mai doare nimic. Aş dori numai să am puterea lui Dumnezeu ca să pun la picioarele tale tot aurul din lume.

— De ce aur ? se miră Balthazar.

Şi atrase pe nevastă-sa spre el, o strînse la piept, sărutînd-o din nou pe frunte.

— Nu-mi dai tu bogăţii şi mai mari, iubindu-mă aşa cum mă iubeşti, scumpă şi nepreţuită făptură ? urmă el.

— Ah ! Balthazar al meu, de ce nu vrei tu să risipeşti neliniştile vieţii noastre, a tuturora, aşa cum alungi cu glasul tău mîhnirea din sufletul meu ? În sfîrşit, văd bine, ai rămas acelaşi.

— Despre ce nelinişti vorbeşti tu, scumpa mea ?

— Dar, dragul meu, sîntem ruinaţi !

— Ruinaţi ? îngînă el.

Începu a zîmbi, desmierdînd mîna soţiei, pe care o ţinea într-ale lui şi rosti cu o voce dulce care de mult nu se mai făcuse auzită :

— Dar mîine, îngerul meu, o să fim poate putrezi de bogaţi. Ieri, cercetînd taine mult mai de seamă, am găsit, cred, mijlocul de a cristaliza carbonul, substanţa diamantului... Oh, iubita mea soţie, în cîteva zile ai să-mi ierţi distracţiile ! Se pare că sînt distrat uneori. Nu te-am bruscat adineauri ? Fii îngăduitoare cu un om care n-a încetat o clipă să se gîndească la tine, ale cărui lucrări sînt pline de tine, de noi...

— Destul, destul ! îl opri ea ; o să vorbim de toate astea diseară, dragul meu. Sufeream de prea multă durere ; acum sufăr de prea multă plăcere.

Ea nu se aştepta să revadă acest chip însufleţit de un simţămînt tot atît de duios pentru ea cum era

odinioară, să audă acest glas tot atît de dulce ca altădată şi să regăsească tot ceea ce socotise pierdut.

— Diseară, întări el, bucuros, vom sta de vorbă. Dacă mă vezi cumva iarăşi absorbit de vreo meditaţie, adu-mi aminte ce ţi-am făgăduit. Diseară, vreau să las încolo calculele, lucrările, şi să mă afund în toate bucuriile familiei, în desfătările inimii; căci, Pépita, simt nevoie, mi-e sete de ele!

— Ai să-mi spui ce cauţi, Balthazar?

— Dar, biată copilă, n-ai pricepe o iotă.

— Crezi?... Ehei! dragul meu, iată aproape patru luni de cînd studiez chimia ca să pot discuta cu tine. Am citit pe Fourcroy, Lavoisier, Chaptal, Nollet, Rouelle, Berthollet, Gay-Lussac, Spallanzani, Leuwenhoeck, Galvani, Volta,[19] în sfîrşit toate cărţile cu privire la ştiinţa pe care tu o adori. Aşa că, vezi tu, îmi poţi încredinţa secretele tale.

— Oh! eşti un înger! exclamă Balthazar căzînd la picioarele soţiei şi vărsînd lacrimi de înduioşare ce-o făcură să tresară, o să ne înţelegem în totul!

— Ah! se însufleţi ea, m-aş arunca în flăcările iadului care-ţi încing cuptoarele, numai ca să aud cuvîntul acesta din gura ta şi ca să te văd astfel.

Deslusind paşii fiică-si în anticameră, ea se repezi pe uşă.

— Ce doreşti, Marguerite? îşi întrebă pe fata cea mai mare.

— Dragă mamă, a sosit domnul Pierquin. Dacă rămîne să cineze cu noi, ne trebuiesc feţe, şervete de masă, şi ai uitat să le laşi azi dimineaţă...

Doamna Claes scoase din buzunar o verigă cu cheie, le întinse fetei, arătîndu-i dulapurile de lemn din Antile care mobilau anticamera şi lămurind-o:

— Copila mea, caută în dreapta, la serviciile Graindorge. Fiindcă astăzi scumpul meu Balthazar mi s-a întors, redă-mi-l pe de-a-ntregul, reluă ea întorcîndu-se în odaie şi luîndu-şi un aer de şăgalnică şiretenie. Dragul meu, du-te în camera ta, fă-mi hatîrul şi îmbracă-te, avem la masă pe Pierquin. Haide, aruncă zdrenţele astea de pe tine. Uite, priveşte la petele de aici! Nu-i aşa că toate găurile astea sînt

— Marguerite, pune rufele pe-un fotoliu şi ajută-mi să mă îmbrac, n-am chef de Marta! zise doamna Claes chemîndu-şi fiica.

Balthazar o prinsese pe Marguerite, o întorsese cu faţa spre el cu un gest voios zicîndu-i:

— Bună seara, copila mea, eşti frumoasă de nu mă pot uita astăzi la tine în rochia asta de muselină şi cu această cingătoare trandafirie!

Apoi o sărută pe frunte şi-i strînse mîna.

— Mamă, tata m-a sărutat! izbucni Marguerite intrînd la maică-sa; părea grozav de vesel şi de fericit.

— Fetiţa mea, tatăl vostru este un om mare, foarte mare; se împlinesc în curînd trei ani de cînd munceşte pentru gloria şi averea familiei lui, şi crede că şi-a atins ţinta cercetărilor. Ziua de azi trebuie să fie pentru noi toţi o mare sărbătoare...

— Mamă scumpă, răspunse Marguerite, servitorii noştri erau atît de trişti văzîndu-l posomorît, încît nu vom fi singurii care o să ne bucurăm... Oh! pune-ţi altă cingătoare, asta-i prea spălăcită.

— Fie! dar să ne grăbim, vreau să mă duc să vorbesc cu Pierquin. Unde-i?

— În salon. Se joacă cu Jean.

— Şi Gabriel şi Félicie, unde sînt?

— Îi aud prin grădină.

— Bine, coboară iute; ai grijă să nu rupă lalelele; tatăl vostru încă nu şi le-a văzut înflorite anul ăsta şi s-ar putea să-i vină chef tocmai astăzi să se uite la ele după ce stă la masă. Spune lui Lemulquinier să ducă tatei tot ce-i trebuie pentru toaletă.

După ce Marguerite ieşi, doamna Claes aruncă ochii spre copii prin ferestrele iatacului care dădeau în grădină, şi-i văzu privind una din acele gîze cu aripile verzi, lucioase şi stropite cu aur, numite în popor croitorese.

— Să fiți cuminți, dragii mamei! le strigă ea făcînd să lunece în sus un ochi al ferestrei și proptindu-l spre a-și aerisi odaia.

Apoi bătu ușurel la ușa dintre iatacul ei și al soțului, ca să se asigure că bărbatul nu fusese furat de vreo nouă distracție. El îi deschise și ea îi spuse pe un ton vesel văzîndu-l dezbrăcat:

— N-ai să mă lași prea mult singură cu Pierquin, nu-i așa? Ai să vii repede...

Se simți atît de sprintenă coborînd scările, încît auzind-o, un străin n-ar fi recunoscut pasul unei șchioape.

— Domnul, urcînd pe doamna, a sfîșiat rochia, îi tăie calea valetul pe care-l întîlni pe scară; nu-i decît o mică fișie de stofă, dar a smuls falca balaurului, și nu văd cine ar putea-o pune la loc. Iacă-te acum scara noastră ciuntită, era o mîndrețe de balustradă!

— Nu-i nimic, bietul meu Lemulquinier, las-o nereparată, nu-i nici o nenorocire.

— Ce se întîmplă oare, se întrebă Lemulquinier, de nu-i asta o nenorocire? Să fi descoperit stăpînu-meu *absolutul?*

— Bună ziua, domnule Pierquin, spuse doamna Claes deschizînd ușa de la salon.

Notarul dete fuga să ofere brațul verei sale, dar ea nu primea niciodată decît brațul soțului; mulțumi deci vărului cu un zîmbet, întrebîndu-l:

— Vii poate pentru cei treizeci de mii de franci?

— Da, doamnă; întorcîndu-mă acasă, am primit o scrisoare de încunoștiințare din partea casei Protez și Chiffreville, care a emis pe numele domnului Claes șase polițe de cîte cinci mii de franci fiecare.

— Ei bine, nu-i spune nimic astăzi lui Balthazar despre toate, răspunse ea. Rămîi la noi la masă. Dacă te întreabă cumva de ce-ai venit, găsește un pretext oarecare, te rog eu. Dă-mi mie scrisoarea, am să-i vorbesc eu despre chestiunea asta. Totul merge bine... urmă ea, văzînd nedumerirea notarului. In cîteva luni, soțul meu va restitui probabil sumele împrumutate.

Auzind aceste spuse rostite în şoaptă, notarul o privi pe domnişoara Claes care tocmai se întorcea din grădină urmată de Gabriel şi de Félicie, şi exclamă :

— Niciodată n-am văzut-o pe domnişoara Marguerite aşa de frumoasă ca în clipa asta !

Doamna Claes, care se aşezase în jilţ şi luase pe genunchi pe micuţul Jean, înălţă capul, privi la fiică-sa şi la notar, prefăcîndu-se indiferentă.

Pierquin era de statură mijlocie, nici gras nici slab, cu faţa de o frumuseţe vulgară şi care oglindea o tristeţe mai mult înăcrită decît melancolică, o reverie mai curînd risipită decît meditativă; trecea drept mizantrop, era însă prea hrăpăreţ, prea hulpav, pentru ca divorţul lui de lume să fie real. Privirea-i îndeobşte pierdută în gol, înfăţişarea-i nepăsătoare, prefăcuta-i tăcere păreau semne de profunzime, pe cînd în realitate ascundeau numai vidul şi nulitatea unui notar ahtiat numai şi numai de bunuri lumeşti, dar care se afla încă destul de tînăr pentru a fi şi invidios. A se înrudi cu casa Claes ar fi însemnat pentru el motivul unui devotament nețărmurit, dacă n-ar fi dosit unele chibzuieli de avar. Făcea pe mărinimosul, dar ştia să calculeze. De aceea, fără a-şi lămuri lui însuşi pricina schimbătoarelor sale purtări, amabilităţile îi erau tăioase, dure şi ursuze, cum sînt în deobşte ale tuturor oamenilor de afaceri, cîtă vreme Claes îi părea ruinat; pentru a deveni apoi afectuoase, binevoitoare şi aproape slugarnice, de îndată ce bănui că lucrările vărului său ar duce la un rezultat fericit. Uneori vedea în Marguerite Claes o infantă de care unui biet notar de provincie îi era cu neputinţă să se apropie; alteori o socotea o biată fetişcană prea fericită dacă notarul ar fi catadicsit s-o ia de nevastă. Era un provincial şi flamand fără răutate, nu era chiar lipsit nici de devotament nici de omenie; vădea însă un naiv egoism ce-i ştirbea însuşirile, cu apucături ridicole care-i dăunau.

În acel moment, doamna Claes îşi aminti tonul tăios cu care notarul îi vorbise sub porticul bisericii Saint-Pierre şi luă aminte la transformarea pe care

răspunsul ei o săvîrşise în purtările lui ; îi ghici calculele ascunse şi, cu o privire pătrunzătoare, încercă să citească în sufletul fetişoarei spre a şti dacă se gîndea cumva la vărul său ; dar nu văzu la ea decît cea mai desăvîrşită indiferenţă. După cîteva clipe, în care convorbirea se învîrti în jurul zvonurilor din oraş, stăpînul casei coborî din odaia lui unde, de cîteva minute, soţia auzea cu o negrăită plăcere un scîrţîit de cizme pe parchet. Pasul lui, pe-o măsură cu mersul unui bărbat tînăr şi sprinten, anunţa deplina metamorfoză, şi neastîmpărul pe care aşteptarea o pricinuia doamnei Claes fu atît de covîrşitor, încît cu greu îşi stăpîni o tresărire cînt soţul coborî scara. Balthazar se ivi de îndată în costumul la modă pe atunci. Purta cizme răsfrînte, bine lustruite, din care ieşea partea de sus a unui ciorap de mătase albă, pantalon de caşmir albastru cu nasturi de aur, jiletcă albă înflorată şi frac azuriu. Era proaspăt bărbierit, se pieptănase, îşi parfumase părul, îşi tăiase unghiile şi se spălase pe mîini cu atîta grijă, încît părea de nerecunoscut celor ce-l văzuseră nu demult. În locul unui bătrîn aproape ieşit din minţi, copiii, soţia şi notarul aveau în faţă un bărbat de patruzeci de ani al cărui chip afabil şi politicos era plin de seducţie. Istovirea şi suferinţele zugrăvite în sleirea trăsăturilor şi în pielea lipită de oase, căpătau chiar o anume graţie.

— Bună ziua, Pierquin, rosti Balthazar Claes.

Redevenit părinte şi soţ, chimistul luă mezinul de pe genunchii nevestei, îl săltă în tavan coborîndu-l apoi cu iuţeală, şi iar sus şi iar jos, de cîteva ori în şir.

— Ia te uită la plodul ăsta !... vorbi către notar. O atît de încîntătoare vietate nu-ţi deschide pofta să te însori ? Crede-mă, dragul meu, bucuriile căminului te consolează de toate.

— Hopaaa ! făcea el săltîndu-l pe Jean. Buf ! striga, lăsîndu-l jos. Hopaaa !... Buf !

Pruncul rîdea cu hohote văzîndu-se cînd în înaltul tavanului, cînd jos, pe parchet. Mama îşi întoarse privirea spre a nu-şi trăda emoţia stîrnită de acest

joc atît de simplu în aparență, dar care, pentru dînsa, însemna o întreagă revoluție domestică.

— Ia să vedem cum știi să mergi, spuse Balthazar punînd odrasla jos și ducîndu-se să se trîntească într-un jilț.

Copilul alergă la taică-său, atras de luciul nasturilor de aur care îmbumbau pantalonul deasupra urechii cizmelor.

— Ești un îngeraș! îl alinta tatăl îmbrățișîndu-l, tu ești un Claes, mergi drept.

— Ia spune, Gabriel, ce face părintele Morillon? întrebă pe fiu-său mai mare, apucîndu-i urechea și răsucindu-i-o; te lupți destul de vitejește cu retroversiunile latinești și cu traducerile? Ai dat de gustul matematicii?

Apoi Balthazar se ridică, veni la Pierquin și-i spuse cu acea caldă curtoazie ce-l caracteriza:

— Dragul meu, vrei poate să mă întrebi ceva?

Îi dădu brațul și-l duse în grădină, adăugînd:

— Vino să-mi vezi lalelele...

Doamna Claes își urmări cu privirea bărbatul ieșind pe ușă și nu-și putu stăpîni bucuria văzîndu-l atît de tînăr, atît de afabil, atît de deplin el însuși; se sculă, cuprinse pe fiică-sa de după mijloc și o sărută, mîngîind-o:

— Draga mea Marguerite, fetița mea scumpă, te iubesc azi și mai mult decît în celelalte zile.

— De mult nu l-am mai văzut pe tata așa de drăguț, răspunse ea.

Lemulquinier se înfățișă, vestind că masa era servită. Pentru a evita ca Pierquin să-i ofere brațul, doamna Claes îl luă pe al lui Balthazar și toată familia trecu în sufragerie.

Această încăpere, cu tavanul alcătuit din bîrne aparente, dar înflorite cu zugrăveli spălate și împrospătate în fiecare an, era împodobită cu înalte blidare de stejar, pe ale căror policioare se înșiruiau cele mai rare bucăți din vesela strămbunilor. Pereții erau tapisați cu piele viorie pe care fuseseră săpate în linii aurite, privelișți de vînătoare. Deasupra blidarelor, luceau ici-colo, îngrijit orînduite, penele unor păsări

ciudate precum și scoici rare. Jilțurile nu fuseseră preschimbate de la începutul veacului al XVI-lea, și ofereau ochilor acea formă pătrată, cu acei stîlpi răsuciți și cu acel scund spătar îmbrăcat într-o țesătură cu franjuri, a căror modă fusese atît de răspîndită, încît Rafael a ilustrat-o în tabloul intitulat *Fecioara cu jilțul*. Lemnul lor se înnegrise, dar țintele aurite luceau ca noi, iar îmbrăcămintea, grijuliu primenită, era de un purpuriu admirabil. Flandra retrăia aici pe de-a-ntregul cu toate ale sale inovații spaniole.

Pe masă, carafele și sticlele aveau acea respectabilă înfățișare pe care le-o dau pîntecoasele rotunjuri ale contururilor antice. Pocalele erau și ele aceleași vechi potire cu picior înalt ce se întîlnesc în toate tablourile școalei olandeze sau flamande. Farfuriile din gresie și înflorite cu chipuri colorate după maniera lui Bernard Palissy,[20] ieșiseră cîndva din fabrica engleză de la Wegdwood. Argintăria era masivă, cu marginile colțurate, cu reliefuri, adevărată argintărie de familie ale cărei piese, fiecare cu cizelura, cu moda și croiala sa felurită, atestau începuturile bunei stări și progresul avuției Claeșilor. Șervetele aveau franjuri, modă cu totul spaniolă. Cît privește fețele de masă, oricine trebuie să-și închipuie că pentru familia Claes, era o chestie de onoare să le posede pe cele mai magnifice. Acest serviciu, această argintărie erau destinate folosinții zilnice a familiei. Aripa din față, unde aveau loc sindrofiile, se bucura de un lux deosebit ale cărui minunății, rezervate pentru zile de gală, le întipăreau acea solemnitate ce se pierde cînd lucrurile sînt desconsiderate, ca să spunem așa, printr-o întrebuințare obișnuită. În casa din spate, totul purta pecetea unei naivități patriarhale. În sfîrșit, delicios amănunt, o viță de vie se furișa pe ziduri de-a lungul ferestrelor năpădite din toate părțile de frunze.

— Dumneavoastră rămîneți credincioși tradițiilor, Doamnă! glăsui Pierquin primind o farfurie plină cu acea supă de cimbrișor în care bucătăresele flamande sau olandeze pun perișoare de carne amestecate cu felloare de pîine prăjită. Iată ciorba de duminică așa

cum se obișnuia la părinții noștri! Casa dumneavoastră și acea a unchiului meu Des Raquets sînt singurele unde se mai găsește această supă, istorică, a Țărilor-de-Jos... Adică nu! bătrînul domn Savaron de Savarus o mai servește și azi cu mare fală la el, la Tournai; încolo, peste tot bătrîna Flandră piere. Astăzi, mobilele se fabrică în stil grec,[21] pretutindeni nu vezi decît coifuri, scuturi, sulițe și fascii... Fiecare își reclădește casa, își vinde vechiul mobilier, își toarnă din nou argintăria sau o dă în schimbul porțelanului de Sèvres care nu face nici cît cel vechi de Saxa, nici cît cel chinezesc. Ah! eu sînt flamand pînă-n măduva oaselor. De aceea îmi sîngerează inima cînd văd pe căldărari cumpărînd, cu prețul obișnuit al lemnului sau al metalului, frumoasele noastre mobile încrustate cu aramă ori cositor. Dar societatea vrea neapărat schimbare la față, cred eu. Pînă și procedeele artistice se pierd! Cînd totul trebuie să meargă în galop, nimic nu poate fi făcut conștiincios; în timpul ultimei mele călătorii la Paris, am fost dus să văd picturile la Luvru. Pe onoarea mea, nu-s decît niște mîzgălituri, pînzele acelea fără aer, fără profunzime, în care pictorii se tem să pună culoare. Și mai vor, cică, să răstoarne vechea noastră școală... Ah! vai!...

— Vechii noștri pictori, interveni Balthazar, studiau feluritele combinații și trăinicia culorilor, supunîndu-le acțiunii soarelui și a ploii. Dar ai dreptate: azi resursele materiale ale artei sînt cultivate mai puțin ca oricînd.

Doamna Claes nu ascultă conversația. Auzind de la notar că serviciile de porțelan erau la modă, îi încolțise numaidecît în minte ideea luminoasă de a vinde greoaia argintărie provenită din succesiunea fratelui, nădăjduind astfel să poată achita cei treizeci de mii de franci datorați de bărbatul său.

— Aha! exclamă Balthazar către notar, cînd doamna Claes se amestecă din nou în conversație, și zi, lumea se ocupă la Douai de lucrările mele?

— Da! încuviință Pierquin. Fiecare se întreabă pe ce se duc atîția bani. Ieri, îl auzeam pe domnul

prim-prezident deplorînd că un om de talia dumitale caută piatra filozofală. Mi-am îngăduit atunci să-i răspund că dumneata eşti prea instruit pentru a nu şti că aceasta ar însemna să te măsori cu imposibilul, prea bun creştin ca să crezi că te poţi lua la întrecere cu Dumnezeu, şi, ca toţi Claeşii, prea bun calculator ca să zvîrli banii pe praf uri vrăjitoreşti. Totuşi, îţi voi mărturisi c-am împărtăşit regretele pe care izolarea dumitale le prilejuieşte întregii societăţi. Dumneata nu mai faci de loc parte din oraşul nostru. Doamnă, aţi fi fost pe drept cuvînt încîntată dacă aţi fi putut auzi cum fiecare vă ridica în slavă pe dumneavoastră şi pe domnul Claes.

— Te-ai purtat ca o rudă de ispravă, respingînd prepusuri al căror rău cel mai mic ar fi acela de a mă face ridicol! răspunse Balthazar. Ah! concetăţenii mei mă cred ruinat! Ei bine, dragă Pierquin, de azi în două luni voi da, ca să-mi sărbătoresc aniversarea căsătoriei, o petrecere al cărei fast o să-mi recîştige stima pe care scumpii mei compatrioţi o închină banului.

Doamna Claes se împurpură la faţă. De doi ani încoace, această aniversare fusese dată uitării. Aidoma cu acei nebuni care trec prin momente cînd facultăţile lor scînteiază cu o neobişnuită strălucire, niciodată Balthazar nu fusese atît de spiritual în duioşia sa. Se arătă plin de atenţii faţă de copii, şi conversaţia lui fermecă prin graţie, prin spirit, prin tact. Această întoarcere a simţămîntului părintesc de atîta vreme absent, era desigur cea mai frumoasă sărbătoare ce i-ar fi putut dărui soţiei, pentru care vorba şi privirea lui recăpătaseră acea expresie de statornică apropiere ce se simte de la inimă la inimă, dovedind o delicioasă identitate de simţire.

Bătrînul Lemulquinier părea că întinereşte, alerga încoace şi-ncolo cu o neobişnuită voioşie prilejuită de îndeplinirea ascunselor sale speranţe. Schimbarea atît de fără de veste săvîrşită în purtările stăpînului avea pentru el un şi mai limpede tîlc decît pentru doamna Claes. Acolo unde familia vedea fericirea, valetul lor îşi însuşise nebunia sa. Fie că adulme-

case însemnătatea cercetărilor stăpînului din explicațiile ce-i scăpau chimistului cînd ținta îi luneca printre degete, fie că înnăscuta înclinare a omului spre imitație l-a făcut să adopte ideile celui în atmosfera căruia trăia, Lemulquinier căpătase pentru stăpînul său un simțămînt superstițios : un amestec de groază, de admirație și de egoism. Laboratorul era pentru el ceea ce este pentru gloată un birou de loterie, speranța organizată. În fiecare seară se culca spunîndu-și : „Mîine ne vom scălda poate în aur !" Și a doua zi se deștepta cu o tot atît de vie credință ca în ajun. Numele lui indica o obîrșie neaoș flamandă. Mai de demult, oamenii din popor nu erau cunoscuți decît printr-o poreclă datorită meseriei lor, țării de baștină, conformației lor fizice sau însușirilor sufletești. Această poreclă devenea numele familiei burgheze pe care o întemeiau, odată zdrobiți. În Flandra, negustătorii de fire de in erau numiți *mulquiniers*, și aceasta fusese, fără îndoială, meseria acelui ins care, printre strămoșii bătrînului valet, trecu de la starea de rob la cea de burghez, pînă ce necunoscute vitregii îl tîrîseră pe strănepotul vînzătorului de in îndărăt la starea de serv, plus simbria. Istoria Flandrei, a inului și a negoțului său, se afla deci înscrisă pe scurt în acest bătrîn slujitor, deseori numit, pentru eufonie, Mulquinier.

Caracterul și fizionomia lui nu erau lipsite de originalitate. Fața-i colțuroasă era și lată și lungă, spuzită de urmele vărsatului care-i întipăriseră o fantastică aparență, tatuîndu-o cu albe și lucioase scrijeliri. Uscat la trup și deșirat, avea un mers grav, misterios. Micii lui ochi portocalii, la fel cu gălbuia și lățoasa chică ce-i acoperea țeasta, nu aruncau decît căutături piezișe. Înfățișarea lui se întîmpla a fi deci în deplină armonie cu sentimentul de curiozitate pe care îl stîrnea în jurul său. Calitatea lui de preparator inițiat în tainele stăpînului, despre ale cărui lucrări nu sufla o vorbă, îl învestea cu un soi de vrăjitorie. Localnicii din strada Parisului îl priveau trecînd cu o curiozitate amestecată cu teamă, căci dădea răspunsuri sibilice și întotdeauna pline de subînțelesuri. Mîndru

fiindcă se ştia folositor stăpînului, exercita asupra tovarăşilor săi un fel de autoritate cicălitoare, de pe urma căreia trăgea foloase, bucurîndu-se de privilegii ce-l făceau pe jumătate stăpîn în casă. Spre deosebire de slujitorii flamanzi care sînt legaţi orbeşte de casă, el nu ţinea decît la Balthazar. Dacă vreo supărare o mîhnea pe doamna Claes, sau dacă cine ştie ce eveniment fericit dădea peste familie, el îşi îmbuca piinea unsă cu unt şi îşi sorbea berea cu acelaşi sînge rece din totdeauna.

Cînd cina luă sfîrşit, doamna Claes propuse să bea cu toţii cafeaua afară, în faţa tufelor de lalele care împodobeau mijlocul grădinii. Ghivecele de lut în care erau puse lalele avînd fiecare numele săpat pe o placă de ardezie, fuseseră îngropate şi orînduite în aşa chip, încît să alcătuiască o piramidă în creştetul căreia se înălţă o lalea de speţa gura-balaurului pe care n-o avea decît Balthazar. Această floare, numită *tulipa Claesiana,* întrunea cele şapte culori şi adîn cele-i arcuiri păreau aurite pe margini. Tatăl lui Balthazar, care refuzase de nenumărate ori zece mii de fiorini[22] oferiţi pentru ea, veghea cu atîtea precauţii să nu se poată fura o singură sămînţă din acest soi, încît o păstra în salon şi îşi petrecea deseori zile întregi contemplind-o. Tulpina era uriaşă, dreaptă ca o luminare, vinjoasă, de un verde admirabil; proporţiile se aflau în armonie cu potirul, ale cărui culori se distingeau prin acea strălucitoare limpezime, ce dădea odinioară atîta preţ acestor fastuoase flori!

— Iată lalele care fac treizeci sau patruzeci de mii de franci! spuse notarul privind pe rînd la vară-sa şi la răzorul cu mii de culori.

Doamna Claes era prea entuziasmată la văzul acestor flori care, sub razele asfinţitului, semănau cu nişte pietre scumpe, pentru a pricepe tîlcul observaţiei notariale.

— La ce sînt bune, urmă notarul adresîndu-se lui Balthazar, ar trebui să le vindeţi.

— Aş! am eu oare nevoie de bani?... răspunse Claes schiţînd gestul unui om pentru care patruzeci de mii de franci era un fleac.

Urmă un moment de tăcere în care timp copiii se întreceau strigînd :

— Uite la cea de colo, mamă !

— Oh ! ce frumoasă-i asta !

— Dar asta cum se cheamă ?

— Ce abis pentru cugetul omenesc !... vorbi Balthazar ridicînd mîinile cu un gest de desnădejde. O combinaţie de hidrogen şi de oxigen dă naştere, prin feluritele ei dozaje, în acelaşi mediu şi pe baza aceluiaşi principiu, la aceste culori care constituie fiecare un rezultat diferit.

Soţia lui auzea desluşit termenii acestei afirmaţii, enunţată însă prea grăbit pentru ca ea s-o înţeleagă pe de-a-ntregul. Balthazar se gîndi că ea studiase ştiinţa lui favorită şi-i zise, făcîndu-i un semn misterios :

— Chiar dacă ai pricepe, tot n-ai şti încă ceea ce vreau să spun.

Şi păru că se cufundă din nou într-una din obişnuitele sale meditaţii.

— Cred şi eu ! întări Pierquin, luînd o ceaşcă de cafea pe care i-o întindea Marguerite. „Alungaţi firescul, el se întoarce în galop !“ adăugă în şoaptă către doamna Claes. Veţi avea bunăvoinţa să-i vorbiţi dumneavoastră personal, nici diavolul nu-l mai trezeşte de-acum din contemplaţie. Aşa o ţine pînă mîine.

Îşi luă rămas bun de la Claes care se prefăcu a nu-l auzi, sărută pe micuţul Jean pe care maică-sa îl ţinea în braţe, şi, după ce făcu o adîncă plecăciune, se retrase. Cînd uşa de la intrare răsună închizîndu-se, Balthazar îşi cuprinse soţia de după mijloc şi risipi neliniştea pe care i-ar fi putut-o pricinui prefăcuta-i visare, şoptindu-i la ureche :

— Ştiam eu cum să-l fac să-şi ia tălăpăşiţa !

Doamna Claes îşi întoarse faţa spre soţ fără a se sfii să-i arate lacrimile ce-i împînzeau ochii : erau atît de dulci ! Apoi îşi culcă fruntea pe umărul lui, lăsîndu-l pe Jean să-i lunece de pe genunchi.

— Să ne întoarcem în salon, îl îndemnă ea după un răstimp.

Toată acea seară, Balthazar fu de o veselie aproape nebunească : născocì o mie şi una de drăcovenii pentru copii şi se jucă el însuşi cu atîta poftă, încît nu luă seama la cele două sau trei absenţe ale soţiei. Pe la orele nouă şi jumătate, cînd Jean fu culcat, Marguerite, întorcîndu-se în salon după ce-i ajutase sorei Félicie să se desbrace, găsi pe maică-sa aşezată în jilţul cel mare, stînd de vorbă cu tatăl ei care-o ţinea de mînă. Temîndu-se să nu-şi tulbure părinţii, părea că voieşte să se retragă fără a le vorbi ; doamna Claes băgă de seamă şi o chemă :

— Vino, Marguerite, vino, copilă dragă !...

Apoi o trase spre ea şi o sărută matern pe frunte, adăugînd :

— Ia-ţi cartea în odaie şi culcă-te devreme.

— Noapte bună, fetiţă scumpă, rosti Balthazar.

Marguerite îşi îmbrăţişă părintele şi ieşi. Claes şi soţia rămaseră cîteva clipe singuri, pierduţi în contemplarea ultimului pastel al asfinţitului ce se mistuia în frunzişul deodată înnegurat al grădinii, ale cărui contururi abia se mai ghiceau în umbra înserării. Cînd fu aproape noapte, Balthazar îşi îmbie soţia cu o voce mişcată :

— Să mergem sus...

Cu mult înainte ca moravurile engleze să fi consfinţit iatacul unei soţii drept un lăcaş sfînt, acela al unei flamande era de nepătruns. Bunele gospodine din această ţară nu urzeau din el o falâ a virtuţilor, ci o deprindere învăţată din fragedă copilărie, o superstiţie domestică ce făcea dintr-o odaie de culcare un încîntător altar în care te împresurau simţămintele duioase, unde simplitatea se îmbină cu tot ceea ce viaţa socială are mai dulce şi mai vrednic de respect. In starea cu totul neobişnuită în care se afla doamna Claes, orice femeie ar fi voit să adune în juru-i cele mai elegante lucruri ; dar ea săvîrşise aceasta cu un gust nespus, ştiind cît înrîureşte asupra simţămintelor înfăţişarea a tot ce ne înconjoară. La o făptură frumoasă, aceasta ar fi însemnat un lux ; la ea, era o nevoie. Înţelesese importanţa acestor cuvinţe : „Te faci femeie frumoasă !" maximă ce călăuzea toate acţiunile

primei soții a lui Napoleon,[23] făcînd-o deseori falsă, în timp ce doamna Claes era întotdeauna firească și adevărată.

Deși Balthazar cunoștea bine iatacul soției, despărțirea lui de toate lucrurile materiale ale vieții fusese atît de desăvîrșită, încît cînd intră fu străbătut de dulci fiori, ca și cum l-ar fi zărit pentru întîia oară. Fastuoasa veselie a unei femei victorioase izbucnea în splendidele culori ale lalelelor ce se înălțau din gîturile înalte ale uriașelor vase de porțelan chinezesc, iscusit orînduite, și în profuziunea de lumini ale căror efecte nu se puteau asemui decît cu ale celor mai voioase fanfare. Pîlpîirea lumînărilor dădea o armonioasă scînteiere mătăsurilor de culoarea sură a inului, a căror monotonie era nuanțată de sclipetul aurului care împodobea cu discreție unele obiecte, precum și de tonurile variate ale florilor ce semănau a mănunchiuri de nestemate. Taina acestor pregătiri era el, întotdeauna el!... Joséphine nu-i putea mărturisi mai grăitor lui Balthazar că el era pururi principiul bucuriilor și durerilor sale. Priveliștea acestei odăi învăluia sufletul într-o stare delicioasă, alungînd orice mîhnit gînd, pentru a nu lăsa decît simțămîntul unei line și neprihănite fericiri. Țesătura tapetului cumpărată din China răspîndea acea suavă mireasmă ce pătrunde în trup fără a-l istovi. În sfîrșit, perdelele trase cu grijă trădau setea de singurătate, o nesățioasă dorință de a păstra cele mai palide mlădieri ale glasului și de a încătușa acolo privirile soțului recucerit.

Împodobită cu frumosu-i păr negru neted cu desăvîrșire, ce-i cădea de-o parte și de alta a frunții ca două aripi de corb, doamna Claes, înfășurată într-o rochie de interior închisă pînă la gît, și întregită cu o lungă pelerină înspumată de dantele, merse să tragă draperia de la ușă, care înăbușea orice vuiet venit dinafară. De acolo, Joséphine aruncă soțului ce se așezase lîngă cămin, unul din acele vesele surîsuri prin care o femeie spirituală și al cărui suflet vine uneori să-i înfrumusețeze chipul, știe să exprime irezistibilele speranțe. Cel mai mare farmec al unei

femei stă într-un neîncetat apel la mărinimia bărbatului, într-o gingaşă mărturisire a slăbiciunii prin care ea-i galvanizează mîndria, trezind în el cele mai înălţătoare simţăminte. Mărturisirea slăbiciunii nu ascunde ea oare magice seducţii? După ce verigile draperiei lunecară cu ecou surd pe stinghia de lemn, ea se întoarse spre soţ, păru că vrea să-şi ascundă în acel moment cusururile trupeşti sprijinindu-se cu mîna de un scaun pentru a se tîrî cu graţie. Era ca un strigăt de ajutor. Balthazar, pierdut o clipă în contemplarea acelui chip măsliniu ce se desprindea pe fundul sur, atrăgînd privirea şi desfătînd-o, se ridică pentru a-şi lua în braţe soţia şi o duse pe canapea. Aceasta voia şi ea.

— Mi-ai făgăduit, murmură ea luîndu-i mîna pe care o ţinu în palmele-i electrizante, să-mi împărtăşeşti taina cercetărilor tale. Recunoaşte, scumpul meu, că sînt vrednică s-o aflu, deoarece am avut curajul să studiez o ştiinţă condamnată de biserică, numai şi numai ca să te pot înţelege; dar sînt curioasă, nu-mi ascunde nimic. Bunăoară povesteşte-mi prin ce întîmplare te-ai sculat într-o bună dimineaţă îngîndurat, cînd, în ajun, te lăsasem atît de fericit?

— Şi de asta te-ai făcut aşa de cochetă, ca să auzi vorbindu-se de chimie?

— Dragul meu, a primi o confidenţă ce-mi dă putinţa să pătrund mai adînc în inima ta, nu înseamnă oare pentru mine cea mai mare dintre plăceri? Oare nu o înţelegere a sufletelor cuprinde şi zămisleşte toate fericirile vieţii? Dragostea ta mi se întoarce curată şi neştirbită, vreau să ştiu ce idee a fost destul de tare ca să mi-o răpească atîta timp? Da, sînt mai geloasă de un gînd, decît de toate femeile la un loc. Iubirea este imensă, dar nu e infinită; pe cînd ştiinţa ascunde profunzimi fără de hotar, în care n-aş putea să te văd pierzîndu-te singur. Urăsc tot ce ne poate despărţi. Dacă ai dobîndi gloria după care alergi, aş fi nenorocită: nu ţi-ar da ea prea adînci bucurii? Pe cînd eu singură, Domnul meu, trebuie să fiu izvorul plăcerilor dumitale.

— Nu, îngerul meu, nu o idee m-a împins pe acest frumos drum, ci un bărbat.

— Un bărbat! exclamă ea cu groază.

— Ţi-aduci tu aminte, Pépita, de ofiţerul acela polonez pe care l-am găzduit în 1809?

— Dacă mi-aduc aminte! răspunse ea. Deseori am fost iritată că memoria mă făcea atît de des să revăd ochii aceia care semănau cu două limbi de foc, şanţurile de deasupra sprîncenelor în care mocnea focul gheenei, ţeasta lui latră şi pleşuvă, mustăţile răsucite, faţa colţuroasă, devastată... Şi ce calm înspăimîntător în mers!... Dacă ar fi fost loc la hanuri, te-asigur că n-ar fi dormit aici...

— Acest gentilom polonez se numea domnul Adam de Wierzchownia! urmă Balthazar. În seara aceea, după ce ne-ai lăsat singuri în salon, ne-am trezit, din vorbă în vorbă, discutînd despre chimie. Smuls de mizerie de la studiul acestei ştiinţe, se făcuse ostaş. Cred că în faţa unui pahar de apă cu zahăr ne-am recunoscut amîndoi adepţi. Cînd i-am cerut lui Mulquinier să aducă zahăr bucăţele, căpitanul făcu un gest de surpriză: „— Ai studiat chimia?" mă întrebă el. — Ca Lavoisier! îi răspunsei. — „Ce mare fericire pe dumneavoastră să fiţi liber şi bogat!" exclamă el. Şi din piept i-a ieşit unul din acele suspine de bărbat ce dezvăluia un iad de suferinţe ascuns îndărătul unui craniu sau zăvorît într-o inimă, în sfîrşit a fost ceva arzător, concentrat, care nu poate fi spus în cuvinte, îşi încheie gîndul cu o privire care m-a îngheţat. După o scurtă tăcere, mi-a spus cum, Polonia fiind ca şi moartă,[24] se refugiase în Suedia. Acolo, îşi căutase mîngîiere în studiul chimiei, pentru care simţise întotdeauna o irezistibilă chemare.

— „Ei bine, adăugă el, cum văd, aţi recunoscut, ca şi mine, că guma arabică, zahărul şi amidonul prefăcute în praf, dau o substanţă absolut asemănătoare, şi la analiză acelaşi rezultat *calitativ*".

Mai tăcu o clipă, şi după ce m-a cercetat cu un ochi pătrunzător, mi-a spus confidenţial şi cu vocea scăzută, cuvinte solemne din care astăzi nu mi-a rămas în minte decît înţelesul general; însă erau însoţite

de o putere de sunet, de mlădieri calde şi de o forţă în gesturi care m-au răscolit în adîncul măruntaielor şi mi-au izbit cugetul aşa cum ciocanul bate fierul pe o nicovală.

Iată deci pe scurt aceste raţionamente care au fost, pentru mine, cărbunele aprins pus de Dumnezeu pe limba lui Isaia,[25] căci ce învăţasem eu de la Lavoisier îmi permitea să le simt marea lor importanţă.

„— Domnule, mi-a zis el, paritatea acestor trei substanţe, în aparenţă atît de deosebite, m-a călăuzit să gîndesc că toate produsele naturii trebuiau să aibă unul şi acelaşi principiu. Lucrările chimiei moderne au dovedit adevărul acestei legi, pentru partea cea mai considerabilă a fenomenelor naturale. Chimia împarte creaţia în două porţiuni distincte : natura organică şi natura anorganică. Cuprinzînd toate creaţiile vegetale sau animale în care se vădeşte o organizaţie mai mult ori mai puţin perfecţionată, sau pentru a fi mai exact, o mai slabă ori mai puternică facultate de mişcare ce determină în fiecare mai mult ori mai puţin sentiment, natura organică este netăgăduit partea cea importantă a lumii noastre. Dar, analiza a redus toate produsele acestei naturi la patru corpuri simple, care sînt trei gaze : azotul, hidrogenul, oxigenul ; şi un al patrulea corp simplu, nemetalic şi solid, carbonul. Dimpotrivă, natura anorganică, atît de puţin variată, lipsită de mişcare, de sensibilitate, şi căreia i se poate tăgădui facultatea de creştere, pe care i-a acordat-o într-o oarecare măsură, Linné,[26] numără cincizeci şi trei de corpuri simple ale căror diferite combinaţii îi alcătuiesc toate produsele. E oare cu putinţă ca mijloacele să fie mai numeroase acolo unde există mai puţine rezultate ? De aceea, părerea fostului meu maestru este că aceste cincizeci şi trei de corpuri au un principiu comun, modificat odinioară prin acţiunea unei forţe care astăzi e stinsă, dar pe care geniul omenesc trebuie s-o reînvie. Ei bine, închipuiţi-vă o clipă că activitatea acestei puteri s-ar redeştepta, am avea în cazul acesta o chimie unitară. Natura organică şi cea anorganică s-ar baza, de bună seamă, pe patru principii şi dacă am reuşi să descom-

punem azotul, care trebuie socotit ca o negație, n-am mai avea decît trei. Iată-ne ajunși aproape de marele Ternar[27] al celor vechi și al alhimiștilor din Evul Mediu, de care ne batem joc pe nedrept. Chimia modernă nu este încă decît atît. E mult și e puțin. E mult, deoarece chimia s-a obișnuit să nu dea îndărăt în fața nici unei dificultăți; e puțin, în comparație cu ceea ce rămîne de făcut. Hazardul a servit-o din plin, pe această frumoasă știință! Astfel, această picătură de carbon pur cristalizat, diamantul, nu părea oare ultima substanță cu putință de creat? Vechii alhimiști, care credeau că aurul poate fi descompus, și, prin urmare, să se poată și face, dădeau înapoi la ideea de a produce diamantul; noi am descoperit totuși natura și legea compoziției lui.

„Eu, mai spuse el, am mers mai departe. O experiență mi-a demonstrat că misteriosul Ternar, de care omul s-a ocupat de cînd lumea, nu va fi găsit nicidecum în analizele actuale, care sînt lipsite de direcție spre un punct fix. Iată mai întîi experiența. Semănați semințe de creson (ca să luăm o substanță oarecare din natura anorganică) în pulbere de pucioasă (ca să luăm tot un corp simplu). Stropiți semințele cu apă distilată, ca să nu lăsați să pătrundă în produsele germinației nici un principiu dubios. Semințele încolțesc, cresc într-un mediu cunoscut, nehrănindu-se decît cu principii cunoscute prin analiză. Tăiați de mai multe ori tulpina plantei, așa ca să vă procurați o cantitate destul de mare din care, arzînd-o, să obțineți cîteva grame de cenușă și să puteți astfel opera pe o oarecare masă: ei bine, făcînd analiza cenușei, o să găsiți acid silicic, alumină, fosfat și carbonat de calciu, carbonat de magneziu, sulfat, carbonat de potasiu și oxid de fer, ca și cum cresonul ar fi crescut în pămînt, pe malul apei. Aceste substanțe nu existau nici în sulf, corp simplu, care servea plantei drept sol, nici în apa folosită la stropit și a cărei compoziție este cunoscută; dar, cum ele nu se află nici în sămînță, nu putem explica prezența lor în plantă decît presupunînd un element comun corpurilor conținute în creson, cît și celor care i-au servit de mediu. Astfel aerul,

apa distilată, praful de pucioasă şi substanţele pe care le dă analiza cresonului, adică potasiul, calciul, magneziul, alumina etc. ar avea un principiu comun care rătăceşte în atmosferă aşa cum face soarele. Din această irecuzabilă experienţă, exclamă el, am dedus existenţa *absolutului!* O substanţă comună tuturor creaţiilor, modificată de o forţă unică, aceasta este poziţia netă şi clară a problemei oferită de absolut şi care mi-a părut *demnă de căutat.* In ea, o să-ntîlniţi misteriosul Ternar în faţa căruia a îngenuncheat omenirea în toate timpurile : materia primă, mijlocul, rezultatul. O să găsiţi acest teribil număr Trei în orice fapt omenesc ; el domină religiile, ştiinţele şi legile. Aici, adăugă el, războiul şi mizeria mi-au curmat cercetările... Sînteţi un elev al lui Lavoisier, sînteţi bogat şi stăpîn pe timpul dumneavoastră, pot deci să vă împărtăşesc conjecturile mele. Iată ţinta pe care experienţele mele personale m-au făcut s-o întrevăd. MATERIA UNA trebuie să fie un principiu comun celor trei gaze şi carbonului. MIJLOCUL trebuie să fie principiul comun electricităţii pozitive. Purcedeţi la descoperirea probelor care vor stabili aceste două adevăruri, veţi avea cauza supremă a tuturor efectelor din natură. Ah ! Domnule, cînd cineva poartă aici, a arătat el lovindu-şi fruntea, ultimul cuvînt al creaţiei, presimţind absolutul, mai înseamnă oare că trăieşte cînd e tîrît în învălmăşeala acestei adunături de oameni care se năpustesc la oră fixă unii asupra altora, fără să ştie ce fac? Viaţa mea actuală este exact inversul unui vis. Trupul meu se duce, vine, acţionează, se află în mijlocul focului, al tunurilor, al oamenilor, străbate Europa după placul unei puteri de care ascult, dispreţuind-o. Sufletul meu n-are nici o cunoştinţă despre aceste acte, el stă fix cufundat într-o idee, amorţit de această idee, căutarea absolutului, a acelui principiu datorită căruia nişte seminţe, întru totul asemănătoare, puse în acelaşi mediu, dau unele corole albe, altele corole galbene. Fenomen aplicabil viermilor de mătase care, hrăniţi cu aceleaşi frunze şi constituiţi fără deosebiri aparente, fac unii mătase galbenă şi alţii mătase albă ; în sfîrşit, apli-

cabil pînă şi la om, care adeseori are în mod legitim copii cu desăvîrşire diferiţi de mama lor şi de el. Deducţia logică a acestui fapt nu implică ea de altfel cauza tuturor efectelor din natură ? Ei ! ce poate fi mai conform cu ideile noastre despre Dumnezeu, decît să credem că el a făcut totul prin mijlocul cel mai simplu ? Adoraţia pitagoriciană pentru UNU, de la care purced toate numerele şi care reprezintă materia una ; cea pentru numărul DOI, prima agregare şi prototipul tuturor celorlalte ; cea pentru TREI, care, din toate timpurile, a întruchipat pe Dumnezeu, adică materia, forţa şi produsul, nu rezuma oare, în chip tradiţional, cunoaşterea confuză a absolutului ? Stahl, Becher, Paracelsius, Agrippa,[28] toţi marii cercetători ai cauzelor oculte aveau ca deviză Trismegistul, care înseamnă marele Ternar. Ignoranţii, deprinşi să condamne alhimia, această chimie transcedentă, nu ştiu desigur că noi ne zbatem să justificăm cercetările pasionate ale acestor mari oameni ! Odată absolutul găsit, m-aş fi luat de gît cu mişcarea. Ah ! în timp ce eu mă hrănesc cu praf de comandă şi comand unor oameni să moară destul de inutil, fostul meu dascăl îngrămădeşte descoperiri peste descoperiri, zboară spre *absolut !* Iar eu, am să mor ca un cîine la colţul unei baterii !...

După ce sărmanul om s-a mai potolit puţin, mi-a spus cu un fel de fraternitate mişcătoare : „— Dacă aş găsi o experienţă de făcut, ţi-aş lăsa-o dumitale cu limbă de moarte".

— Pépita mea, sfîrşi Balthazar strîngînd mîna soţiei, lacrimi de mînie au curs pe obrajii supţi ai acelui om, în timp ce-mi aprindea în suflet flacăra acelui raţionament pe care, înaintea lui, Lavoisier şi-l făcuse cu sfială, fără a îndrăzni să se lase ademenit...

— Cum ? se revoltă doamna Claes care nu se putea stăpîni să-şi întrerupă soţul, acest om, petrecînd o noapte sub acoperişul nostru, mi-a răpit dragostea ta, a sfărîmat, printr-o singură frază şi cu un singur cuvînt fericirea unui cămin ? Oh, scumpul meu Balthazar, omul acesta a făcut semnul crucii ? L-ai cercetat cu luare aminte ? Numai Ispititorul poate avea

ochiul acela galben din care țîșnea focul lui Prometeu. Da, numai diavolul era în stare să mi te smulgă. Din ziua aceea, tu n-ai mai fost nici tată, nici soț, nici cap de familie...

— Cum! izbucni și Balthazar, sărind în mijlocul camerei și aruncînd nevestei o privire sfredelitoare, îți blamezi soțul fiindcă s-a ridicat deasupra celorlalți oameni, ca să-ți poată așterne sub picioare purpura divină a gloriei ca un prea neînsemnat dar pe lîngă comorile inimii tale? Dar tu nu știi, se vede, ce-am înfăptuit eu de trei ani încoace! Pași de uriaș, Pépita mea! spuse însuflețindu-se.

Chipul lui păru atunci soției mai sclipitor sub flacăra geniului, decît fusese sub focul dragostei, și plînse ascultîndu-l.

— Am combinat clorul și azotul, am descompus mai multe corpuri socotite pînă azi corpuri simple, am găsit noi metale. Uite, adăugă, văzînd plînsul nevestei, am descompus lacrimile. Lacrimile conțin puțin fosfat de calciu, un pic de clorură de sodiu, mucus și apă.

Vorbi mai departe, fără a vedea groaznica zvîrcolire ce răvășea chipul soției, încălecase pe știința care-l purta în zbor, cu aripile larg deschise, departe de lumea materială.

— Această analiză, draga mea, e una din cele mai netăgăduite dovezi ale sistemului absolutului. Orice viață implică o combustiune. După cum activitatea focarului e mai intensă sau mai slabă, și viața este mai mult sau mai puțin persistentă. Astfel, distrugerea mineralului este întîrziată la infinit, pentru că în el combustiunea este virtuală, latentă ori nesimțită. Tot astfel, vegetalele, care se împrospătează neîncetat prin combinația din care rezultă umedul, trăiesc la infinit, și există o seamă de vegetale contemporane cu ultimul cataclism. Dar, ori de cîte ori natura a perfecționat un aparat, cînd, cu un scop ascuns, l-a înzestrat cu sentiment, cu instinct sau cu inteligență, trei trepte pronunțate în sistemul organic, aceste trei organisme vor o combustiune a cărei activitate stă în raport direct cu rezultatul dobîndit. Omul, care repre-

zintă treapta cea mai înaintată a inteligenței și care ne oferă singurul aparat din care rezultă o putere pe jumătate creatoare, *gîndirea,* este, dintre toate creațiile zoologice, cea în care combustiunea se întîlnește în gradul său cel mai intens și ale cărei puternice efecte sînt oarecum revelate de fosfații, de sulfații și de carbonații pe care-i furnizează corpul său în analiza noastră. Nu cumva aceste substanțe sînt urmele lăsate în el de acțiunile fluidului electric, principiul oricărei fecundații ? Și nu cumva electricitatea se manifestă în el prin combinații mai variate decît în oricare alt animal ? Nu cumva e înzestrat cu facultăți mai cuprinzătoare decît orice altă făptură, pentru a absorbi mai largi porțiuni de principiu absolut, și nu cumva și le însușește spre a-și compune din ele într-un mai desăvîrșit aparat, forța și ideile lui ? Eu cred că așa e ! Omul este o retortă. Ca atare, după mine, idiotul ar fi acela al cărui creier ar conține cel mai puțin fosfor sau orice alt produs electro-magnetic ; nebunul, acela al cărui creier ar conține, dimpotrivă, prea mult ; omul obișnuit, cel care ar avea puțin din acest produs ; geniul, acela al cărui creier ar fi saturat într-o măsură potrivită. Veșnicul îndrăgostit, hamalul, dansatorul, marele mîncău, sînt acei care ar deplasa forța rezultantă a aparatului lor electric. Astfel sentimentele noastre...

— Destul, Balthazar mă înspăimînți, făptuiești o nelegiuire. Cum ! iubirea mea ar fi...?

— Materie eterată ce se degajă, răspunse Claes, și care fără îndoială, este cheia absolutului. Ia gîndește-te că dacă eu, eu cel dintîi ! dacă găsesc... dacă găsesc... dacă găsesc !

Rostind aceste vorbe pe trei tonuri felurite, chipul i se lumină treptat pînă la expresia inspiratului.

— Voi face metalele, voi face diamantele, voi repeta natura ! exclamă el.

— Și cu asta ai să fii mai fericit ? întrebă Joséphine cu deznădejde. Blestemată știință ! Demon afurisit ! Tu uiți, Claes, că săvîrșești păcatul orgoliului de care s-a făcut vinovat Satana. Uzurpi pe Dumnezeu.

— Oh ! Oh ! Dumnezeu !

— Îl reneagă ! strigă ea frîngîndu-şi mîinile. Claes, Dumnezeu dispune de o putere pe care tu n-ai s-o ai niciodată.

La acest argument ce părea că anulează scumpa-i ştiinţă, el îşi privi soţia, cutremurîndu-se !

— Care anume ? întrebă el.

— Forţa unică, mişcarea. Iată ce-am priceput eu din cărţile pe care m-ai silit să le citesc. Analizează flori, fructe, vinul de Malaga ; ai să le descoperi fără îndoială principiile care apar ca şi acele ale cresonului tău, într-un mediu care pare că le este străin ; la rigoare, să le găseşti în natură ; dar, adunîndu-le la un loc, ai să poţi tu face acele flori, fructele acelea, vinul de Malaga ? Ai să provoci tu efectele cu neputinţă de înţeles ale soarelui ? Vei avea tu atmosfera Spaniei ? A descompune nu înseamnă a crea.

— Dacă descopăr forţa coercitivă, am să pot crea.

— Nimic n-o să-l oprească ! se tîngui Pépita cu o voce desnădăjduită. Ah ! iubirea mea e moartă, am pierdut-o.

Izbucni în plîns, şi ochii ei, aprinşi de durere şi de evlavia simţămintelor ce se revărsau, scînteiară mai frumoşi ca oricînd prin perdeaua de lacrimi.

— Da, urmă ea printre hohote, tu eşti mort pentru toate. Văd bine, ştiinţa este mai tare în tine decît tu însuţi şi zborul ei te-a ridicat prea sus ca să mai poţi coborî vreodată pentru a fi tovarăşul unei biete femei. Ce fericire îţi mai pot eu dărui ? Ah ! aş vrea, tristă mîngîiere, să cred că Dumnezeu te-a creat ca să-i faci cunoscute operele şi să-l slăveşti, că a închis în pieptul tău o forţă irezistibilă ce te stăpîneşte. Dar nu, Dumnezeu e bun, el ţi-ar lăsa în suflet cîteva gînduri pentru o femeie care te adoră, pentru nişte copii pe care trebuie să-i ocroteşti. Da, numai diavolul te poate ajuta să orbecăieşti singur în fundul acelor abisuri fără ieşire, prin acele tenebre în care nu te luminează credinţa de sus, ci o groaznică încredere în facultăţile tale ! Altfel, nu ţi-ai fi dat tu seama, dragul meu, că ai devorat în trei ani de zile nouă sute de mii de franci ? Oh ! dă-mi dreptate, tu, Dumnezeul

meu pe acest pământ, nu-ți fac nici o dojană. Dacă am fi singuri, ți-aș aduce în genunchi toată averea noastră, spunîndu-ți „Ia-o, arunc-o în cuptorul tău, prefă-o în fum!" și aș rîde, văzînd-o cum zboară în vînt. Dacă ai fi sărac, m-aș duce să cerșesc fără rușine, ca să-ți procur cărbunele cu care să-ți încingi cuptorul. În sfîrșit, dacă mistuindu-mă în el, te-aș ajuta să găsești blestematul tău de absolut, Claes, m-aș arunca fericită înăuntru, din moment ce tu îți pui gloria și plăcerile tale în această taină încă nedezlegată... Dar copiii noștri, Claes, copiii noștri! ce-or să devină dacă tu nu dezlegi mai curînd această taină a iadului? Știi tu de ce venise Pierquin? Venise să-ți ceară treizeci de mii de franci pe care-i datorezi și pe care nu-i ai. Proprietățile tale nu mai sînt ale tale. I-am spus că tu îi ai cei treizeci de mii de franci, ca să te scutesc de încurcătura în care te-ar fi pus întrebările lui; dar, ca să achităm suma asta, m-am gîndit să vînd vechea noastră argintărie.

Văzu ochii soțului gata să se împîclească de lacrimi, și se aruncă desnădăjduită la picioarele lui, ridicînd spre el mîini rugătoare.

— Scumpul meu, imploră ea, încetează-ți un timp cercetările, să economisim banii de care o să ai nevoie ca să ți le reiei mai tîrziu, dacă nu poți renunța să-ți continui opera. Oh! Eu n-o judec! Am să suflu în cuptoarele tale, dacă vrei tu; dar nu duce pe copiii noștri la sapă de lemn; nu-i mai poți iubi, știința ți-a devorat inima; cel puțin nu le hărăzi un trai nenorocit în schimbul fericirii ce le-o datorai. Dragostea de mamă a fost prea deseori mai slabă în inima mea, da, de multe ori am dorit să nu fiu mamă, ca să mă pot contopi mai desăvîrșit cu sufletul tău, cu viața ta! De aceea, ca să-mi înăbuș remușcările, trebuie să apăr în fața ta cauza copiilor tăi, înaintea propriei mele cauze.

Părul i se desfăcuse și-i luneca pe umeri, ochii revărsau mii de sentimente ca tot atîtea săgeți, își birui rivala. Balthazar o ridică în brațe, o duse pe canapea, se așeză la picioarele ei.

— Ţi-am pricinuit aşadar necazuri ? zise cu tonul unui om care s-ar deştepta dintr-un vis greu.

— Bietul Claes, şi ai să ne mai faci încă multe fără voia ta ! răspunse ea trecîndu-i mîna prin păr. Haide, vino şi stai lîngă mine, adăugă arătîndu-i locul pe canapea. Uite, am uitat tot, deoarece te-ai întors la noi. Lasă, dragul meu, vom repara totul, dar tu n-ai să te mai depărtezi de nevasta ta, nu-i aşa ? Spune da. Lasă-mă pe mine, marele şi frumosul meu Claes, să exercit asupra nobilei tale inimi acea influenţă femenină atît de necesară fericirii artiştilor nenorociţi, marilor oameni suferinzi ! Bruschează-mă, striveşte-mă, dacă vrei, dar să mă laşi să te contrariez puţin, pentru binele tău. N-am să abuzez niciodată de puterea pe care mi-o vei da-o ! Fii celebru, dar fii şi fericit ! Nu prefera chimia în locul nostru ! Ascultă, o să fim foarte îngăduitori, vom da voie ştiinţei să-şi aibă jumătatea ei în inima ta ; dar fii drept, dă-ne jumătatea ce ni se cuvine ! Spune, dezinteresarea mea nu-i sublimă ?

Îl făcea, astfel, pe Balthzar să zîmbească. Cu acel minunat dar al femeilor, adusese problema cea mai de seamă pe vîrful glumei, în care femeile sînt desăvîrşite. Cu toate acestea, deşi părea că rîde, inima i se strînse atît de dureros, încît cu greu îşi reluă obişnuita-i bătaie egală şi dulce ; dar, văzînd că renaşte în ochii lui Balthazar expresia ce-o vrăjea, care era gloria ei şi care-i dezvăluia întreaga acţiune a vechii ei puteri ce-o socotise pierdută, îi spuse surîzînd :

— Crede-mă, Balthazar, natura ne-a creat ca să simţim şi, cu toate că după părerea ta nu sîntem decît nişte maşini electrice, gazele, materiile tale eterate nu vor explica niciodată darul pe care-l avem de a întrezări viitorul.

— Ba da ! răspunse Balthazar. Prin afinităţi. Puterea de viziune ce face pe poet şi forţa de deducţie care face pe savant sînt întemeiate pe afinităţi vizibile, intangibile şi imponderabile, pe care vulgul le aşează în clasa fenomenelor sufleteşti, dar care sînt efecte fizice. Profetul vede şi deduce ! Din nefericire, aceste soiuri de afinităţi sînt prea rare şi prea puţin

perceptibile, ca să fie supuse analizei sau observației.

— Asta, zise ea dîndu-i o sărutare ca să alunge chimia pe care-o trezise atît de necugetat, asta ar fi așadar o afinitate?

— Nu, este o combinație: două substanțe de același *semn* nu produc nici o activitate...

— Haide, taci! imploră ea, m-ai face să mor de durere. Da, n-aș putea suporta, scumpule, să-mi întîlnesc rivala pînă și-n avîntul dragostei tale.

— Dar, viața mea dragă, nu mă gîndesc decît la tine, lucrările mele sînt gloria familiei mele, tu ești la temelia tuturor speranțelor mele.

— Ia, uită-te la mine!

Această scenă o făcuse frumoasă ca o femeie tînără, și, din toată făptura ei, nu-i vedea decît capul, deasupra unui nor de văluri și de dantele.

— Da, rău am făcut că te-am părăsit pentru știință. De-acum cînd o să mă mai afund în preocupările mele, ei bine, Pépita mea, tu să mă smulgi, o vreau.

Ea plecă ochii și-l lăsă să-i ia mîna, tot ce avea ea mai frumos, o mînă în același timp puternică și delicată.

— Dar eu vreau și mai mult, zise ea.

— Ești atît de fermecător de frumoasă că poți obține totul.

— Vreau să-ți sfărîm laboratorul și să-ți pun știința în lanțuri, zise ea aruncînd flăcări din ochi.

— Ei bine, ducă-se la naiba chimia!

— Clipa asta șterge toate chinurile mele, reluă ea. Acuma fă-mă să sufăr, dacă vrei.

La auzul acestui cuvînt, lacrimile îl podidiră pe Balthazar.

— Dar ai dreptate! Nu vă mai vedeam decît printr-un văl și nu vă mai auzeam...

— Dacă n-ar fi fost vorba decît de mine, zise ea, aș fi continuat să sufăr în tăcere, fără să ridic glasul înaintea suveranului meu; dar copiii tăi au nevoie de considerație, Claes. Te asigur că, dac-ai continua să-ți risipești averea ca și pînă acum, chiar dacă scopul tău ar fi glorios, lumea n-ar ține socoteală de

asta şi blamul lor s-ar resfrînge asupra a lor tăi. Nu-i de-ajuns pentru tine, om atît de luminat, că nevasta ta ţi-a atras luarea-aminte asupra unei primejdii pe care tu n-o vedeai ? Să nu mai vorbim de toate astea, încheie ea trimiţîndu-i un surîs şi o privire plină de cochetărie. Astă seară, dragul meu Claes, să nu fim fericiţi numai pe jumătate.

IV

MOARTEA UNEI MAME

A doua zi după acea seară atît de hotărîtoare în viaţa acestei căsnicii, Balthazar Claes, de la care Joséphine obţinuse, bine înţeles, unele făgăduinţe cu privire la încetarea lucrărilor sale, nu se urcă de loc în laborator şi nici nu se clinti de lîngă ea pînă seara. În ziua următoare, familia îşi făcu pregătirile pentru a pleca la ţară, unde rămase cam vreo două luni şi de unde nu se întoarse în oraş decît pentru a se ocupa de petrecerea prin care Claes voia, ca şi odinioară, să-şi sărbătorească aniversarea căsătoriei. Balthazar descoperi, pe zi ce trecea, urmele neorînduielii pe care lucrările şi indiferenţa lui o aduseseră în chiverniselile casei. Departe de a-i zgîndări rana cu dojeni, soţia găsea întotdeauna mici leacuri răului consumat. Din cele şapte slugi pe care le avea Claes în ziua cînd primise pentru ultima oară, nu mai rămăsese decît Lemulquinier, Josette, bucătăreasa, şi o bătrînă cameristă cu numele de Martha, care nu-şi părăsise stăpîna de cînd aceasta ieşise de la călugăriţe; era deci cu neputinţă să primească protipendada oraşului cu un număr atît de restrîns de servitori. Doamna Claes înlătură toate aceste neajunsuri, propunînd să

aducă un bucătar de la Paris, să-l învețe pe feciorul grădinarului să servească și să împrumute servitorul lui Pierquin. Intr-acest chip, nimeni n-avea să bage încă de seamă cît erau de strîmtorați.

Timp de douăzeci de zile cît ținură pregătirile, doamna Claes știu să înșele cu iscusință lipsa de ocupație a soțului; uneori, îl ruga să aleagă flori rare ce trebuiau să împodobească scara cea mare, galeria și apartamentele; alteori, îl punea pe drumuri pînă la Dunkerque ca să facă rost de cîteva din acele exemplare de pești monstruoși, fala ospățurilor de familie din despărțămîntul de nord. O petrecere ca aceea dată de Claes era un eveniment de căpetenie care cerea o mie și una de griji și o corespondență activă, într-o țară unde datinele ospitalității pun atît de serios în joc prestigiul familiilor, încît, pentru stăpîni ca și pentru slugi, un ospăț e ca o victorie de cîștigat asupra oaspeților. Stridiile soseau de la Ostanda, cocoșii de munte erau comandați în Scoția, fructele veneau de la Paris; în sfîrșit, cele mai mărunte dichisuri trebuiau să nu desmintă luxul moștenit din bătrîni. Dealtminteri, balul casei Claes se bucura de un soi de celebritate. Capitala despărțămîntului fiind pe atunci la Douai, acea serată deschidea oarecum sezonul de iarnă, dînd tonul tuturor celorlalte din ținut. De aceea, vreme de cincisprezece ani, Balthazar se și străduise să fie neîntrecut, și izbutise atît de bine, încît de fiece dată i se ducea vestea la douăzeci de leghe împrejur, mic și mare istorisind despre toalete, despre oaspeți, despre cele mai mici nimicuri, despre noutățile văzute acolo sau despre întîmplările petrecute.

Toate pregătirile îl împiedicară deci pe Claes să se gîndească la căutarea absolutului. Intorcîndu-se la preocupările casnice și la viața socială, savantul își regăsi amorul propriu de soț, de flamand, de stăpîn al casei, și se puse să uimească ținutul. Voind să imprime un caracter deosebit acestei serate prin vreo nouă născocire, alese, dintre toate fanteziile luxului, pe cea mai frumoasă, pe cea mai bogată, pe cea mai efemeră, făcînd din lăcașul său un crîng de plante rare și pregătind buchete de flori pentru femei. Cele-

lalte amănunte ale petrecerii erau la înălțimea acestui lux fără seamăn, nimic nu părea să-i poată zădărnici succesul. Dar cel de al 29-lea comunicat, precum și veștile particulare despre dezastrele suferite de marea armată în Rusia și la Berezina,[29] se răspîndiră în cursul după-amiezii. O adîncă și sinceră consternare cuprinse pe locuitorii orașului care, dintr-un simțămînt patriotic, refuzară într-un glas să danseze. Printre epistolele sosite din Polonia la Douai, se află una pentru Balthazar. Domnul de Wierzchownia, pe atunci la Dresda, unde era pe moarte, spunea el, în urma unei răni primite într-una din ultimele bătălii, voise să lase cu limbă de moarte amfitrionului său o seamă de idei ce-i veniseră, după întîlnirea lor, cu privire la absolut. Acest răvaș îl cufundă pe Claes într-o adîncă visare ce făcu cinste patriotismului său; dar soția nu se lăsă amăgită. Pentru ea, petrecerea însemna un îndoit doliu. Această serată, în timpul căreia casa Claes arunca ultima-i strălucire, avu așadar ceva cernit și trist în mijlocul atîtor splendori, atîtor curiozități adunate de șase generații, fiecare cu mania ei, splendori admirate de localnici pentru ultima dată.

Regina acelei zile fu Marguerite, atunci în vîrstă de șaisprezece ani, prilej pentru părinți s-o prezinte societății. Tînăra atrase toate privirile prin extrema ei simplitate, prin înfățișarea-i candidă și, mai presus, prin fizionomia ei în acord cu acel lăcaș. Era pe drept cuvînt tînăra fată flamandă, așa cum pictorii țării au zugrăvit-o: o fată perfect rotundă și plină; cu păr castaniu, lins pe frunte și despărțit în două bandouri; cu ochii căprui paietați cu verde; cu brațe frumoase și forme pline ce nu dăunau frumuseții; cu un aer sfios, dar cu o dîrzenie ce se ascundea, sub înalta-i frunte netedă, sub o liniște și o blîndețe vizibilă. Fără a fi nici tristă, nici melancolică, arătă puțină voioșie. Judecata, ordinea, simțămîntul datoriei, cele trei trăsături de căpetenie ale caracterului flamand, îi însufleteau chipul, rece la prima vedere, dar asupra căruia privirea revenea chemată de o anume grație a trăsăturilor și de-o liniștită mîndrie, ca tot atîtea chezășii

ale fericirii domestice. Printr-o ciudățenie pe care fiziologiștii n-au lămurit-o încă, nu avea nici o trăsătură a mamei nici a părintelui său, ci întruchipa icoana vie a străbunicii dinspre mamă, o Conyncks din Bruges, al cărei portret, păstrat cu nespusă grijă, atesta această asemuire.

Supeul învioră puțin petrecerea. Dacă dezastrele armatei interziceau bucuriile dansului, toți socotiră că nu trebuiau înlăturate plăcerile mesei. Patrioții se retraseră de îndată. Cei mai indiferenți rămaseră, cu cîțiva jucători și cu o seamă de prieteni ai lui Claes; dar, pe nesimțite, acest lăcaș atît de strălucitor luminat, unde se îmbulzeau toți oamenii cu vază ai orașului Douai, se cufundă din nou în tăcere; iar pe la ora unu după miezul nopții, galeria fu pustie, luminile se stinseră din salon în salon. Însfîrșit, acea curte interioară, un moment atît de zgomotoasă și atît de luminoasă, redeveni cernită și sumbră, spectru profetic al viitorului ce pîndea familia. Cînd Claeșii se întoarseră în apartamentul lor, Balthazar dădu soției să citească scrisoarea polonezului; dînsa i-o înapoie cu un gest trist, prevăzînd viitorul.

În adevăr, cu începere din acea zi, Balthazar își ascunse cu greu mihnirea și plictiseala ce-l apăsau. Dimineața, după micul dejun în sînul familiei, se juca o clipă în salon cu micul Jean, sta de vorbă cu cele două fiice care, între timp, coseau, brodau ori împleteau la dantelă; dar toate aceste jocuri, aceste schimburi de vorbe îl oboseau îndată; părea că se achită de ele ca de o datorie. Cînd nevasta cobora după ce s-a îmbrăcat, îl găsea întotdeauna stînd în jilț, privind pe Marguerite și pe Félicie, fără a se irita de zgomotoul mosoarelor lor. Cînd sosea ziarul, citea foile pe îndelete, ca un negustor în retragere ce nu știe cum să-și omoare timpul. Apoi se ridica, contempla cerul prin geam, se întorcea în jilț și ațița focul visător, ca un om căruia tirania ideilor îi răpea conștiința mișcărilor. Doamna Claes regretă nespus de mult lipsa ei de cultură și de memorie. Îi era anevoie să susțină mai îndelung o convorbire interesantă; dealtminteri, poate aceasta e cu

neputință între două ființe ce și-au spus totul și care sînt silite să caute subiecte de distracție în afara vieții sufletești sau a vieții materiale. Viața sufletească își are ceasurile ei, și vrea împotriviri; amănuntele vieții materiale n-ar putea interesa multă vreme spiritele superioare obișnuite să se decidă pe loc; și lumea e de nesuportat pentru sufletele îndrăgostite. Două făpturi singuratice care se cunosc pe deplin trebuie, așadar, să-și caute divertismente în sferele cele mai înalte ale gîndirii, căci e peste putință să pui ceva mic împotriva a ceea ce este imens. Apoi, cînd un om s-a deprins să mînuiască lucruri mari, devine cu totul străin la tot ce desfată pe alții dacă nu păstrează în fundul inimii acel suflu de candoare, acea dulce delăsare ce prefăce în chip atît de fermecător pe oamenii de geniu în copil; dar această copilărie a inimii nu este oare un fenomen uman nespus de rar la cei a căror misiune e de a vedea totul, de a ști totul, de a înțelege totul?

În primele luni, doamna Claes a trecut cu bine prin această situație spinoasă datorită unor neînchipuite strădanii pe care i le inspiră iubirea sau necesitatea. Se apucă să învețe jocul de table pe care nu-l putuse juca niciodată și, printr-un miracol lesne de înțeles, sfîrși prin a-l învăța; îl făcea pe Balthazar părtaș la educația fiicelor, cerîndu-i să le îndrumeze lecturile. Aceste resurse secătuiră. Veni un moment cînd Joséphine se găsi înaintea lui Balthazar ca doamna de Maintenon în fața lui Ludovic al XIV-lea[30]; însă fără să aibă, spre a distra pe stăpînul ațipit, nici fastul puterii, nici subterfugiile unei curți ce știa să joace comedii, ca aceea cu ambasada regelui din Siam sau a Șahului Persiei[31]. Constrîns, după ce cheltuise Franța, la expediente de fecior de bani gata spre a-și face rost de bani, monarhul nu mai avea nici tinerețe, nici succes, și simțea o spăimîntătoare neputință în mijlocul mărețiilor; regeasca guvernantă, ce știuse să legene copiii, nu știu întotdeauna să aline pe tatăl care pătimea fiindcă prea abuzase de lucruri, de oameni, de viață și de Dumnezeu. Dar Claes suferea de prea multă putere. Sugrumat de un gînd ce-l încătușa,

el visa măreţiile ştiinţei ; comori pentru omenire ; pentru el, gloria. Suferea cum suferă un artist în ghiarele mizeriei, ca Samson ţintuit pe coloanele templului. Efectul era acelaşi pentru aceşti doi suverani, deşi monarhul cărturar fusese copleşit de forţa sa, iar celălalt, de slăbiciunea sa. Ce putea Pépita, singură împotriva acestui soi de nostalgie ştiinţifică ? După ce istovise toate mijloacele pe care i le ofereau îndeletnicirile de familie, chemă într-ajutor lumea, dînd două CAFELE pe săptămînă. La Douai, *cafelele* înlocuiesc *ceaiurile*. O cafea este o reuniune în care, de-a lungul unei seri, oaspeţii beau vinurile delicioase şi lichiorurile de care gem pivniţele în această prea fericită ţară, mănîncă dulciuri, sorb cafea turcească ori cafea cu lapte pusă la gheaţă ; în vreme ce femeile cîntă romanţe, flecăresc despre toalete sau îşi istorisesc marile nimicuri ale tîrgului. Sînt întotdeauna tablourile lui Miéris sau ale lui Terburg, doar fără penajele stacojii de pe surele pălării ţuguiate, doar fără ghitarele şi fără frumoasele costume ale veacului al XVI-lea. Dar strădaniile lui Balthazar de a-şi juca bine rolul de stăpîn al casei, afabilitatea-i de împrumut, focurile de artificii ale spiritului său, totul scotea în lumină adîncul răului prin epuizarea căruia se afla pradă a doua zi.

Aceste necurmate petreceri, aceste sărmane expediente, dovediră gravitatea bolii. Aceste crengi care-l întîmpinau pe Balthazar în rostogolirea lui în prăpastie, îi întîrziară prăbuşirea, dar o făcură mai năprasnică. Dacă nu pomeni niciodată de vechile-i îndeletniciri, dacă nu scoase un vaier, doborît de neputinţa în care se afla să-şi reia experienţele, căpăta treptat mişcările triste, vocea stinsă, înfăţişarea abătută a unui convalescent. Plictiseala îi străbătea uneori pînă şi în chipul cum apuca cleştele ca să clădească nepăsător în foc vreo fantastică piramidă din bucăţi de cărbuni. Cînd seara venea în sfîrşit, simţea o mulţumire vădită : somnul îl elibera fără îndoială de un gînd supărător ; apoi, a doua zi se scula melancolic, cu o întreagă zi înainte, şi părea că măsoară timpul ce-l avea de consumat, ca un călător

ostenit care contemplă deșertul ce-l are de străbătut. Cum doamna Claes cunoștea prea bine pricina acestei lîncezeli, se străduia măcar să nu vadă cît de întinse îi erau ravagiile. Plină de curaj împotriva suferințelor cugetului, era fără de putere în fața generozităților inimii. Nu cuteza să-l iscodească pe Balthazar cînd asculta povestirile fetelor și rîsetele lui Jean cu aerul unui om stăpînit de alte gînduri ascunse; dar se cutremura văzîndu-l cum își scutură melancolia și cum încerca să pară vesel spre a nu mîhni pe nimeni. Drăgălășiile tatălui față de cele două fiice sau jocurile sale cu Jean scăldau în lacrimi ochii soției care ieșea să-și ascundă emoția pricinuită de un eroism al cărui preț e bine cunoscut de femei și care le zdrobește inima; doamna Claes era atunci ispitită să strige: „Ucide-mă, și pe urmă fă ce vrei!" Pe nesimțite, ochii lui Balthazar își pierdură scînteierea, căpătînd acea mucedă pîclă verde-albastră ce întristează ochii bătrînilor. Atențiile-i față de soție, vorbele lui, totul în el fu copleșit de istovire. Aceste semne prevestitoare, adîncindu-se tot mai mult spre sfîrșitul lunii aprilie, o înspăimîntară pe doamna Claes, pentru care asemenea priveliște era de neîndurat și care se mustrase pînă atunci cu mii de învinuiri, admirînd fidelitatea flamandă a bărbatului, ce-și ținea cuvîntul. Într-una din zile cînd Balthazar îi păru mai abătut decît oricînd, nu mai șovăi să jertfească totul pentru a-l readuce la viață.

— Dragul meu, îi zise ea, te dezleg de jurăminte.

Balthazar o privi cu un aer uimit.

— Te gîndești la experiențele tale? reluă ea.

El răspunse cu o pornire de o înfricoșătoare vivacitate. Departe de a-i face vreo mustrare, doamna Claes care sondase cu încetul prăpastia unde aveau să se prăbușească amîndoi, îi luă mîna și i-o strînse zîmbind.

— Mulțumesc, prietene, sînt sigură de puterea mea, îi zise; mi-ai jertfit mai mult decît viața. E rîndul meu acum să mă sacrific. Deși mi-am și vîndut cîteva din diamante, mi-au mai rămas destule, împreună cu cele de la fratele meu, ca să-ți procur banii

necesari lucrărilor tale. Destinasem aceste podoabe celor două fete ale noastre; dar gloria ta n-o să le aducă ea altele şi mai sclipitoare? De altfel, n-ai să le restitui tu într-o zi diamante şi mai frumoase?

Bucuria ce strălumină deodată chipul soţului său, împinse la culme deznădejdea Joséphinei; ea văzu cu amar că pasiunea care-l mistuie era mai tare decît el. Claes avea încredere în opera sa, pentru a păşi fără să tremure pe un drum care, pentru soţie, însemna o prăpastie. Pentru el credinţa, pentru ea îndoiala, pentru ea povara cea mai grea: femeia nu suferă întotdeauna pentru doi? În acel moment, ea se lăsă legănată de credinţa în succes, voind să-şi justifice sie însăşi complicitatea în ruinarea probabilă a averii lor.

— Iubirea vieţii mele întregi n-ar ajunge ca să-ţi răsplătească devotamentul, Pépita! rosti Claes înduioşat.

De-abia sfîrşi aceste cuvinte, cînd Marguerite şi Félicie intrară, dînd ziua bună părinţilor. Doamna Claes plecă ochii şi rămase o clipă cu inima golită în faţa celor două fiice, a căror avere tocmai fusese jertfită unei himere, în timp ce soţul ei le luă pe genunchi, vorbind vesel cu ele, fericit că poate să-şi reverse bucuria ce-l copleşea.

Doamna Claes intră din acea clipă în viaţa mistuitoare a soţului său. Viitorul copiilor, consideraţia tatălui lor, fură pentru ea două argumente la fel de puternice, cît erau pentru Claes gloria şi ştiinţa. De aceea, această nefericită femeie nu mai avu nici un ceas de linişte, cînd toate diamantele casei fură vîndute la Paris, prin mijlocirea abatelui de Solis, duhovnicul său, şi cînd fabricanţii de produse chimice îşi reîncepură livrările. Frămîntată fără istov de demonul ştiinţei şi de acea patimă oarbă după cercetări ce-i devora soţul, trăia într-o necurmată aşteptare, şi stătea ca moartă zile întregi, ţintuită în jilţu-i prin însăşi violenţa dorinţelor sale care, negăsind, ca năzuinţele lui Balthazar, o hrană în lucrările de laborator, îi chinuiră sufletul, sporindu-i îndoielile şi temerile. Uneori, învinuindu-se pentru complezenţa

ei față de o pasiune al cărei țel era cu neputință de atins și pe care domnul de Solis o condamna, se ridica, mergea la fereastra curții interioare și privea cu spaimă hornul laboratorului. Dacă ieșea cumva fum, îl contempla cu deznădejde, gîndurile cele mai contradictorii îi sfredeleau inima și cugetul. Vedea spulberîndu-se în fum averea copiilor săi ; dar salva viața tatălui lor : nu era oare prima ei datorie, să-l facă fericit ? Acest ultim gînd o potolea pentru un răstimp. Dobîndise îngăduința să poată intra în laborator și să stea acolo ; dar fu nevoită în scurtă vreme să renunțe la această tristă satisfacție. O sfîșiau acolo prea crîncene suferințe, văzînd că lui Balthazar nu-i era aminte de ea, și chiar părînd deseori stingherit de prezența ei ; o îmboldeau geloase neliniști, sălbatice porniri de a arunca căldirea în aer ; murea de o mie de neasemuite dureri. Lemulquinier deveni atunci pentru ea un fel de barometru : de-l auzea cumva fluierînd cînd se afera de colo pînă colo ca să servească prînzul sau cina, ghicea că experiențele soțului erau îmbucurătoare și că el nutrea speranța unei apropiate izbînzi ; dacă era morocănos, posomorît, ea-i arunca o privire îndurerată : Balthazar era nemulțumit. Stăpîna și valetul sfîrșiseră prin a se înțelege, cu toată mîndria unuia și supărarea bătoasă a celuilalt. Slabă și fără apărare împotriva spăimoaselor surpări ale cugetului, nefericita femeie sucomba sub aceste șovăieli între speranță și deznădejde care, pentru dînsa, se împovărau cu neliniștile soției iubitoare și cu îngrijorările mamei tremurînd pentru familia ei. Tăcerea apăsătoare ce odinioară îi îngheța inima, o împărtășea acum fără a-și da seama de atmosfera mohorîtă ce domnea în cămin, nici de zilele nesfîrșite care se scurgeau în acel salon, fără un zîmbet, adesea fără o vorbă. Dintr-o tristă prevedere maternă, deprindea pe cele două fiice cu treburile gospodăriei și se străduia să le facă destul de îndemînatice pentru vreo îndeletinicire femeiască din care să poată trăi, dacă ar ajunge la sapă de lemn. Liniștea acestui cămin ascundea așadar înfricoșătoare zvîrcoliri. Către sfîrșitul verii, Balthazar înghițise banii de pe dia-

mantele vîndute la Paris cu ajutorul bătrînului abate de Solis și se îndatorase cu vreo douăzeci de mii de franci la firma Protez și Chiffreville.

În august 1813, cam la un an după scena cu care începe povestirea de față, dacă Balthazar făcuse cîteva frumoase experiențe pe care, din nenorocire, le nesocotea, toată truda îi rămăsese fără rezultat întrucît privește obiectul de căpetenie al cercetărilor sale. În ziua cînd își încheie șirul lucrărilor, simțămîntul neputinței îl strivi. Convingerea că a irosit fără noimă sume nebunești, îl umplu de deznădejde. Fu o crîncenă prăbușire. Părăsi podul, coborînd agale în salon, se trînti într-un jilț în mijlocul copiilor și rămase așa cîteva clipe, ca neînsuflețit, fără a răspunde la întrebările cu care-l copleșea soția ; lacrimile îl podidiră, fugi în apartamentul său pentru a nu-și da în vileag durerea ; Joséphine îl urmă și-l duse în iatacul ei, unde, singur cu dînsa, Balthazar își descărcă deznădejdea. Acele lacrimi de bărbat, acele cuvinte de artist descurajat, părerile de rău ale tatălui de familie, fură un amestec de groază, de duioșie, de delir, care-i pricinuiră mai mult amar doamnei Claes decît toate durerile-i trecute. Victima își consolă călăul. Cînd Balthazar rosti cu o înfricoșătoare convingere în glas : „Sînt un netrebnic, îmi joc viața copiilor mei, a ta, și, ca să vă las fericiți, trebuie să-mi curm zilele !" acest cuvînt îi străpunse inima și, caracterul soțului, așa cum îl cunoștea, însuflețindu-i teama ca nu cumva să săvîrșească pe loc această deznădăjduită hotărîre, se află pradă unei zguduiri din acelea ce răscolesc viața pînă-n adîncuri și care fu cu atît mai funestă, cu cît Pépita îi înfrînă efectele năprasnice, îmbrăcînd un calm înșelător.

— Dragul meu, răspunse ea, am consultat nu pe Pierquin, a cărui prietenie nu-i atît de mare, ca să nu simtă oarecare ascunsă plăcere văzîndu-ne ruinați, ci am consultat pe un om bătrîn care, pentru mine, se dovedește bun ca un părinte. Abatele de Solis, duhovnicul meu, mi-a dat un sfat care ne scapă de la ruină. A venit să-ți vadă tablourile. Prețul celor care se găsesc în galerie poate acoperi toate sumele ipotecate

pe proprietățile tale, precum și ceea ce datorești firmei Protez și Chiffreville, fiindcă tu ai desigur și acolo un cont de lichidat ?

Claes făcu un semn afirmativ, plecînd capul, al cărui păr albise.

— Domnul de Solis îi cunoaște pe bancherii Happe și Dunker, din Amsterdam ; sînt nebuni după tablouri, și ahtiați ca niște parveniți să-și etaleze un fast care nu-i îngăduit decît familiilor vechi, au să plătească pe ale noastre toată valoarea lor. În felul acesta, noi ne vom recîștiga veniturile, iar tu vei putea, din costul lor, care se va ridica la vreo sută de mii de ducați, să iei o parte din capital ca să-ți urmezi experiențele. Cele două fiice ale tale și cu mine avem să ne mulțumim cu puțin. Cu timpul și cu ajutorul economiilor, vom umple cu alte tablouri ramele goale, și tu vei trăi fericit !

Balthazar ridică capul spre soție cu o bucurie amestecată cu teamă. Rolurile se schimbaseră. Soția devenea ocrotitoarea soțului. Acest bărbat, atît de duios și a cărui inimă era atît de strîns legată de a doamnei Claes, o ținea în brațe fără a-și da seama de groaznica zvîrcolire ce o făcea să palpite, înfiorîndu-i părul și buzele cu o tresărire nervoasă.

— Nu îndrăzneam să-ți spun că, între mine și absolut, abia dacă mai e un fir de păr care să ne despartă. Ca să prefac metalele în gaze, nu-mi mai rămîne decît să găsesc mijlocul de a le supune la o temperatură imensă într-un mediu în care presiunea atmosferică să fie nulă, în sfîrșit, într-un vid absolut.

Doamna Claes nu putu îndura egoismul acestui răspuns. Aștepta mulțumiri pasionate pentru jertfele ei, și găsea o problemă de chimie... Își părăsi pe loc soțul, scoborî în salon, se prăbuși în jilțul ei între cele două fiice înspăimîntate, și izbucni în plîns. Marguerite și Félicie îi luară fiecare cîte o mînă, îngenunche ară de o parte și de alta a jilțului plîngînd împreună, fără a-i cunoaște pricina mîhnirii, și întrebară de mai multe ori :

— Ce ai, mamă ?

— Sărmani copii ! Sînt pe moarte, o simt.

Acest răspuns o cutremură pe Marguerite care, pentru întîia oară, zări pe chipul mamei urmele acelei palori particulare persoanelor cu tenul brun.

— Martha ! Martha ! strigă Félicie, vino, mama are nevoie de dumneata.

Bătrîna guvernantă sosi în grabă de la bucătărie şi, văzînd albeaţa verzuie a acestui obraz negricios şi întotdeauna atît de viu colorat :

— Doamne Isuse Cristoase ! strigă pe spaniolește, doamna-i pe moarte !

Ieşi în pripă, spuse celeilalte slujnice, Josette, să încălzească apă pentru o baie de picioare şi se întoarse lîngă stăpînă.

— Nu-l speria pe domnul, nu spune nimic, Martha ! strigă doamna Claes. Bietele mele copile scumpe ! adăugă strîngînd la pieptu-i pe Marguerite şi pe Félicie cu o pornire deznădăjduită, aş vrea să pot trăi destul timp ca să vă văd fericite şi măritate. Martha, reluă ea, spune-i lui Lemulquinier să dea fuga pînă la domnul de Solis, ca să-l roage din partea mea să vină pînă aici.

Această lovitură de trăsnet răbufni bine înţeles pînă în bucătărie. Josette şi Martha, amîndouă devotate doamnei Claes şi fiicelor sale, fură lovite în singura lor afecţiune. Aceste îngrozitoare cuvinte : „Doamna-i pe moarte ! Domnul a ucis-o ! Pregăteşte iute o baie de muştar pentru picioare !“ smulseră Josettei o seamă de fraze interjective cu care-l împroşcă pe Lemulquinier. Lemulquinier, rece şi nepăsător, molfăia aşezat în colţul mesei, în faţa uneia din ferestrele prin care lumina pătrundea din curte în bucătărie, unde totul era lustruit ca în budoarul unei femeiuşti elegante.

— Nici că putea să se sfîrşească altfel ! spumegă Josette, fulgerînd din ochi pe valet, în timp ce se căţăra pe un scăunel ca să ia de pe o policioară o căldăruşă care sclipea ca aurul. Unde se pomeneşte o mamă care să privească cu braţele încrucişate un tată distrîndu-se să toace o avere cum e a domnului, ca să facă din ea apă de ploaie !

Josette, al cărei cap acoperit cu o bonetă rotundă tivită cu horboţele, aducea cu un cleşte nemţesc de

spart alune, aruncă lui Lemulquinier o uitătură strepezită pe care verdele coclit al micilor săi ochi injectați o făcea aproape veninoasă. Bătrînul valet înălță din umeri cu o mișcare demnă de Mirabeau impacientat, apoi, căscînd o gură cît o șură, înfulecă o felie de pîine cu unt presărată cu *appétits* [32].

— În loc să-l cicălească pe domnu', doamna ar face mai bine să-i dea gologani ; ne-am îmbogăți cu toții peste noapte, de ne-am scălda în aur ! Ne mai lipsește doar cît îi o foiță de bănuț ca să găsim...

— Păi dacă-i așa, dumneata, care ai douăzeci de mii de franci puși de-o parte, de ce nu-i oferi lui domnu' ? E stăpînul dumitale ! Și cum ești așa de sigur de tot ce face el...

— Să vorbim ca să n-adormim ! Ia mai bine, Josette, vezi-ți de încălzitul apei, rînji flamandul retezînd vorba bucătăresei.

— Și de ce n-aș vorbi cînd știu că erau aici atîtea kilograme de argintărie, pe care dumneata și cu stăpînul dumitale le-ați topit, și că, dacă lumea vă lasă s-o țineți așa lanț, o să faceți așa de frumușel din argint, tinichea, încît repede și degrabă n-are să mai rămînă nimic.

— Iar domnu', sări Martha picînd pe neașteptate, are s-o bage-n mormînt pe doamna ca să se descotorosească de o femeie care-l mai potolește și-l împiedică să înghită totul. E vîndut diavolului, asta se vede ! Ceea ce ți-ai primejdui mai puțin ajutîndu-l, Lemulquinier, e sufletul dumitale, dacă ai cumva un suflet, că stai aici ca un sloi de gheață, în vreme ce în toată casa e numai chin și jale. Domnișoarele plîng ca niște sfinte Magdalene. Dă fuga de-l cată pe domnul Abate de Solis !

— Am de lucru pentru domnu', ca să rînduiesc în laborator, zise valetul. E prea departe de-aici pînă-n cartierul Esquerchin. Du-te dumneata.

— Ia te uită la el, pocitania ! izbucni Martha. Și cine o să-i facă doamnei baia de picioare ? Vrei s-o lași să moară ? I s-a dus sîngele la cap...

— Mulquinier, rosti Marguerite pășind în sălița din fața bucătăriei, cînd te întorci de la domnul de Solis.

roagă pe domnul Pierquin, doctorul, să vină fuga pînă aici.

— Sîc ! ai să te duci, făcu în ciudă Josette.

— Domnișoară, domnu' mi-a spus să-i fac rînduială în laborator, se codi Lemulquinier răsucindu-se spre cele două slujnice pe care le sfredeli cu o căutătură despotică.

— Tată, îl întîmpină Marguerite pe domnul Claes care tocmai cobora, n-ai putea să ni-l lași pe Mulquinier ca să-l trimitem în oraș ?

— Na, c-ai să te duci, slutul slutilor ! se răcori Martha auzind pe domnul Claes că-l pune pe Lemulquinier sub ordinele fiicei mai mari.

Slabul devotament al valetului pentru casă era pricina cea mare de gîlceavă dintre aceste două slujnice și Lemulquinier, a cărui răceală avusese drept rezultat să exalte atașamentul bucătăresei și al guvernantei. Acest conflict, atît de mărunt în aparență, înrîuri mult viitorul acestei familii, cînd, mai tîrziu, avu nevoie de ajutorare împotriva nenorocirii.

Balthazar redeveni atît de distrat, încît nici nu băgă de seamă starea în care se afla Joséphine. Îl luă pe Jean pe genunchi și-l săltă mașinal, cu gîndul la problema pe care atunci avea putința s-o dezlege. Văzu aducîndu-se baia de picioare pentru nevastă-sa care, neavînd puterea să se ridice din jilțul unde zăcea, rămăsese în salon. Privi chiar pe cele două fiice ocupîndu-se de mama lor, fără a cerceta pricina acelor îngrijiri zorite. Cînd Marguerite sau Jean voiau să vorbească, doamna Claes le cerea să tacă, arătînd spre Balthazar. O asemenea scenă era de natură s-o pună pe gînduri pe Marguerite care, aflîndu-se între tatăl și mama ei, se găsea îndestul de coaptă și îndestul de înțeleaptă acum spre a le cîntări purtarea.

Se ivește un moment în viața interioară a familiilor, cînd copiii ajung, cu sau fără voie, judecătorii părinților. Doamna Claes înțelesese primejdia acestei situații. Din dragoste pentru Balthazar, se silea să scuze în ochii fiicei sale Marguerite, tot ceea ce în cugetul drept al unei fete de șaisprezece ani ar fi putut să pară greșeli din partea unui părinte. De aceea, adîncul res-

pect pe care în această împrejurare, doamna Claes îl dovedea lui Balthazar, punîndu-se în umbră spre a nu-i turbura meditația, insufla copiilor săi un soi de spaimă față de maiestatea paternă. Dar acest devotament, oricît ar fi fost de contagios, mărea și mai mult admirația pe care Marguerite o avea pentru mama ei, de care o legau îndeosebi amănuntele zilnice ale vieții. Acest simțămînt era întemeiat pe un soi de divinație a suferințelor, a căror cauză trebuia în chip firesc s-o frămînte și pe o tînără fată. Nici o putere omenească nu putea să împiedice ca uneori un cuvînt scăpat, fie de Martha, fie de Josette, să desvăluie Margueritei origina stării în care căminul lor se afla de patru ani încoace. Cu toată discreția doamnei Claes, fata descoperea deci pe nesimțite, încetul cu încetul, fir cu fir, misterioasa urzeală a acestei drame domestice. Marguerite avea să fie, în scurtă vreme, confidenta activă a mamei sale, și, în ceasul deznodămîntului, cel mai temut dintre judecători. Ca atare, toate grijile doamnei Claes se îndreptau spre Marguerite căreia încerca să-i împărtășească devotamentul ei pentru Balthazar. Dîrzenia, puterea de judecată pe care le descoperea în copila sa, o făceau să se cutremure la gîndul unei lupte între Marguerite și Balthazar, atunci cînd, după ce va muri, fiica avea s-o înlocuiască la cîrma gospodăriei. Astfel sărmana femeie ajunsese deci să se înfricoșeze mai mult de urmările morții sale, decît de însăși moartea. Solicitudinea sa pentru Balthazar apărea în hotărîrea pe care o luase. Liberînd bunurile soțului, îi asigura independența și preîntîmpina orice neînțelegere, separîndu-i interesele de ale copiilor; nădăjduia să-l vadă fericit pînă-n clipa cînd avea să închidă ochii; apoi socotea că va transmite așa delicatețea inimii sale Margueritei care urma să joace mai departe pe lîngă el rolul de înger al dragostei, exercitînd asupra familiei o autoritate protectoare și conservatoare. Nu însemna oare a face astfel să mai radieze, din fundul mormîntului, iubirea sa asupra celor ce-i erau scumpi? Totuși, nu voi să-l umilească pe părinte în fața fiicei, dezvăluindu-i înainte de vreme groaza pe care i-o inspira pasiunea științifică a lui

Balthazar ; cerceta sufletul și caracterul Margueritei, spre a ști dacă o asemenea copilă încă, avea să devină de la sine o mamă pentru frățiorii și surioara ei, pentru tatăl său o femeie blindă și iubitoare.

Din toate aceste pricini, ultimele zile ale doamnei Claes erau înveninate de calcule și de temeri pe care nu se încumeta a le împărtăși nimănui. Simțindu-se atinsă în însăși substanța vieții de această ultimă scenă, sfredelea mereu cu privirile în viitor ; în timp ce Balthazar, de atunci încolo neîndeminatic la tot ce însemna economie, avere, simțăminte de familie, se gîndea numai să afle absolutul...

Adînca tăcere ce domnea în salon nu era tulburată decît de mișcarea monotonă a piciorului lui Claes, care-l hîțîna într-una fără a băga de seamă că Jean coborîse de pe genunchi. Stînd lîngă maică-sa, contemplîndu-i fața palidă și răvășită, Marguerite se întorcea în fiecare clipă spre tatăl său, nedumerită de atîta nepăsare. După puțin, poarta din stradă se trînti închizîndu-se și familia îl zări pe abatele de Solis sprijinit de nepotul său, amîndoi străbătînd încetișor curtea.

— Ah ! iată-l pe domnul Emanuel, vesti Félicie.

— Ce tînăr de treabă ! exclamă doamna Claes, cu ochii la Emanuel de Solis. Și ce plăcere îmi face să-l revăd !

Marguerite se îmbujoră auzind cuvintele de laudă care-i scăpaseră mamei. De două zile, înfățișarea acestui tînăr deșteptase în inima ei simțăminte necunoscute și-i răscolise în cuget gînduri pînă atunci ațipite. In timpul vizitei pe care-o făcuse duhovnicul credincioasei sale, se petrecuseră abia lămurite întîmplări din cele ce țin totuși mult loc în viață și cu urmări prea însemnate pentru a nu cere aici zugrăvirea a două noi personaje ivite în sînul familiei.

Doamna Claes avea principiul să-și îndeplinească în taină practicele credinței. Duhovnicul său, aproape necunoscut la dînsa acasă, se arăta pentru a doua oară în locuința lor ; dar aici ca și aiurea, era peste putință să nu fii cuprins de un soi de înduioșare și de admirație la înfățișarea unchiului și a nepotului. Abatele de Solis, unchiaș de optzeci de ani cu plete argin-

tii, arăta un chip surpat în care viața părea a se fi refugiat în ochi. Pășea anevoie, căci unul din slăbănoagele-i picioare sfîrșea cu o labă cumplit de schiloadă, băgată într-un fel de săculeț de catifea, care-l silea să se folosească de o cîrjă cînd nu avea brațul nepotului. Spinarea-i gîrbovită, trupu-i uscat, ofereau privelișteа unei făpturi șubrede și măcinată de boală, dar stăpînită de o voință de fer și de un neprihănit duh al credinței fără stîrbire. Acest preot spaniol, remarcabil printr-o vastă cultură, printr-o cucernicie adevărată, prin cunoștințe foarte întinse, fusese rînd pe rînd, dominican,[33] mare duhovnic în Toledo și prim vicar al arhiepiscopiei din Malines. Dacă nu izbucnea revoluția franceză, protecția ducilor de Casa-Real l-ar fi ridicat la cele mai înalte ranguri bisericești; dar mîhnirea pe care i-o pricinui moartea tînărului duce, elevul său, îl desprinse de orice viață activă, și se consacră trup și suflet numai întru educația nepotului, rămas orfan din fragedă pruncie. După cucerirea Belgiei,[34] își găsise adăpost în preajma doamnei Claes. Încă din tinerețe, abatele de Solis profesa pentru Sfînta Tereza un înflăcărat entuziasm ce-l mînă, împreună cu pornirile sale spirituale, spre latura mistică a creștinismului. Găsind în Flandra, unde domnișoara Bourignon,[35] precum și scriitorii iluminați și quietiști,[36] făcuseră cei mai numeroși prozeliți, găsind o puzderie de catolici dedați cultului ei, rămase pe loc cu atît mai bucuros, cu cît fu socotit acolo drept un patriarh de către această sectă deosebită, în sînul căreia se mai practică încă doctrinele misticilor, cu toate rigorile cîte loviseră pe Fénelon și pe Doamna Guyon.[37] Moravurile lui erau aspre, viața lui era exemplară, și se șoptea că avea momente de extaz. Cu toată detașarea pe care un atît de sever slujitor al bisericii trebuia s-o arate față de cele lumești, dragostea pe care o purta nepotului îl făcea grijuliu pentru interesele sale. Cînd era vorba de binefacere, bătrînul punea la contribuție pe credincioșii bisericii înainte de a fi recurs la propriu-i avut, și autoritatea-i patriarhală era atît de deplin recunoscută, intențiile îi erau atît de curate, pătrunderea sa atît de rar da greș, încît fiecare

își da obolul. Spre a-și face cineva o părere de contrastul dintre unchi și nepot, ar trebui să-l compare pe bătrîn cu una din acele sălcii scorburoase ce vegetează pe malul apelor, iar pe tînăr, cu o răsură încărcată de trandafiraşi a cărei tulpină elegantă și semeață se înalță din sînul copacului năpădit de mușchi, vrînd parcă să-l susțină.

Crescut sever de un unchi care nu-l slăbea de lîngă el, așa cum o matroană păzește o fecioară, Emanuel era plin de acea gingașă simțire, de acea candoare pe jumătate visătoare, flori vremelnice ale tuturor tinereților, dar novice în sufletele adăpate la izvoarele credinței. Bătrînul preot înăbușise la discipolul său mișcările simțămintelor voluptoase, pregătindu-l pentru suferințele vieții printr-o muncă necurmată, printr-o disciplină aproape monahală. Această educație, care trebuia să-l predea pe Emanuel, nou-nouț, lumii și să-l facă fericit dacă avea noroc în primele afecțiuni, îl înveșmîntase cu o angelică puritate ce dădea întregii sale făpturi farmecul cu care sînt învestite fecioarele. Ochii săi timizi, dar animați de un duh dîrz și cutezător, aruncau o lumină ce vibra în suflet așa cum sunetul cristalului unduiește în auz. Fața-i expresivă, deși regulată, atrăgea luarea-aminte printr-o mare preciziune a trăsăturilor, prin fericita îmbinare a liniilor și prin acea liniște adîncă pe care o dă pacea inimii. Totul în acest chip era armonios. Părul negru, ochii și sprîncenele brune puneau și mai mult în lumină un ten alb și viu colorat. Glasu-i era acela pe care-l așteptai de la un om cu atît de frumos chip. Mișcările-i feminine se armonizau cu mlădierea vocii, cu frageda claritate a privirii. Părea a nu-și da seama de atracția acestei rezerve pe jumătate melancolică a atitudinii sale, prin cumpătarea vorbelor și prin îngrijirile pline de respect cu care ocrotea unchiul. Cînd îl vedeai studiind mersul de broască țestoasă al bătrînului abate ca să-și potrivească pasul după chinuitele sale împleticiri, în așa fel încît să nu-l stingherească, ochind de departe tot ce i-ar putea răni picioarele, îndreptîndu-l pe drumul cel mai bun, era cu neputință să nu recu-

noști la Emanuel simțămintele generoase care fac din om o făptură sublimă. Părea atît de mare, iubindu-și unchiul fără a-l judeca, ascultînd de poruncile lui fără a le discuta vreodată, încît oricine era ispitit să vadă o predestinare în numele suav pe care i-l dăduse nașa. Cînd, fie la el acasă, fie la alții, bătrînul își exercita despotismul de dominican, Emanuel ridica uneori capul cu atîta noblețe, de parcă voia să-și arate forța, cînd unchiul său avea de furcă cu cineva, încît oamenii de inimă erau mișcați așa cum sînt artiștii la privelișteа unei opere măreț ; căci simțămintele frumoase nu răsună mai puțin grăitor în suflet prin plăsmuirile însuflețite, decît prin realizările artei.

Emanuel își întovărășise unchiul cînd venise la enoriașa sa pentru a cerceta tablourile casei Claes. Aflînd prin Martha că abatele de Solis era în galerie, Marguerite, care dorea să vadă cu ochii săi pe acest personaj cu faimă, căutase un pretext ca să se afle lîngă maică-sa, spre a-și satisface curiozitatea. Năvălind buzna și simulînd ușurătatea sub care fetele își ascund atît de bine dorințele, lîngă bătrînul cernit, adus de spate și cadaveric, dăduse peste proaspătul și suavul chip al lui Emanuel. Privirile deopotrivă de tinerești, deopotrivă de nevinovate ale acestor două făpturi, exprimaseră atunci aceeași surprindere. Emanuel și Marguerite se mai văzuseră cîndva, fără îndoială, în visurile lor. Amîndoi plecară ochii și-i ridicară apoi cu o aceeași mișcare, lăsînd să le scape aceeași mărturisire. Marguerite luă brațul mamei, îi vorbi în șoaptă pentru a-și stăpîni firea și se adăposti, ca să zicem așa, sub aripa maternă, înălțînd gîtul cu o mișcare de lebădă, ca să se mai uite odată la Emanuel care, la rîndu-i, sta atîrnat de brațul unchiului. Deși îndemînatic distribuită spre a pune în valoare fiece pînză, lumina zgîrcită a galeriei înlesni acele priviri furișe care sînt bucuria făpturilor sfioase. Fără îndoială nici unul din ei nu merse, nici măcar cu gîndul, pînă la acel *dacă* cu care încep pasiunile ; dar amîndoi simțiră acea tulburare adîncă ce răscolește inima și pe care, în fragеda vîrstă, oricine și-o tăinuiește sie însuși, din subtilă plăcere sau din pudoare.

Întîia impresie menită a hotărî revărsările unei simțiri îndelung stăpînite, este urmată, la toți tinerii, de uimirea pe jumătate stupidă pe care o pricinuiesc pruncilor primele sunete ale muzicii. Dintre copii, unii rîd și gîndesc, alții nu rîd decît după ce-au gîndit; dar cei al căror suflet este chemat să trăiască din poezie ori din iubire, ascultă îndelung și cer din nou melodia printr-o privire unde de pe atunci se aprinde plăcerea, în care mijește curiozitatea infinitului. Dacă iubim irezistibil locurile unde, în copilărie, am fost inițiați în frumusețile armoniei, dacă ne amintim cu nespus de dulce plăcere și de muzicant și chiar de instrument, cum s-ar putea să nu iubim ființa care, cea dintîi, ne dezvăluie imnurile vieții? Prima inimă din care am sorbit iubirea nu-i oare ca o patrie? Emanuel și Marguerite fură unul pentru altul acea voce melodioasă ce trezește un sentiment, mîna ce smulge văluri înnorate și desvăluie tărmurile scăldate de arșița nămiezii.

Cînd doamna Claes îl opri pe bătrîn în fața unui tablou de Guido[38] înfățișînd un înger, Marguerite înălță capul ca să vadă care era impresia lui Emanuel, iar tînărul căută pe Marguerite spre a compara muta gîndire de pe pînză cu vie gîndire a ființei de aievea. Acest involuntar și încîntător omagiu fu înțeles și savurat. Bătrînul abate lăuda în chip grav prea frumoasa compoziție, iar doamna Claes îi răspundea; dar cei doi copii erau tăcuți.

Într-acest chip le fu întîlnirea. Lumina misterioasă din galerie, liniștea casei, prezența părinților, totul contribuia să sape mai adînc în inimă contururile gingașe ale acestui vaporos miraj. Miile de gînduri nedeslușite ce căzuseră ca o ploaie peste Marguerite se potoliră, revărsîndu-i-se în suflet ca o apă limpede și se împurpurară de o rază luminoasă, cînd Emanuel îngăimă cîteva fraze luîndu-și rămas-bun de la doamna Claes. Acest glas, a cărei mlădiere proaspătă și catifelată răspîndea în inimă încîntări negrăite, desăvîrși revelația subită pe care Emanuel o prilejuise și pe care el avea s-o facă abia mai apoi rodnică întru folosul său; căci bărbatul de care ursita se slujește spre a deștepta iubirea în inima unei fecioare își ignoră de-

seori opera și o lasă atunci neisprăvită. Marguerite se inclină fără să știe bine ce face și-și puse rămasul-bun într-o privire în care părea că se zugrăvește tot regretul de a pierde această pură și fermecătoare viziune. Întocmai ca pruncul, mai voia încă melodia sa. Acest rămas bun avu loc la picioarele bătrînei scări, în fața ușii de la salon; și, după ce intră, Marguerite urmări cu privirea pe unchi și pe nepot pînă ce poarta de la stradă se închise. Doamna Claes fusese prea ocupată de chestiunile grave dezbătute cu duhovnicul, pentru a mai fi cercetat atunci și fizionomia fiicei.

În clipa cînd domnul de Solis și nepotul său au apărut pentru a doua oară, era de asemeni încă prea adînc tulburată, ca să surprindă văpaia ce îmbujoră obrajii Margueritei și trăda dogoarea primei plăceri pătrunsă într-o inimă fecioreInică. Cînd bătrînul abate fu anunțat, Marguerite își reluase lucrul și păru atît de atentă la datoria sa, încît salută pe unchi și pe nepot fără să ridice ochii la dînșii.

Domnul Claes răspunse mașinal la salutul domnului de Solis și ieși din salon ca un om tîrît de grija trebu-rilor sale. Cucernicul dominican se așeză lîngă enoriașa sa aruncîndu-i una din acele căutături sfredelitoare cu care citea în suflete; îi fusese deajuns să vadă pe domnul Claes și pe soția lui, pentru a ghici o catastrofă.

— Copii, grăi mama, duceți-vă în grădină. Marguerite, arată lui Emanuel lalelele tatei!

Marguerite, pe jumătate rușinată, luă brațul sorei mai mici, Félicie, privi la tînărul care se făcu stacojiu și care ieși din salon înșfăcîndu-l pe Jean spre a-și ascunde fîstîceala. Cînd fură toți patru în grădină, Félicie și Jean se duseră în drumul lor, părăsind-o pe Marguerite care, rămasă aproape singură cu tînărul de Solis, îl conduse în fața stratului de lalele, aranjate în același chip, în fiece an, de Lemulquinier.

— Vă plac lalelele? întrebă Marguerite, după ce păstrase un răstimp cea mai adîncă tăcere, fără ca Emanuel să fi dat semn că voiește s-o întrerupă.

— Domnișoară, sînt niște flori splendide, dar, ca să-ți fie dragi, trebuie să capeți gustul lor, să știi a

le aprecia frumusețile. Florile astea îmi iau văzul. Obișnuit cu munca în odăița întunecoasă unde locuiesc, lîngă unchiu-meu, aceasta mă face desigur să prefer ceea ce-i blînd la vedere.

Rostind aceste ultime cuvinte, o contemplă pe Marguerite, însă fără ca această privire plină de confuze dorințe să cuprindă vreo aluzie la albeața mată, la calmul, la culorile gingașe ce făceau din acest obraz o floare.

— Așadar lucrați mult ? reluă Marguerite conducînd pe Emanuel spre o bancă de lemn cu spătarul vopsit în verde. De aici, spuse ea continuînd, nu o să vedeți lalelele prea de aproape, au să vă obosească ochii mai puțin. Aveți dreptate ; aceste culori joacă pe dinaintea ochilor și te amețesc.

— Da, lucrez mult, răspunse tînărul după o clipă de tăcere în care timp tipărise cu talpa nisipul de pe alee. Muncesc la tot felul de lucrări... Unchiu-meu voia să mă facă preot...

— Oh ! făcu cu naivitate Marguerite.

— M-am împotrivit, nu simțeam nici o vocație. Mi-a trebuit însă mult curaj ca să întrunt dorințele unchiului. E atît de bun, mă iubește așa de mult ! Mi-a plătit nu de mult un om ca să mă scape de recrutare, pe mine, un biet orfan...

— Pentru ce carieră v-ați hotărît ? întrebă Marguerite care păru că vrea să-și reia fraza lăsînd să-i scape un gest, și apoi adăugă : Iertați-mă, domnule, mă găsiți desigur prea curioasă !

— Oh ! Domnișoară, zise Emanuel privind-o cu tot atîta drag cît și cu admirație, nimeni, în afară de unchiu-meu, nu mi-a pus asemenea întrebare. Studiez ca să mă fac profesor. Ce vreți ? Nu-s bogat. Dacă pot s-ajung director la un colegiu din Flandra, voi avea din ce trăi modest și voi lua de nevastă o femeie pe care am s-o iubesc mult. Aceasta-i viața pe care-o o întrevăd, în viitor. Poate de aceea prefer un fir de romaniță peste care toată lumea trece, în cîmpia Orchies, acestor prea frumoase lalele încărcate de aur, de purpură, de safire, de smaralde, care înfățișează o viață

fastuoasă, după cum romanița întruchipează o viață molcomă și patriarhală, viața unui biet dascăl ce voi fi.

— Pînă acum spusesem întotdeauna la romanițe, margarete! zise ea.

Emanuel de Solis se făcu roșu ca para focului și căută un răspuns frămîntînd nisipul cu tălpile. Nehotărît a alege din noianul de idei cîte-l năpădeau și pe care le găsea prostești, apoi fisticit de întîrzierea cu care avea să răspundă, spuse: „Nu îndrăzneam să rostesc numele dumneavoastră..." și nu isprăvi.

— Profesor! îngînă ea.

— Oh! Domnișoară, am să fiu profesor ca să am o profesie, dar voi întreprinde lucrări ce mă vor putea face nespus mai folositor... Am mare înclinație pentru lucrările istorice.

— Ah!

Acest *ah!* încărcat de tainice gînduri, îl făcu pe tînăr încă și mai rușinos, și începu să rîdă prostește, zicînd:

— Mă faceți să vorbesc despre mine, domnișoară, cînd ar trebui să nu vorbesc decît despre dumneavoastră.

— Mama și unchiul dumitale au sfîrșit, pe cît se pare, conversația, spuse ea uitîndu-se pe fereastră în salon.

— Am găsit pe doamna, mama dumneavoastră, foarte schimbată...

— Da, suferă, fără să ne împărtășească și nouă pricina, iar noi nu putem decît să suferim și noi de durerile ei.

Doamna Claes tocmai sfîrșise în adevăr o consfătuire delicată, în care era vorba de un caz de conștiință în care abatele de Solis putea singur să hotărască. Prevăzînd o prăbușire totală, dînsa voia să oprească, fără știrea lui Balthazar, care se sinchisea prea puțin de daravelile sale, o sumă însemnată din prețul tablourilor pe care domnul de Solis se însărcina să le vîndă în Olanda, spre a o ascunde și a o păstra pentru ziua cînd familia ei avea să ajungă la sapă de lemn. După o matură chibzuire și după ce cîntărise bine împrejurările în care se găsea doamna Claes, bă-

trînul dominican încuviințase acest act de prudență. Plecă spre a se ocupa de această vînzare, care trebuia încheiată în taină pentru a nu dăuna prea mult reputației domnului Claes. Bătrînul trimise pe nepot înarmat cu o scrisoare de recomandație, la Amsterdam, unde tînărul, încîntat că poate face un serviciu casei Claes, izbuti să vîndă tablourile din galerie renumiților bancheri Happe și Duncker, pentru o sumă de optzeci și cinci mii ducați olandezi, plătită fățiș, și o alta, de alți cincisprezece mii, ce avea să fie dată întrascuns doamnei Claes. Tablourile erau atît de bine cunoscute, încît pentru a se înfăptui tîrgul, era deajuns răspunsul lui Balthazar la scrisoarea pe care casa Happe și Duncker i-o scrise. Emanuel de Solis fu însărcinat de Claes să primească costul tabiourilor, pe care îl trimise în taină pentru a ascunde orașului Douai știrea acestei vînzări.

Pe la sfîrșitul lui septembrie, Balthazar achită sumele împrumutate, își liberă bunurile de ipoteci și-și reluă lucrările; dar casa Claes se despuiase de cea mai frumoasă podoabă a sa. Orbit de pasiunea lui, el nu arătă nici un regret, se credea atît de sigur că va putea repara în scurtă vreme această pierdere, încît făcuse vînzarea cu învoiala de răscumpărare. O sută de pînze zugrăvite nu erau nimic în ochii doamnei Claes, pe lîngă fericirea căminului și pe lîngă satisfacția soțului; dealtminteri ea umplu din nou galeria cu tablourile ce împodobeau apartamentele de recepție și, pentru a ascunde golul lăsat în clădirea din față, schimbă orînduiala mobilierului. După plata datoriilor, Balthazar rămase cam cu două sute de mii de franci la dispoziție pentru a-și reîncepe experiențele. Domnul abate de Solis și nepotul său fură depozitarii celor cincisprezece mii de ducați opriți de doamna Claes. Pentru a spori această sumă, abatele vîndu ducații care, în urma războiului continental, ajunseseră la preț. O sută șaizeci și șase de mii de franci în scuzi, fură îngropați în pivnița casei locuită de abatele de Solis. Doamna Claes avu trista fericire să-și vadă soțul ocupat fără răgaz timp de aproape opt luni. Totuși, prea crunt rănită de ultima lovitură, căzu pradă unei

lingori care, firește, mergea înrăutățindu-se. Știința îl devoră atît de nesăbuit pe Balthazar, încît nici prăbușirile ce zguduiră Franța, nici prima cădere a lui Napoleon, nici reînscăunarea Bourbonilor nu-l clintiră din îndeletnicirile sale; el nu era nici soț, nici părinte, nici cetățean, el era chimist.

Spre sfîrșitul anului 1814, doamna Claes ajunsese într-un asemenea hal de slăbiciune, încît nici nu i se mai îngăduia să părăsească patul. Nevoind să îmbătrînească în iatacul ei, unde trăise fericită, unde amintirile fericirii duse i-ar fi trezit involuntare comparații cu prezentul și ar fi zdrobit-o, stătea îndeobște în salon. Doctorii i-au împlinit dorința ascunsă a inimii găsind această încăpere mai aerisită, mai veselă și mai potrivită cu starea sa, decît iatacul. Patul unde nefericita femeie își încheia viața, fu așezat astfel între cămin și fereastra ce dădea spre grădină. Acolo își petrecu ultimele zile, căutînd cu sfințenie să desăvîrșească sufletul celor două fiice, cărora ținea să le transmită ceva din văpaia propriului său suflet. Destrămată în manifestările ei de odinioară, iubirea conjugală îngădui dragostei materne să se desfășoare, de astădată, din plin. Mama se vădi cu atît mai încîntătoare, cu cît întîrziase a fi astfel. Ca toate ființele generoase, trecea prin sublime gingășii de simțăminte, pe care le lua drept remușcări. Socotind că răpise copiilor prea multe duioșii cuvenite, căuta să răscumpere închipuitele-i greșeli, avînd pentru dînșii atenții și îngrijiri, care le-o făceau nespus de dulce; voia oarecum să-i facă să trăiască inimă lîngă inima sa, să-i cuprindă cu frîntele-i aripi și să-i iubească într-o singură zi pentru toate cele în care îi neglijase. Chinurile dădeau dezmierdărilor și vorbelor, o nespus de duioasă căldură ce se revărsa din sufletul ei. Ochii săi mîngîiau copiii înainte ca vocea să-i fi înduioșat prin mlădieri pline de gînduri bune și mîna-i părea că revarsă neîncetat asupră-le numai binecuvîntări.

Dacă, după ce-și reluase obiceiurile luxului, casa Claes nu mai primi în curînd pe nimeni, dacă izolarea ei deveni și mai desăvîrșită, dacă Balthazar nu mai sărbători aniversarea căsătoriei sale, orașul Douai nu

fu surprins. Înainte de toate boala doamnei Claes motivă îndeajuns această schimbare, apoi plata datoriilor opri vadul clevetirilor, în sfîrșit vitregiile politice care îngenunchează Flandra, războiul celor o sută de zile, [39] ocupația străină, dădură cu totul uitării pe chimist.

În răstimpul acestor doi ani, orașul fu de atîtea ori gata-gata să cadă sub scutul vrăjmaș, în atîtea repetate rînduri ocupat cînd de francezi, cînd de dușmani; veniră atîția străini, se adăpostiră în el atîția țărani, fură răscolite atîtea interese, atîtea vieți puse în discuție, atîta învălmășeală și atîtea pacoste, încît fiecare nu se putea gîndi decît la sine. Abatele de Solis și nepotul său, cei doi frați Pierquin, fiind singurele persoane care veneau s-o viziteze pe doamna Claes, iarna lui 1814—1815 fu pentru ea cea mai dureroasă dintre agonii. Soțul venea arar s-o vadă. Rămînea, ce-i drept, după cină, vreme de cîteva ceasuri lîngă dînsa; însă, cum ea nu mai avea puterea să susțină o lungă convorbire, el rostea o frază, două, veșnic aceleași, se așeza, tăcea, lăsînd să se aștearnă în salon o înfricoșătoare tăcere. Această monotonie se schimba în zilele cînd abatele de Solis și nepotul său petreceau seara în casa Claes. În vreme ce bătrînul abate juca table cu Balthazar, Marguerite stătea de vorbă cu Emanuel, lîngă patul mamei care surîdea la nevinovatele lor bucurii, fără a lăsa să se întrezărească cît era de sfîșietoare și de dulce în același timp, peste sufletul ei rănit, adierea răcoroasă a acestei feciorelnice iubiri ce se revărsa în valuri, vorbă cu vorbă. Mlădierea glasului ce fermeca pe acești doi copii îi sfîșia inima, o clipire cu tainic înțeles surprinsă între ei, o arunca, pe dînsa cea cu un picior în groapă, spre amintiri, spre ceasurile-i tinere și ferice, care redau prezentului toată amărăciunea. Emanuel și Marguerite aveau o delicatețe care-i îndemna să înăbușe acele nespus de dulci copilării ale iubirii, pentru a nu jigni o femeie îndurerată de răni ce le ghiceau instinctiv.

Nimeni încă n-a observat că simțămintele au o viață a lor, o natură ce purcede din împrejurările în mijlocul cărora s-au născut; ele păstrează fizionomia

locurilor unde au crescut și pecetea ideilor ce-au înrîurit asupra dezvoltării lor.

Există iubiri ce se nasc pătimașe și care rămîn înflăcărate, ca aceea a doamnei Claes pentru soțul său; apoi sînt simțăminte cărora totul le-a surîs, ce păstrează o voioșie matinală, secerișul bucuriilor lor nu vine niciodată fără rîsete și fără petreceri; se află însă și iubiri fatale încadrate de melancolie sau încercuite de nenoroc, ale căror plăceri sînt chinuite, scump plătite, împovărate de temeri, înveninate de remușcări sau pline de deznădejdi. Dragostea îngropată în inima lui Emanuel și a Margueritei, fără ca încă nici unul, nici celălalt, să fi priceput că era vorba de iubire, acel simțămînt înfiripat sub întunecata boltă a galeriei Claes, sub ochii unui gîrbov și sever abate, într-un moment de liniște și de pace; acea iubire gravă și discretă, dar fertilă în nuanțe dulci, în tainice voluptăți savuroase ca niște ciorchini furați la o margine de vie, era osîndită la culoarea cernită, la tonurile cenușii care i-au fost decorul din primele-i ceasuri.

Necutezînd a se lăsa în voia nici unei porniri aprinse în fața acestui pat al suferinții, acești doi copii își măreau bucuriile fără s-o știe, printr-o concentrare ce le întipărea în tainița inimii. Erau îngrijiri date bolnavei și la care Emanuel se alătura cu drag, fericit că se putea contopi cu Marguerite, făcîndu-se dinainte fiul aceleiași mame. O melancolică recunoștință înlocuia pe buzele tinerei fete dulcele limbaj al îndrăgostiților. Suspinele inimii lor, plină de bucurie printr-un schimb de priviri, se deosebeau prea puțin de suspinele smulse de priveliștea durerii materne. Micile lor momente plăcute, de mărturisiri indirecte, de făgăduințe neisprăvite, de înveseliri înăbușite, se puteau asemui cu acele alegorii zugrăvite de Rafael pe fundaluri cernite. Aveau și unul și celălalt o încredințare pe care nu și-o mărturiseau; știau soarele deasupra lor, nu vedeau însă ce vînt avea să aline năprasnicii nori negri îngrămădiți peste capetele lor; erau neîncrezători în viitor și, temîndu-se că vor fi veșnic escortați de suferințe, stăteau sfioși în umbrele acestui amurg, fără

a îndrăzni să se întrebe: „Sfîrși-vom oare ziua împreună?"

Cu toate acestea, dragostea pe care doamna Claes o arăta copiilor ascundea cu noblețe tot ceea ce își tăcea ei însăși. Copiii ei nu-i pricinuiau nici tresăriri, nici teroare, erau balsamul ei, dar nu erau viața ei; trăia pentru dînșii, murea pentru Balthazar. Oricît de penibilă era pentru ea prezența soțului dus pe gînduri ceasuri întregi și care-i arunca din cînd în cînd o privire mocnită, ea nu-și uita durerile decît în acele necruțătoare clipe. Nepăsarea lui Balthazar față de-o asemenea muribundă ar fi părut criminală unui martor străin; însă doamna Claes și fiicele sale se deprinseseră cu ea, ele cunoșteau inima acelui om și-l iertau. Dacă, în timpul zilei, doamna Claes trecea prin vreo criză gravă, dacă se simțea mai rău, dacă părea gata să-și dea sufletul, Claes era singurul din casă și din oraș care n-avea habar de nimic; Lemulquinier, valetul său, știa, dar nici fiicele, cărora mama le impunea tăcere, nici soția, nu-i împărtășeau primejdiile prin care trecea o făptură iubită altădată cu atîta înflăcărare. Cînd pasul lui răsuna în galerie în vreme ce cobora la cină, doamna Claes era fericită: avea să-l vadă, își aduna puterile pentru a gusta această bucurie. În clipa cînd intra, această femeie palidă și cu un picior în groapă se învăpăia la față, recăpăta un aer de sănătate; savantul venea lîngă pat, îi lua mîna și o vedea sub o înșelătoare aparență; pentru el singur ea era bine. Cînd o întreba: „Dragă nevastă, azi cum te mai simți?" ea-i răspundea: „Mai binișor, dragul meu! și-l făcea pe omul distrat să creadă că a doua zi se va da jos din pat, restabilită. Preocuparea lui Balthazar era atît de copleșitoare, încît accepta boala de care i se stingea soția, drept o simplă indispoziție. Muribundă pentru toți ceilalți, ea era vie pentru el.

O separație desăvîrșită între cei doi soți fu urmarea acestui an. Claes dormea departe de nevastă, se scula cu noaptea-n cap și se zăvora în laborator sau în cabinetul de lucru; nemaivăzînd-o decît în prezența fiicelor ori a celor doi sau trei prieteni cîți veneau s-o

vadă, se dezobișnuise de ea. Astfel aceste două ființe, odinioară deprinse să gîndească împreună, nu mai avură decît cînd și cînd acele momente de comunicare, de încredere deplină, de spovedanii ce alcătuiesc viața inimii, și sosi o vreme cînd și aceste rare voluptăți încetară. Suferințele trupești veniră în sprijinul sărmanei femei ajutînd-o să îndure un gol, o despărțire care ar fi ucis-o, atunci cînd era în putere. Trecu prin atît de cumplite chinuri, încît uneori fu fericită că nu-l face martor pe cel pe care tot îl mai iubea. Îl contempla pe Balthazar o bună parte din seară și, știindu-l fericit — așa cum înțelegea el să fie fericit — ea adopta această fericire pe care tot ea i-o dăruise. Această bucurie plăpîndă îi ajungea, nu se mai întreba dacă era iubită ori nu, se străduia s-o creadă, și aluneca pe această pojghiță de gheață fără a îndrăzni să apese, de teamă să n-o spargă și să nu-și înece inima într-un spăimîntător neant. Cum nici o întîmplare de seamă nu tulbura asemenea înșelători calm și cum boala care o mistuia cu încetul pe doamna Claes contribuia la această pace interioară, menținînd afecțiunea conjugală într-o stare pasivă, fu ușor să ajungă în această mohorîtă situație primele zile ale anului 1816.

Pe la sfîrșitul lunii februarie, Pierquin, notarul, dădu lovitura ce avea să prăbușească în mormînt pe această femeie angelică al cărui suflet, spunea abatele de Solis, era aproape fără de păcate.

— Doamnă, îi șopti el la ureche, prinzînd un moment cînd fiicele nu puteau auzi ce vorbeau, domnul Claes m-a însărcinat să împrumut trei sute de mii de franci pe proprietățile sale: luați măsuri pentru averea copiilor dumneavoastră.

Doamna Claes împreună mîinile, ridică ochii în tavan, și mulțumi notarului printr-o înclinare binevoitoare din cap și printr-un zîmbet trist de care pînă și el fu mișcat. Această frază fu o lovitură de pumnal care-o ucise pe Pépita. În tot timpul acelei zile, fusese prada unor mîhnite reflecții ce-i îndureraseră inima, și se găsea într-una din acele situații în care călătorul, pierzîndu-și echilibrul, se rostogolește împins de-o pie-

tricică ușoară, pînă-n fundul prăpastiei de-a lungul căreia mersese îndelung și curajos. După plecarea notarului, doamna Claes ceru Margueritei să-i dea tot ce trebuia pentru scris, își adună puterile și se îndeletnici timp de cîteva momente cu scrierea unui testament. Se opri de mai multe ori să-și contemple copila. Ceasul spovedaniilor sosise. Diriguind gospodăria de cînd mama îi căzuse bolnavă, Marguerite îndeplinise atît de bine speranțele muribundei, încît doamna Claes aruncă asupra viitorului familiei sale o privire fără deznădejde, văzîndu-se retrăind în acest înger iubitor și tare. De bună seamă, aceste două femei presimțeau triste mărturisiri ce aveau să-și facă una alteia, fata își privea mama de îndată ce mama se uita la dînsa și amîndouă aveau ochii înecați în lacrimi. În mai multe rînduri, Marguerite, în clipa cînd doamna Claes se odihnea, șoptea: „Mamă?...“ parcă pentru a spune ceva; apoi se oprea, sufocată parcă, fără ca maică-sa, prea absorbită de ultimele-i gînduri, să-i ceară lămurire despre această din urmă întrebare. În sfîrșit, doamna Claes voi să pecetluiască scrisoarea; Marguerite, care-i ținea o lumînare, se retrase din discreție ca să nu vadă adresa.

— Poți citi, copila mea! îi spuse bolnava cu un glas sfîșietor.

Marguerite văzu pe mama sa așternînd aceste cuvinte: *Fiicei mele Marguerite.*

— Vom sta de vorbă după ce mă odihnesc, adăugă punînd scrisoarea sub căpătîi.

Apoi căzu pe pernă, sleită de efort, și dormi cîteva ore în șir. Cînd se deșteptă, cele două fete, cei doi băieți se aflau în genunchi în fața patului și se rugau fierbinte. Era într-o joi. Gabriel și Jean tocmai sosiseră de la colegiu, conduși de Emanuel de Solis, numit de șase luni profesor de istorie și de filozofie.

— Dragi copii, trebuie să ne luăm rămas bun! șopti ea, voi nu mă părăsiți, voi! și cel pe care...

Nu sfîrși.

— Domnule Emanuel, zise Marguerite văzînd că mama și-a pierdut tot sîngele din obraz, urcă-te și spune tatei că mama se simte mai rău.

Tînărul Solis urcă pînă în laborator și, după ce izbuti a obține de la Lemulquinier ca Balthazar să vină să-i vorbească, acesta răspunse la cererea grăbită a tînărului:

— Vin acum.

— Dragă prietene, îi spuse doamna Claes lui Emanuel cînd el se întoarse, ia pe cei doi băieți și du-te de cheamă pe unchiul dumitale. E nevoie, cred, să mi se dea sfînta împărtășanie. Aș vrea s-o primesc din mîna lui.

Cînd se văzu singură cu cele două fiice, făcu un semn Margueritei care, pricepînd ce voia mama, o îndepărtă pe Félicie.

— Și eu voiam să-ți vorbesc, dragă mamă, spuse Marguerite care, socotind starea mamei mai puțin gravă decît era, mări rana făcută de Pierquin. De zece zile, nu mai am bani pentru cheltuielile casei, și datoresc servitorilor leafa pe șase luni. Am vrut pînă acum de vreo două ori să cer bani tatei, dar n-am îndrăznit. Nu știi! tablourile din galerie și vinurile din pivniță au fost vîndute...

— Nu mi-a pomenit o vorbă despre toate astea! exclamă doamna Claes. Ah! Dumnezeule! La timp mă chemi la tine. Bieții mei copilași, ce-o s-ajungeți?

Făcu o rugăciune fierbinte ce-i dogorî ochii de focul remușcărilor.

— Marguerite, reluă scoțînd plicul de sub căpătîi, iată o scrisoare pe care să n-o deschizi și să n-o citești decît în ziua cînd, după moartea mea, veți fi în cea mai mare deznădejde, adică dacă o să vă lipsească și pîinea aici. Scumpa mea Marguerite, iubești mult pe tatăl tău, dar să ai grijă de surioara și de frățiorii tăi. Peste cîteva zile, poate peste cîteva ceasuri, ai să fii capul familiei! Fii chibzuită! Dacă te vei afla cumva în situație să te opui la voințele tatei, și aceasta s-ar putea prea bine, deoarece el a cheltuit sume mari cercetînd un secret a cărui descoperire trebuie să fie obiectul unei glorii și a unei averi imense, deoarece are să mai aibă nevoie de bani fără îndoială și deoarece poate o să-ți ceară; atunci desfășoară-ți toată dragostea de fiică, și fă așa ca să împaci inte-

resele, a căror singură ocrotitoare vei fi, cu ceea ce datorești unui părinte, unui mare om ce-și jertfește fericirea și viața, pentru renumele familiei sale ; el nu va putea greși decît în formă, intențiile lui au să-i fie întotdeauna nobile, el este atît de minunat, inima lui e atît de plină de dragoste ; voi aveți să-l vedeți din nou bun și duios, voi ! A trebuit să-ți spun toate astea în pragul morții, Marguerite. De vrei să-mi ușurezi chinurile morții, făgăduiește-mi, copila mea, că ai să mă înlocuiești pe lîngă tata, că n-ai să-i pricinuiești nici o mîhnire ; nu-i imputa nimic, nu-l judeca ! În sfîrșit, fii mediatoare blîndă și împăciuitoare pînă cînd, după terminarea operei, el va fi iarăși capul familiei.

— Te înțeleg, scumpă mamă, zise Marguerite sărutînd ochii plini de arșiță ai muribundei, și voi face așa cum dorești.

— Nu te mărita, îngerul meu, reluă doamna Claes, decît în momentul cînd Gabriel va putea să-ți ia locul în conducerea afacerilor și a casei. Bărbatul tău, dacă te vei mărita, n-ar împărtăși poate sentimentele tale, ar isca zizanie în familie și l-ar chinui pe tata.

Marguerite își privi mama și întrebă :

— N-ai să-mi dai nici un alt sfat pentru măritișul meu ?

— Ai șovăi cumva, scumpa mea copilă ? spuse muribunda cu spaimă.

— Nu, răspunse ea, îți promit că te voi asculta.

— Biată copilă, eu n-am știut să mă jertfesc pentru voi, adăugă mama vărsînd lacrimi fierbinți, și ție îți cer să te sacrifici pentru toți ! Fericirea face pe om egoist. Da, Marguerite, am fost slabă, fiindcă eram fericită. Tu să fii tare, să-ți păstrezi capul pentru cei care nu-l vor avea aici. Fă în așa fel ca frații tăi, ca sora ta să nu mă acuze niciodată. Iubește-ți mult tatăl, nu i te împotrivi... prea mult.

Își lăsă capul pe pernă fără a mai scoate un cuvînt, puterile o părăsiseră. Lupta lăuntrică între soție și mamă fusese prea cruntă.

Cîteva clipe mai tîrziu preoții sosiră în frunte cu abatele de Solis, și salonul se umplu cu oamenii ca-

sei. Cînd slujba începu, doamna Claes, pe care duhovnicul o deșteptase, privi la toți din juru-i și nu-l văzu pe Balthazar.

— Și domnul ? întrebă ea.

Acest cuvînt, în care se rezumau și viața și moartea ei, fu rostit cu un glas atît de jalnic, încît un freamăt de groază îngheță adunarea. Cu toată vîrsta-i înaintată, Martha se avîntă ca o săgeată, urcă scara și bătu din răsputeri la ușa laboratorului.

— Domnule, moare doamna ! și sînteți așteptat ca să i se dea sfînta grijanie, răcni spumegînd de indignare.

— Cobor, răspunse Balthazar.

Lemulquinier veni după o clipă, anunțînd că stăpînul îl urmează.

Doamna Claes nu încetă să privească ușa salonului ; dar soțul nu se arătă decît cînd slujba se sfîrșise. Abatele de Solis și copiii erau strînși la căpătîiul muribundei. Văzîndu-și soțul intrînd, Joséphine se îmbujoră și cîteva lacrimi se rostogoliră pe obraji.

— *Erai gata, desigur, să descompui azotul* ? îi zise cu o blîndețe de înger ce cutremură pe cei de față.

— S-a făcut ! exclamă cu un aer voios. Azotul conține oxigen și o substanță de natura imponderabililor care, precît se pare, este principiul...

Se stîrniră murmure de oroare ce-l întrerupseră și-i redară prezența de spirit.

— Ce mi s-a spus ? reluă. Deci ți-e mai rău ? Ce s-a întîmplat ?

— Se întîmplă, domnule, îi șopti la ureche abatele de Solis indignat, că soția dumitale e pe moarte și că dumneata ai ucis-o !

Fără să aștepte răspuns, abatele de Solis apucă brațul lui Emanuel și ieși, urmat de copii, care-l însoțiră pînă în curte. Balthazar rămase ca lovit de trăsnet și-și privi soția, picurînd cîteva lacrimi.

— Tu mori și eu te-am ucis ! exclamă. Ce vrea să spună ?

— Dragul meu, răspunse ea, nu trăiam decît prin iubirea ta, iar tu, fără să știi, mi-ai luat viața.

— Lăsați-ne, zise Claes copiilor cînd se întoarseră. Am încetat eu măcar o clipă să te iubesc? reluă așezîndu-se la căpătîiul soției și luîndu-i mîinile pe care le sărută.

— Scumpul meu, n-am să-ți reproșez nimic. M-ai făcut fericită, prea fericită; n-am putut îndura comparația între primele zile ale căsniciei noastre, care erau pline, și între acestea din urmă, în care tu n-ai mai fost tu însuți și care au fost goale. Viața inimii, ca și cea a trupului, își are actele sale. De șase ani încoace, tu ai fost mort pentru dragoste, pentru familie, pentru tot ceea ce făcea fericirea noastră. N-am să-ți pomenesc de fericirile care sînt apanajul tinereții, ele trebuie să înceteze odată cu toamna vieții; dar ele lasă roade din care se hrănesc sufletele, o încredere fără margini, dulci deprinderi... Ei bine, tu mi-ai răpit aceste comori ale vîrstei noastre. Plec la timp; nu trăiam împreună în nici un fel, tu-mi ascundeai gîndurile și faptele tale. Cum de-ai ajuns să-ți fie teamă de mine? Ți-am adresat eu vreodată un cuvînt, o privire, un gest ascunzînd o dojană? Ei bine! Ți-ai vîndut ultimele tablouri, ai vîndut pînă și vinurile din pivniță, și faci iarăși împrumuturi pe averea ta, fără să-mi fi spus o vorbă!... Ah! Voi ieși așadar din viață dezgustată de viață! Dacă tu comiți greșeli, dacă te orbești urmărind imposibilul, nu ți-am dovedit eu oare că se afla în mine destulă iubire pentru a găsi o dulce bucurie în a-ți împărtăși greșelile, să merg veșnic alături de tine, chiar de m-ai fi împins pe căile crimei? Tu m-ai iubit prea bine; într-aceasta e gloria și într-aceasta-i durerea mea. Boala mea a durat mult, Balthazar; ea a început în ziua cînd, în acest loc unde-mi voi da sufletul, tu mi-ai dovedit că aparțineai mai mult științei decît familiei. Iată-ți nevasta moartă și averea risipită. Averea și soția erau bunul tău, puteai dispune de ele; dar, în ziua cînd eu n-am să mai fiu, averea mea va fi a copiilor tăi, și tu n-ai să te poți atinge de ea. Ce-ai să le faci tu atunci? Acum, îți datoresc adevărul; cei care mor văd departe! Unde va fi de acum înainte cumpăna care va ține în echilibru pasiunea blestemată din care

ți-ai făcut viața? Dacă m-ai sacrificat pe mine pentru ea, copiii tăi au să cîntărească prea puțin în ochii tăi, căci trebuie să fiu dreaptă și să recunosc că mi preferai înainte de orice. Două milioane și șase ani de muncă au fost aruncați în această prăpastie, și tu n-ai găsit nimic...

La aceste cuvinte, Claes își prinse capul albit în mîini și-și ascunse fața.

— Și nici n-ai să găsești nimic decît rușinea pentru tine, mizeria pentru copiii tăi, reluă muribunda. De pe acum lumea te numește în bătaie de joc Claes-alhimistul; mai tîrziu, ai să fii Claes-nebunul! Eu, cred în tine. Te știu mare, învățat, plin de geniu; însă pentru vulg, geniul seamănă a nebunie. Gloria este soarele morților; cît vei fi în viață, ai să fii nefericit ca tot ce a fost mare și o să-ți ruinezi copiii. Plec fără să mă fi bucurat de renumele tău care m-ar fi consolat c-am pierdut fericirea. Ei bine, dragul meu Balthazar, ca să-mi faci această moarte mai puțin amară, ar trebui să fiu încredințată că copiii noștri au să aibă o bucată de pîine; dar nimic, nici chiar tu, n-ai putea să-mi potolești temerile...

— Jur, rosti Claes, că...

— Nu jura, dragul meu, ca să nu-ți calci jurămintele! îl întrerupse ea. Ne datorai ocrotirea ta, ea ne-a lipsit de aproape șapte ani. Știința e viața ta. Un om mare nu poate avea nici soție, nici copii. Mergeți singuri pe drumurile voastre de mizerie! Virtuțile voastre nu sînt ale oamenilor de rînd, voi aparțineți lumii; n-ați putea aparține nici unei femei, nici unei familii. Voi secătuiți pămîntul din jurul vostru, așa cum fac marii arbori! Eu, biată plantă, nu m-am putut ridica destul de sus, mă sting la jumătatea vieții tale. Așteptam ziua asta din urmă ca să-ți spun aceste oribile gînduri pe care nu le-am descoperit decît sub fulgerele durerii și ale deznădejdii. Îndură-te de copii! Acest cuvînt să răsune de-a pururi în inima ta! Am să ți-l repet pînă la ultima suflare. Soția e moartă, vezi tu! tu ai despuiat-o încet și treptat de sentimentele ei, de plăcerile ei. Vai! fără această grijă necruțătoare pe care tu ai avut-o involuntar, aș

fi trăit eu atît de mult? Dar acești bieți copii nu mă părăseau! Ei au crescut lîngă durerile mele, mama a supraviețuit. Îndură-te, îndură-te de copiii noștri!

— Lemulquinier! chemă Balthazar cu un tunet în glas.

Bătrînul valet ieși ca din pămînt.

— Du-te și distruge tot acolo sus, mașini, aparate; fă-o cu băgare de seamă, dar sparge tot! Renunț la știință! zise soției.

— E prea tîrziu! spuse ea privindu-l pe Lemulquinier. Marguerite! strigă atunci simțindu-și sfîrșitul.

Marguerite se ivi în pragul ușii și scoase un țipăt văzînd ochii mamei care se stingeau.

— Marguerite! strigă din nou muribunda.

Acest ultim strigăt cuprinse un atît de puternic apel la copila ei, o investea cu atîta autoritate, încît acest țipăt fu un întreg testament.

Familia înspăimîntată alergă și văzu pe doamna Claes dîndu-și obștescul sfîrșit, după ce-și cheltuise ultimele pîlpîiri ale vieții în convorbirea cu soțul său. Balthazar și Marguerite, nemișcați, ea la căpătîi, el la picioarele patului, nu puteau crede în moartea nefericitei femei, ale cărei virtuți și a cărei nesecată iubire nu erau cunoscute decît de ei doi. Tatăl și fiica schimbară o privire grea de gînduri: fiica își judeca tatăl, tatăl tremura de pe acum că va găsi în fiică unealta unei ispășiri. Deși amintirile de dragoste cu care soția îi umpluse viața îl podideau năpădindu-i memoria, deși dădeau ultimelor cuvinte ale moartei o sfîntă autoritate ce trebuia de-a pururi să-l facă a-i auzi glasul, Balthazar se îndoia de inima lui prea slabă în fața propriului său geniu; el auzea numai un teribil clocot de pasiune care-i interzicea forța căinții și-l înfricoșa de el însuși.

Cînd această femeie dispăru, fiecare înțelese că lăcașul Claes avusese un suflet și că acel suflet nu mai era. Într-un aceea durerea fu atît de năprasnică în familie, încît salonul unde nobila Joséphine părea că mai trăiește încă, rămase zăvorît; nimeni nu mai avea tăria să-i treacă pragul.

V

DEVOTAMENTE TINEREȘTI

Societatea nu practică nici una din virtuțile pe care le cere oamenilor; ea săvîrșește crime la tot ceasul, dar le săvîrșește în vorbe; pregătește faptele rele prin glumă, după cum degradează frumosul prin ridicol; își bate joc de fiii ce-și plîng prea mult părinții, dar afurisește pe cei care nu-i plîng indeajuns; mai pe urmă se amuză, cîntărind cadavrele înainte să se fi răcit...

În seara zilei cînd doamna Claes se stinse din viață, prietenii defunctei aruncară cîteva flori pe mormîntul ei între două partide de whist, proslăviră frumoasele-i însușiri căutînd craiul de cupă sau pe cel de pică. Apoi, după cîteva fraze înlăcrimate care sînt acel *abc* al durerii colective și care se rostesc cu aceleași intonații, fără nici mai mult, nici mai puțin sentiment, în toate orașele din Franța și la orice oră, fiecare socoti în cifre produsul acestei succesiuni. Pierquin, cel dintîi, atrase luarea aminte celor care vorbeau despre acest eveniment, că moartea acestei *excelente* femei era un bine pentru ea: soțul o făcea prea nefericită; dar că, pentru copii, era un bine încă și mai mare: ea n-ar fi putut refuza averea ei soțului, pe care-l adora; pe cînd astăzi, Claes nu mai putea

dispune de ea. Și se întrecea care mai de care să evalueze moștenirea lăsată de sărmana doamna Claes, să-i cîntărească economiile (făcuse ? nu făcuse economii ?), să-i inventarieze bijuteriile, să-i etaleze garderoba, să-i scotocească prin sertare, în timp ce familia îndurerată plîngea și se ruga în jurul catafalcului. Cu ochirea unui expert în evaluarea averilor, Pierquin calculă că bunurile proprii ale doamnei Claes, ca să folosim expresia lui, se mai puteau recupera și trebuiau să se ridice la suma de aproape un milion cinci sute mii franci, reprezentați fie prin pădurea de la Vaignies, al cărei lemn căpătase de doisprezece ani un preț enorm, și el soceti pe degete gorunii, cei bătrîni, cei tineri, fie prin proprietățile lui Balthazar, care mai era încă *bun* să-și *ramburseze* copiii, în cazul cînd valoarea lichidării nu l-ar achita față de dînșii. Domnișoara Claes era, ca să folosim tot păsărească lui, o fată de patru sute de mii de franci.

— Dar, dacă nu se mărită degrabă, adăugă el, ceea ce ar emancipa-o și i-ar permite să vîndă la licitație pădurea de la Vaignies, să lichideze partea minorilor și s-o folosească în așa fel încît tatăl lor să nu se mai atingă de ea, domnul Claes este în stare să-și lase copiii pe drumuri.

Toți căutară cu gîndul cam care ar fi, în provincie, tinerii capabili să aspire la mîna domnișoarei Claes ; dar nimeni nu făcu notarului amabilitatea să-l considere demn de această cinste. Notarul găsea îndestule motive să înlăture fiecare din partidele propuse, ca nedemne de Marguerite. Interlocutorii se priveau zîmbind, și se amuzau prelungind această maliție de provincie. Pierquin văzuse în moartea doamnei Claes un eveniment favorabil pretențiilor sale, și sfîrteca cadavrul întru folosul său.

— Femeia aceasta, își zise întorcîndu-se acasă, era îngîmfată ca un păun și nu mi-ar fi dat pe fiică-sa în ruptul capului. He-he ! De ce n-aș trage sforile acum, așa ca s-o iau de nevastă ? Tata Claes e un om îmbătat de carbon, care nu se mai sinchisește de copii ; dacă-i cer fiica, după ce-o conving pe Marguerite de urgența cu care trebuie să se mărite ca să

salveze averea fraților și a surorii, el va zice mulțumesc-Doamne că se descotorosește de o fată care poate să-i facă zile fripte.

Adormi întrezărind frumusețile matriomoniale ale contractului, cîntărind toate avantajele oferite de această afacere, cum și chezășiile fericirii pe care le găsea în făptura al cărei soț se vedea. Anevoie s-ar fi întîlnit în provincie o tînără persoană de o mai delicată frumusețe și mai bine crescută decît Marguerite. Modestia, grația ei se asemuiau cu acelea ale frumoasei flori pe care Emanuel nu îndrăznise s-o numească față de ea, de teamă că-și dezvăluie astfel tainicele aspirații ale inimii. Sentimentele îi erau mîndre, principiile religioase, avea să fie neîndoios o soție castă; dar ea nu măgulea numai vanitatea pe care orice bărbat o pune mai mult sau mai puțin în alegerea unei soții, mai satisfăcea și orgoliul notarului prin nețărmurita considerație de care familia sa, de două ori nobilă, se bucura în Flandra, și pe care avea s-o împărtășească și bărbatul.

A doua zi, Pierquin scoase din casa lui de bani cîteva hîrtii de cîte o mie de franci și veni prietenește să le ofere lui Balthazar, spre a-l scuti de plictiseli bănești într-un moment cînd era cufundat în durere. Mișcat de această atenție delicată. Balthazar avea să facă, desigur, față de fiică-sa, elogiul inimii și persoanei notarului. Dar nici gînd de așa ceva. Domnul Claes și fiica găsiră această acțiune foarte firească, și suferința lor era prea exclusivă pentru a se gîndi la Pierquin.

În adevăr, deznădejdea lui Balthazar fu atît de mare, încît persoanele gata să-i dezaprobe purtarea i-o iertară, nu atît în numele științei care putea să-l scuze, cît datorită regretelor ce nu îndreptau întru nimic răul. Lumea se mulțumește cu schimonoseli, se plătește cu ceea ce dă, fără să se încredințeze de valoarea mărfii; pentru ea, adevărata durere este un spectacol, un soi de plăcere care-o predispune a ierta totul, chiar pe un criminal; în goana-i după emoții, ea achită fără discernămînt și pe cel care-o face să rîdă și pe cel ce-o face să plîngă, fără a le cere socoteală prin ce mijloace.

Marguerite împlinise cel de al nouăsprezecelea an cînd tatăl îi încredinţă cîrma casei, unde autoritatea ei fu recunoscută cu evlavie de sora ei şi de cei doi fraţi, cărora, în ultimele clipe ale vieţii sale, doamna Claes le recomandase să asculte de sora mai mare. Haina de doliu punea în lumină alba-i frăgezime, precum tristeţea îi scotea în relief blîndeţea şi răbdarea. Chiar din primele zile, făcu din plin dovada acelui curaj feminin, acelei neturburate seninătăţi pe care le vor fi avînd îngerii, hărăziţi să răspîndească pacea, atingînd cu verdea lor ramură de palmier inimile suferinde. Dar, dacă ea se deprinse, prin înţelegerea pretimpurie a îndatoririlor sale, să-şi ascundă durerile, acestea n-au fost decît şi mai covîrşitoare; înfăţişarea-i potolită era în dezacord cu adîncimea simţirilor; şi ea fu sortită să cunoască pretimpuriu acele teribile reacţii de sentiment pe care inima nu răzbeşte întotdeauna a le înfrîna; tatăl ei trebuia s-o ţină neîncetat strivită între generozităţile firesti sufletelor tinere şi glasul unei imperioase cerinţi. Calculele ce-o înlănţuiră chiar de a doua zi după moartea mamei o siliră să lupte cu interesele vieţii, la o vîrstă cînd fetele nu-i concep decît plăcerile. Groaznică educaţie a suferinţei care n-a lipsit niciciînd firilor angelice!

Dragostea care se sprijină pe bani şi pe vanitate e cea mai îndărătnică dintre pasiuni. Pierquin nu voi să întîrzie a o prinde în laţ pe moştenitoare. Cîteva zile după începerea doliului, căută prilejul să vorbească cu Marguerite, şi-şi inaugură manoperele cu o dibăcie care ar fi putut s-o prindă în mreje; însă iubirea strecurase în sufletul fetei o putere de pătrundere ce-o opri să se lase momită de aparenţe cu atît mai prielnice tertipurilor sentimentale, cu cît, în această împrejurare, Pierquin desfăşurase bunătatea ce-i era proprie, bunătatea notarului care se crede iubitor cînd salvează nişte bani de aur. Tare pe dubioasa lui rudenie, pe permanenta obişnuinţă de a încheia afacerile şi de a împărtăşi tainele acestei familii, încredinţat de stima şi de prietenia tatălui, servit cum nici nu se putea mai bine de indolenţa unui savant care n-avea nici un plan hotărît pentru măritişul fiicei

lui, și neînchipuindu-și că Marguerite ar putea avea vreo predilecție, o lăsă să judece o stăruință ce nu mima pasiunea decît prin îmbinarea calculelor celor mai odioase pentru niște suflete tinere și pe care el nu știu să le ascundă. Încît el fu cel care se arătă naiv, și ea a fost cea care se folosi de disimulări, tocmai fiindcă el credea că atacă o fată fără apărare și fiindcă nesocoti privilegiile slăbiciunii.

— Dragă verișoară, îi spuse Margueritei, cu care se plimba pe aleile grădiniței, dumneata îmi cunoști inima și știi cît sînt de înclinat să respect sentimentele dureroase care vă stăpînesc în acest moment. Am un suflet prea simțitor ca să fiu notar, nu trăiesc decît prin inimă, și sînt silit să mă ocup neîncetat de interesele aproapelui, cînd eu aș vrea să mă las în voia emoțiilor dulci care fac viața fericită. De aceea sulăr grozav de mult că sînt nevoit să-ți vorbesc de proiecte nepotrivite cu starea dumitale sufletească, dar trebuie s-o fac. N-am încetat să mă gîndesc la dumneata de cîteva zile încoace. Am descoperit că, printr-o fatalitate ciudată, averea fraților și a surorii dumitale, chiar și a dumitale, sînt în primejdie... Vrei să-ți salvezi familia de la o ruină totală?

— Ce-ar trebui să fac? întrebă ea pe jumătate speriată de aceste cuvinte.

— Să te măriți, răspunse Pierquin.

— Nu mă mărit de fel! exclamă ea.

— Ba o să te măriți, reluă notarul, după ce ai să chibzuiești bine în ce situație critică vă aflați.

— În ce fel căsătoria mea poate să salveze ceva?

— Iată unde voiam s-ajung, verișoară, zise el întrerupînd-o. Căsătoria emancipează!

— Pentru ce să fiu emancipată? întrebă Marguerite.

— Ca să intri în posesia averii, drăguță verișoară! răspunse notarul cu un aer triumfător. În felul ăsta, pui mîna pe partea ce ți se cuvine din averea mamei. Ca să ți se dea, va trebui lichidată; dar, pentru a o lichida, nu va trebui scoasă la licitație pădurea de la Vaignies? Aceasta odată stabilit, toate valorile succesiunii se vor capitaliza, iar tatăl dumitale va fi

silit, ca tutore, să plaseze partea fraților și a sorei dumitale, așa încît chimia n-o să se mai poată atinge de ea.

— În caz contrar, ce s-ar întîmpla? mai întrebă ea.

— Păi, zise notarul, tatăl dumitale o să vă administreze bunurile. Dacă i-ar veni iarăși chef să facă aur, ar putea să vîndă pădurea de la Vaignies și să vă lase pe drumuri. Pădurea de la Vaignies face, în momentul de față, aproape un milion patrusute de mii de franci; dar dacă, de azi pînă mîine, tatăl dumitale o taie de la rădăcină, cele o mie trei sute de pogoane ale voastre nu mai fac nici trei sute de mii de franci. Nu-i mai cuminte să înlăturați această primejdie, aproape sigură, făcînd posibilă chiar de azi împărțeala prin emanciparea dumitale? Vei salva în chipul ăsta toate tăierile pădurii de care tatăl dumitale ar dispune mai tîrziu, în paguba voastră. În acest moment, cum chimia doarme, el va plasa, vrînd-nevrînd, valorile lichidării pe Registrul cel mare.[40] Valorile se pot cumpăra azi numai cu cincizeci și nouă suta; acești scumpi copii vor avea deci o rentă de aproape cinci mii de livre pentru cincizeci de mii de franci; și, avînd în vedere că nu se poate dispune de capitalurile aparținînd minorilor, la majorat frații și sora dumitale au să-și vadă averea dublată. Pe cînd, altfel, nu știu, zău... Iată... Dealtminteri, tatăl dumitale a părăduit mult din avutul mamei voastre, o să aflăm deficitul printr-un inventar. Dacă mai e datornic, o să puneți ipotecă pe bunurile lui, și astfel tot o să mai salvați cîte ceva.

— Pfui! exclamă Marguerite, ar însemna să-l ultragiem pe tata. Ultimele cuvinte ale mamei au fost rostite de prea puțin timp, ca să nu mi le pot aminti. Tata nu-i în stare să-și jupoaie copiii! adăugă ea vărsînd lacrimi de durere. Dumneata îl calomniezi, domnule Pierquin.

— Dar dacă tatăl dumitale, scumpă verișoară, se apucă iar de chimie, el...

— Ne-ar ruina, nu-i așa?

— Oho! și încă cum! Crede-mă, Marguerite, zise el luîndu-i mîna pe care o puse pe inimă, mi-aș călca datoria dacă n-aș insista. Numai și numai interesul dumitale...

— Domnule, replică Marguerite cu răceală retrăgîndu-și mîna, adevăratul interes al familiei mele cere să nu mă mărit. Mama a chibzuit așa.

— Verișoară, exclamă el cu încredințarea unui om al banului ce vede că-i scapă o avere, te sinucizi, arunci pe gîrlă moștenirea mamei dumitale! Ei bine, voi avea devotamentul profundei prietenii pe care ți-o păstrez! Nu știi cît de mult te iubesc, te ador din ziua în care te-am văzut la ultimul bal dat de tatăl dumitale! Erai fermecătoare! Te poți încrede în vocea inimii, cînd ea vorbește despre interese, scumpă Marguerite...

Făcu o pauză.

— Da, o să convocăm un consiliu de familie și te vom emancipa fără să te consultăm.

— Dar ce înseamnă a fi cineva emancipat?

— Înseamnă să se bucure de drepturile pe care le are.

— Dacă pot fi emancipată fără să mă căsătoresc, de ce ții dumneata morțiș să mă mărit?... Și cu cine?...

Pierquin încercă să privească pe vară-sa cu un aer drăgăstos, dar această expresie contrasta atît de mult cu fixitatea ochilor, deprinși să vorbească numai de bani, încît Margueritei i se păru că citește calculul înscris în această dragoste improvizată.

— Te-ai căsători cu persoana care ți-ar fi pe plac... în orașul nostru, reluă el. Un bărbat ți-este indispensabil, chiar ca afacere. Te vei găsi în fața tatălui dumitale. Singură, o să-i poți rezista?

— Da, domnule, voi ști să-mi apăr frații și sora, cînd va sosi momentul.

Drace, țîfnoasă-i! își zise Pierquin. — Nu, n-o să-i poți rezista, reluă cu glas tare.

— Să curmăm discuția, spuse ea.

— Rămîi cu bine, verișoară! Voi căuta să te servesc chiar dacă n-o vrei, și-am să-ți dovedesc cît de

mult te iubesc ocrotindu-te, fără voia dumitale, împotriva unei nenorociri pe care toată lumea o prevede în oraș.

— Îți mulțumesc pentru interesul pe care mi-l porți; dar te rog stăruitor să nu propui nici să nu lași să se facă nimic care ar putea pricinui cea mai mică supărare tatei.

Marguerite rămase pe gînduri uitîndu-se după Pierquin cum se depărtează; ea compară vocea metalică, comportările ce n-aveau decît supleţea resorturilor, privirile care exprimau mai mult servilism decît blîndeţe; le compară pe toate cu poeziile melodios mute în care se aflau învăluite sentimentele lui Emanuel. Orice ar face omul, orice ar spune, există un magnetism admirabil ale cărui efecte nu înșală niciodată. Sunetul vocii, căutătura ochilor, gesturile pasionate ale bărbatului care iubește, se pot imita, o fată poate fi înșelată de un dibaci comedian; însă pentru a reuși, acesta nu trebuie să fie singur! Dacă această tînără are lîngă ea un suflet ce vibrează la unison cu simțămintele ei, nu recunoaște ea oare de îndată expresiile adevăratei iubiri? Emanuel se afla în acel moment, ca și Marguerite, sub înrîurirea norilor care, de la întîlnirea lor, ţesuseră în chip fatal un întunecat văzduh deasupra capului lor, răpindu-le priveliștea albastrului cer al dragostei. Avea, pentru aleasa lui, acea idolatrie pe care lipsa de speranţe o face atît de suavă și de misterioasă în pioasele-i manifestări. Așezat pe scara socială prea departe de domnișoara Claes prin puţinu-i avut și neavînd decît un frumos nume să-i ofere, el nu vedea nici o șansă a fi acceptat ca soţ. Așteptase mereu cîteva încurajări pe care Marguerite nu-și îngăduise a i le da sub ochii pierduți ai unei muribunde. Deopotrivă de puri, nu-și spuseseră încă nici un cuvînt de dragoste. Bucuriile lor fuseseră bucuriile egoiste, pe care cei fără de noroc sînt siliți să le savureze singuri. Se înfioraseră fiecare separat, deși fuseseră răscoliți de o rază izvorîtă din aceeași speranţă; păreau că se tem de ei înșiși, simţindu-se de pe acum prea deplin unul altuia. De aceea Emanuel tremura să nu atingă cumva mîna

Prea-curatei sale căreia îi înălțase în inimă un altar. Cea mai nevinovată atingere ar fi trezit în el prea iritante voluptăți, n-ar mai fi fost stăpîn pe simțurile-i deslănțuite. Însă, deși nu-și acordaseră nimic din fragilele și nețărmuritele, din nevinovatele și gravele mărturii ce-și îngăduie îndrăgostiții cei mai sfielnici, se împiîntaseră totuși atît de adînc unul în inima celuilalt, încît amîndoi se știau gata a-și face cele mai mari jertfe, singurele plăceri ce le era dat să cunoască. De la moartea doamnei Claes, iubirea lor tăinuită se înăbușea sub crepurile doliului. Din brune, tonurile sferei în care trăiau deveniseră cernite și luminișurile se stingeau în lacrimi. La Marguerite, rezerva se preschimba aproape în răceală, căci avea a-și ține jurămîntul cerut de maică-sa, și devenind mai liberă ca altădată, se făcu mai rigidă. Emanuel îmbrățișase doliul iubitei, înțelegînd că cea mai nevinovată dorință a dragostei, cea mai simplă cerință, ar fi însemnat o încălcare a legilor inimii. Această mare iubire era deci mai ascunsă decît fusese vreodată. Aceste două inimi iubitoare scoteau întotdeauna același sunet; dar, despărțite prin durere, așa cum fuseseră prin sfielile tinereții și prin respectul datorat suferințelor morții, ele se mărgineau încă la magnificul grai al ochilor, la muta elocvență a faptelor devotate, la un continuu acord, sublime armonii ale tinereții, primii pași ai dragostei în faza ei de copilărie.

Emanuel venea în fiece dimineață să afle vești despre Claes și despre Marguerite; dar nu pătrundea în sufragerie decît cînd aducea vreo scrisoare de la Gabriel sau cînd Balthazar îl poftea să intre. Prima-i ochire spre tînăra fată îi spunea miile sale gînduri de simpatie: că suferea de discreția ce-i impuneau convenienețele, că n-o părăsise, că-i împărtășea tristețea; în sfîrșit răspîndea roua lacrimilor sale în inima iubitei printr-o privire pe care n-o întina nici un gînd ascuns. Acest tînăr de ispravă trăia atît de resemnat în prezent, se lega atît de mult de o fericire pe care o credea vremelnică, încît Marguerite își re-

proșa uneori că nu-i întinde mîna cu generozitate, zicîndu-i : „Să fim prieteni!"

Pierquin își continuă stăruințele cu acea încăpățînare care e răbdarea timpă a proștilor. O judeca pe Marguerite după tipicul folosit de mulțime în aprecierea femeilor. Socotea că vorbele măritiș, libertate, avere, pe care i le aruncase în ureche, aveau să încolțească în sufletul ei, să facă a înflori o dorință de pe urma căreia el avea să tragă foloase, și-și închipuia că răceala ei era prefăcătorie. Dar, deși o împresura cu atenții galante, ascundea prost apucăturile despotice ale unui bărbat deprins să tranșeze brutal cele mai înalte probleme din viața familiilor. Spunea, ca s-o consoleze, banalități din cele obișnuite oamenilor de profesia sa, care trec ca melcii peste dureri, lăsînd o dîră de vorbe goale să le pîngărească sfințenia. Dragostea lui era viclenie. Părăsea prefăcuta-i melancolie la ușă, luîndu-și galoșii și umbrela. Se slujea de tonul pe care îndelunga-i familiaritate îl autoriza să-l ia, ca de un instrument spre a se vîri cît mai adînc în sufletul familiei, pentru a o hotărî la o căsătorie dinainte trîmbițată în tot orașul. Iubirea adevărată, devotată, respectuoasă, forma așadar un contrast izbitor cu o dragoste egoistă și calculată. Totul era după chipul și asemănarea lor la acești doi bărbați. Unul simula o pasiune și se înarma cu cele mai meschine avantaje ale sale spre a o putea lua pe Marguerite de soție ; celălalt își ascundea iubirea și tremura că lasă să i se străvadă devotamentul.

Cîtva timp după moartea mamei sale, și în aceeași zi, Marguerite putu face o comparație între singurii doi bărbați pe care era în măsură să-i judece. Pînă atunci, singurătatea la care fusese condamnată nu-i îngăduise să vadă lumea, iar situația în care se afla nu lăsa nici un acces persoanelor ce se puteau gîndi s-o ceară în căsătorie.

Într-o zi după micul dejun, pe o dimineață dintre primele frumoase din luna aprilie, Emanuel sosi în clipa cînd domnul Claes ieșea. Balthazar suporta atît de greu aspectul casei sale, încît se ducea să se plimbe o parte din zi de-a lungul meterezelor. Ema-

nuel dorea să-l urmeze pe Balthazar, șovăi, păru a căuta să soarbă forțele de trebuință dinlăuntrul său, se uită la Marguerite și rămase. Marguerite ghici că profesorul voia să-i vorbească și-i propuse să vină în grădină. Trimise pe Félicie lîngă Martha care lucra în anticamera situată la primul cat ; apoi merse să stea pe o bancă unde putea fi văzută de soră și de bătrîna guvernantă.

— Domnul Claes e tot atit de absorbit de durere, cum era de cercetările sale de savant ! zise tînărul urmărind cu ochii pe Balthazar în mersul său încet prin curte. Toată lumea îl plînge în oraș ; merge ca un om care nu mai știe ce gîndește, se oprește fără pricină, privește fără să vadă...

— Fiecare durere își are expresia ei, zise Marguerite stăpînindu-și lacrimile. Ce voiați să-mi spuneți ? reluă după o scurtă tăcere și cu o demnitate rece.

— Domnișoară, răspunse Emanuel cu o voce mișcată, am oare dreptul să vă vorbesc așa cum am s-o fac ? Să nu vedeți, vă rog, decît dorința mea de a vă fi de folos, și lăsați-mă să cred că un profesor se poate îngriji de soarta elevilor lui pînă într-atit, încît viitorul lor să-l neliniștească. Fratele dumneavoastră, Gabriel, are cincisprezece ani trecuți, este în penultima clasă, și e nevoie desigur să i se dirijeze studiile în spiritul carierei pe care o s-o îmbrățișeze. Tatăl dumneavoastră este în drept să hotărască această chestiune ; dacă însă nu s-ar gîndi la asta, n-ar însemna o nenorocire pentru Gabriel ? Și n-ar fi totodată jignitor pentru tatăl dumneavoastră, dacă i-ați atrage atenția că nu se ocupă de fiul său ? În cazul acesta, n-ați putea consulta pe fratele dumneavoastră asupra gusturilor lui, să-l faceți să-și aleagă el singur o carieră, așa încît dacă, mai tîrziu, tatăl său ar vrea să facă din el un magistrat, un administrator, un militar, Gabriel să aibă dinainte cunoștințe speciale ? Cred că nici dumneavoastră, nici domnul Claes n-ați vrea să-l lăsați fără ocupație...

— Oh ! nu, zise Marguerite. Vă mulțumesc, domnule Emanuel, aveți dreptate. Mama, punîndu-ne să împletim dantelă, învățîndu-ne cu atita grijă să de-

senăm, să coasem, să brodăm, să cîntăm la pian, ne spunea adesea că omul nu știe ce i se poate întîmpla în viață. Gabriel trebuie să aibă o valoare personală și o educație completă. Dar care este cariera cea mai potrivită pentru un bărbat?

— Domnișoară, zise Emanuel fremătînd de fericire, din clasa lui, Gabriel e cel care dă dovadă de cea mai mare aptitudine pentru matematici; dacă ar vrea să intre la Școala politehnică, cred că acolo ar dobîndi cunoștințe utile în toate carierele. La ieșirea din politehnică, ar fi liber să-și aleagă cea pentru care ar simți mai multă înclinare. Fără să fi hotărît nimic pînă atunci asupra viitorului său, veți fi cîștigat timp. Bărbații ieșiți printre primii din această Școală sînt bineveniți pretutindeni. Ea a dat administratori, diplomați, savanți, ingineri, generali, marinari, magistrați, manufacturieri și bancheri. Nu-i deci ceva nemaiauzit să vezi un tînăr bogat sau de bună familie învățînd cu scopul de a fi admis în această Școală. Dacă Gabriel s-ar decide la așa ceva, eu v-aș cere... o să-mi acordați? Spuneți da!

— Ce anume?

— Să-i fiu preparator, răspunse el tremurînd.

Marguerite privi la domnul de Solis, îi luă mîna și-i zise:

— Da.

Zăbovi o clipă, apoi adăugă cu o voce mișcată:

— Cît de mult apreciez delicatețea care te face să-mi oferi tocmai ceea ce pot să accept de la dumneata! Din ceea ce mi-ai spus acum, văd că te-ai gîndit mult la noi. Îți mulțumesc...

Deși aceste cuvinte fură rostite cu simplitate, Emanuel își întoarse fața spre a nu lăsa să i se vadă lacrimile cu care plăcerea de a fi agreabil Margueritei, îi înecă ochii.

— O să vi-i aduc pe amîndoi, zise cînd își veni puțin în fire, mîine sînt liberi.

Se ridică, salută pe Marguerite care-l urmă și, cînd fu în curte, el o mai zări încă la ușa de la sufragerie, de unde îi trimise un semn prietenesc.

După cină, notarul veni să facă o vizită domnului Claes, și se așeză în grădină, între văru-său și Marguerite, chiar pe banca unde stătuse Emanuel.

— Dragă vere, zise el, am venit în astă-seară ca să vă vorbesc despre afaceri... Patruzeci și trei de zile s-au scurs de la decesul soției dumitale...

— Nu le-am numărat, zise Balthazar ștergînd o lacrimă pe care i-o smulse cuvîntul legal *deces*.

— Oh! domnule, zise Marguerite privind pe notar, cum poți...

— Dar, verișoară, sîntem siliți, noi ăștialalți, să socotim termenele care sînt fixate de lege. E vorba tocmai de dumneata și de comoștenitorii dumitale. Domnul Claes n-are decît copii minori, este obligat să facă un inventar în primele patruzeci și cinci de zile de la decesul soției sale, ca să constate valorile comunității. Nu este nevoie să se știe dacă ea e bună sau rea, ca s-o acceptăm, ori să ne limităm la simplele drepturi ale minorilor?

Marguerite se ridică.

— Rămîneți, verișoară, zise Pierquin, aceste chestiuni vă privesc, pe dumneata și pe tatăl dumitale. Știți cît de mult iau parte la mîhnirile dumneavoastră; însă trebuie să vă ocupați chiar astăzi de aceste amănunte; dacă nu, s-ar prea putea ca, și unii și alții, să vă mușcați mîinile! Îmi fac, în momentul de față, datoria mea de notar al familiei.

— Are dreptate, zise Claes.

— Termenul expiră de azi în două zile, reluă notarul, trebuie deci să procedez, chiar de mîine, la deschiderea inventarului, chiar dacă n-ar fi decît ca să întîrziem plata drepturilor de succesiune pe care fiscul va veni să vi le ceară; fiscul nu are inimă, el nu se sinchisește de sentimente, își pune gheara pe noi în orice împrejurare. Așadar, în fiecare zi, de la ceasurile zece pînă la patru, secretarul meu și cu mine, ne vom înființa cu portărelul, domnul Raparlier. Îndată ce vom termina în oraș, ne ducem la țară. Cît privește pădurea de la Vaignies, o să mai vorbim. Acestea fiind zise, să trecem la alt punct. Avem de convocat

un consiliu de familie, ca să numim un supraveghetor de tutore. Domnul Conyncks, din Bruges, este astăzi ruda cea mai apropiată a dumneavoastră, dar iată-l devenit belgian! Ar trebui, dragă vere, să-i scriu în această privință: ați afla dacă omul nostru are chef să se stabilească în Franța, unde posedă frumoase proprietăți, și poate l-ați putea decide în felul ăsta să vină, și el și fiică-sa, să locuiască în Flandra franceză. Dacă refuză, voi avea grijă să alcătuiesc consiliul după gradele de rudenie.

— La ce servește un inventar? întrebă Marguerite.

— Să se constate drepturile, valorile, activul și pasivul. Cînd totul e bine stabilit, consiliul de familie ia, în interesul minorilor, hotărîrile pe care le crede de cuviință...

— Pierquin, rosti Claes, ridicîndu-se de pe bancă, procedează la actele pe care le socotești necesare pentru păstrarea drepturilor copiilor mei; dar cruță-ne de durerea de a vedea vînzîndu-se ceea ce aparține scumpei mele...

Nu sfîrși; rostise aceste cuvinte cu un aer atît de nobil și pe un ton atît de convingător, încît Marguerite luă mîna părintelui său și o sărută.

— Pe mîine, zise Pierquin.

— Vino să dejunezi cu noi, propuse Balthazar.

Apoi Claes păru a-și aduna amintirile și exclamă:

— Dar, după contractul meu de căsătorie, care a fost făcut după datina din Hainaut[41], scutisem pe soția mea de inventar, ca să nu fie hărțuită, și probabil că nici eu nu sînt obligat să-l fac...

— Ah! ce fericire! exclamă Marguerite; ne-ar fi pricinuit atîta mîhnire...

— Ei bine, o să examinăm contractul dumitale mîine, răspunse notarul puțin cam încurcat.

— Adică dumneata nu-l cunoșteai? întrebă Marguerite.

Această observație puse capăt întrevederii. Notarul se afla prea strîns în clește ca să continuie, după observația verișoarei.

Aici își vîră coada aghiuță, își spuse el în curte. Omul acesta atît de distrat își regăsește memoria

exact la momentul potrivit ca să pună bețe-n roate cui ar vrea să ia precauții împotriva lui. Copiii au să fie jefuiți! E tot atît de sigur cum doi și cu doi fac patru. Încearcă să vorbești despre afaceri cu fete de nouăsprezece ani, care fac sentiment! Mi-am sfărîmat creierii cum să salvez avutul acestor copii, procedînd după toate regulile și înțelegîndu-mă cu babacu' Conyncks... Și poftim!... Mă compromit în fața Margueritei, care o să-l întrebe pe taică-său de ce ținem morțiș la un inventar pe care ea îl crede inutil. Și domnul Claes are să-i spună că notarii au mania să întocmească acte, că sîntem notari mai înainte de a fi rude, veri sau prieteni, în sfîrșit, neghiobii...

Trînti ușa, drăcuind clienții care se ruinează din sensibilitate.

Balthazar avea dreptate. Inventarul nu avu loc. Nimic nu fu deci fixat privitor la situația în care se afla părintele față de copii.

Luni se scurseră după luni, fără ca starea casei Claes să se fi schimbat. Gabriel, dirijat cu agerime de domnul Emanuel de Solis care se făcuse preceptorul lui, lucra cu sîrguință, învăță limbile străine și se pregătea pentru examenul de admitere în Școala politehnică. Félicie și Marguerite trăiseră într-o izolare deplină, ducîndu-se totuși, spre economie, să locuiască vara în casa de țară a tatălui. Domnul Claes își văzu de afaceri, se achită de datorii făcînd un împrumut considerabil pe proprietățile sale și merse să cerceteze pădurea de la Vaignies.

Pe la mijlocul anului 1817, durerea-i, cu încetul potolită, îl lăsă singur și fără apărare împotriva monotoniei vieții pe care o ducea, și care-l apăsa. Luptă mai întîi cu îndîrjire împotriva științei care se deștepta pe nesimțite, și-și interzise să se gîndească la chimie. Mai pe urmă se gîndi la ea. Dar nu voi să se ocupe în chip activ de știință, se ocupă doar teoretic. Acest studiu necurmat îi stîrni pasiunea, care începu să caute argumente și justificări. Luă în dezbatere dacă se obligase ori nu să-și urmeze cercetările, și-și aminti că soția îl oprise de la jurămînt. Deși își făgăduise lui însuși a nu mai urmări soluția pro-

blemei sale, nu putea oare să se răzgîndească, din moment ce întrezărea o izbîndă? Împlinise cincizeci și nouă de ani. La acea vîrstă, ideea ce-l domina căpătă apriga fixitate cu care încep monomaniile. Împrejurările conspirară și ele împotriva șovăielnicei lui lealități.

Pacea de care se bucura Europa îngăduise circulația descoperirilor și a ideilor științifice dobîndite în timpul războiului de savanții diferitelor țări, între care nu mai fuseseră de fel legături de aproape douăzeci de ani. Știința înaintase așadar. Claes găsi că progresele chimiei se îndreptaseră, fără știrea chimiștilor, spre obiectul cercetărilor sale. Oamenii închinați înaltei științe gîndeau, ca și el, că lumina, căldura, electricitatea, galvanismul și magnetismul erau diferitele efecte ale aceleiași cauze, că deosebirea ce există între corpurile pînă atunci socotite simple trebuie să fie produsă de feluritele dozaje ale unui principiu necunoscut. Teama de a vedea că un altul a găsit reducerea metalelor și principiul constituant al electricității, două descoperiri ce duceau la soluția absolutului chimic, spori, ceea ce localnicii din Douai numeau o sminteală; și-i împinse dorințele la un paroxism pe care-l vor concepe făpturile pasionate de științe, sau care au gustat din tirania ideilor. Astfel Balthazar fu tîrît de-o pasiune cu atît mai violentă, cu cît ea stătuse mai îndelung ațipită.

Marguerite, care intuia stările sufletești prin care trecea părintele său, descuie salonul. Instalîndu-se acolo, ea redeștepta astfel amintirile dureroase pe care trebuia să le pricinuiască moartea maică-si, și izbuti în adevăr să trezească regretele tatălui și să-i întîrzie prăbușirea în prăpastia unde avea totuși să cadă. Apoi voi să iasă în lume și-l sili pe Balthazar să-și găsească oarecare distracții. Mai multe partide strălucite se înfățișară pentru dînsa și-l preocupară pe Claes, deși Marguerite declarase că nu se va mărita înainte de a fi împlinit douăzeci și cinci de ani. Cu toate strădaniile fiicei, cu toate aprigele-i lupte, la începutul iernii, Balthazar își reluă în taină lucrările. Era greu de ascuns asemenea îndeletniciri unor

femei isteditoare. Așa se întîmplă că într-una din zile, Martha îi spuse Margueritei, în timp ce-o îmbrăca:

— Domnișoară, sîntem pierdute. Lighioana de Mulquinier, care-i ucigă-l toaca cu chip de om, că nu l-am văzut niciodată făcînd sfînta cruce, s-a suit iar în pod. Acu domnul, tatăl dumneavoastră, e pornit spre căile iadului... Facă Cel de sus să nu vă bage-n mormînt, cum a vîrît-o pe sărmana scumpa doamnă!

— Nu se poate, zise Marguerite.

— Veniți să vedeți dovada trebșoarelor lor...

Domnișoara Claes alergă la fereastră și zări în adevăr un fum ușor ieșind pe coșul de la laborator.

— Împlinesc douăzeci și unu de ani peste cîteva luni, gîndi ea, voi ști să mă împotrivesc la irosirea averii noastre.

Lăsîndu-se tărît de pasiunea sa, Balthazar ajunse bineînțeles să aibă mai puțin respect pentru interesele copiilor decît avusese pentru nevastă-sa. Barierele erau mai puțin înalte, conștiința îi era mai nestrîmtorată, patima-i devenea mai mistuitoare. Ca atare, păși în cariera-i de glorie, de muncă, de speranță și de mizerie, cu furia unui om plin de convingere. Sigur de rezultat, se așternu pe lucru zi și noapte cu o înverșunare ce le înspăimîntă pe fiicele sale; ele nu știau cît de puțin vătămătoare este munca în care un om găsește plăcere. Îndată ce tatăl lor își reîncepu experiențele, Marguerite tăie felurile de prisos la masă, strînse băierile pungii ca un adevărat zgîrcit și fu admirabil sprijinită de Josette și de Martha. Claes nu observă aceste schimbări, care îngrădeau viața la strictul necesar. Mai întîi, la prînz nu mînca, apoi nu cobora din laborator decît chiar la ora cinei, în sfîrșit se culca cîteva ceasuri după ce stătea în salon cu cele două fiice, fără a le spune un cuvînt. Cînd se retrăgea, ele îi urau noapte bună; iar el se lăsa sărutat mașinal pe amîndoi obrajii. O asemenea ciudată purtare ar fi pricinuit cele mai mari destrămări într-o familie, dacă Marguerite n-ar fi fost pregătită să exercite autoritatea unei mame și dacă n-ar fi fost apărată de o pasiune secretă împotriva primejdiilor unei atît

de mari libertăți. Pierquin încetase a mai veni să-și vadă verișoarele, socotind că ruina lor avea să fie deplină.

Proprietățile rurale ale lui Claes, care aduceau un venit de șaisprezece mii de franci și valorau cam două sute de mii de scuzi, erau puse sub ipotecă pentru suma de trei sute de mii de franci. Înainte de a se apuca din nou de chimie, Claes făcuse un împrumut mare de tot. Venitul ajungea atît cît să acopere dobînzile; dar cum, cu neprevederea firească a oamenilor obsedați de o idee, își lăsa cîștigurile pe seama fiicei lui, Marguerite, spre a-i sluji la cheltuielile casei, notarul socotise că trei ani ajungeau numai bine ca să se aleagă pîrjolul de toate și că oamenii legii aveau să devoreze ceea ce Balthazar nu va fi putut risipi. Marguerite împinsese cu răceala ei pe Pierquin la o indiferență aproape ostilă. Spre a-și îngădui dreptul să renunțe la mîna verișoarei sale, dacă aceasta ar să-răci peste seamă, el spunea despre Claeși cu un aer de compătimire:

— Bieții oameni! Sînt la pămînt! Am făcut tot ce mi-a stat în putință ca să-i slavez; dar, ce vreți? Domnișoara Claes s-a împotrivit la toate combinațiile legale care i-ar fi apărat să n-ajungă la sapă de lemn...

Numit director la colegiul din Douai, cu sprijinul unchiului său, Emanuel, pe care meritul cu totul deosebit îl făcuse vrednic de acest post, venea în fiece seară să vadă pe cele două fete, care chemau lîngă ele pe bătrîna guvernantă de îndată ce tatăl se ducea la culcare. Bătaia ușoară de ciocan ce-l vestea pe tînărul de Solis nu întîrzia niciodată. De trei luni, încurajat de grațioasa și muta recunoștință cu care Marguerite îi accepta solicitudinea, devenise el însuși. Strălucirile sufletului său, pur ca un diamant, sclipiră fără nori, și Marguerite putu să le aprecieze forța, trăinicia, văzînd cît de nesecat le era izvorul. Ea admira florile deschizîndu-se una cîte una, după ce respirase mai dinainte mireasma. În fiecare zi, Emanuel realiza una din speranțele Margueritei și împrăștia pe tărîmurile vrăjite ale dragostei, noi lumini ce alungau norii și

înseninau cerul, colorînd fecundele bogății îngropate pînă atunci în umbră. Mai în largul său, Emanuel își putu desfășura seducțiunile inimii, pînă atunci discret tăinuite : acea expansivă veselie a vîrstei fragede, acea simplitate pe care o dă o viață împlinită de studiu, cum și comorile unui cuget delicat pe care lumea nu-l vătămase, toate nevinovatele șăgălnicii ce prind atît de bine pe tinerețea îndrăgostită. Sufletul său și al Margueritei se înțeleseră mai bine ; coborîră împreună în tainițele inimii lor și găsiră aceleași gînduri : mărgăritare cu aceeași strălucire, suave și proaspete armonii, asemenea celor din fundul mării, și care, zice-se, fascinează pe scufundători. Ei se făcură cunoscuți unul altuia prin acele schimburi de cuvinte, prin acea alternativă curiozitate care, la amîndoi, lua cele mai fermecătoare întruchipări ale sentimentului. Aceasta se împlini fără prefăcută timiditate, dar nu fără cochetării de-o parte și de alta. Cele două ceasuri pe care Emmanuel venea să le petreacă în fiece seară, între aceste două fete și Martha, o făceau pe Marguerite să se împace cu viața de zbucium și de resemnare în care pășise.

Această iubire crescînd cu nevinovăție, fu reazemul său. Emanuel punea în mărturiile-i de dragoste acea grație firească care seduce atît de mult, acel spirit blajin și gingaș ce nuanțează uniformitățile sentimentului, după cum fațetele frîng monotonia unei nestemate făcînd-o să sclipească pe toate fețele ; admirabile metode a căror taină aparține inimilor iubitoare, și care fac pe femei credincioase mîinii artiste sub care formele renasc pururi noi, glasului ce nu repetă niciodată o rostire fără a o împrospăta cu noi mlădieri. Iubirea nu e numai un sentiment, ea mai este și o artă. Un cuvînt simplu, o precauție, un nimic dezvăluie unei femei pe marele și sublimul artist ce-i poate atinge inima fără a i-o ofili. Cu cît înainta Emanuel, cu atît mai fermecătoare erau expresiile dragostei sale.

— I-am luat-o înainte lui Pierquin, îi zise el într-una din seri ; vine să vă dea o veste proastă, prefer să v-o aduc la cunoștință eu însumi. Tatăl dumnea-

voastră a vîndut pădurea unor speculanți care, la rîndul lor, au vîndut-o cu bucățica : copacii au și fost tăiați, toți butucii sînt ridicați. Domnul Claes a primit trei sute de mii de franci gheață, cu care și-a plătit datoriile la Paris ; și, ca să le achite în întregime, a fost chiar silit să facă o delegație de o sută de mii de franci asupra celor o sută de mii de scuzi pe care trebuie să-i mai plătească cumpărătorii.

Pierquin intră.

— Ei bine, dragă verișoară, zise el, iată-vă ruinați ! V-o prorocisem ; dar n-ați vrut să m-ascultați. Tatăl dumitale are stomac, nu glumă. Din prima îmbucătură, v-a și înghițit pădurile. Locțiitorul de tutore al dumneavoastră, domnul Conyncks, se află la Amstredam unde își isprăvește de lichidat averea, și Claes a prins momentul ăsta ca să dea lovitura. Nu-i bine ce-a făcut. I-am scris chiar acum, prea bunului domn Conyncks ; dar cînd o să sosească, totul are să fie tocat. Veți fi nevoiți să vă puneți tatăl sub urmărire ; procesul n-are să fie lung, dar va fi un proces dezonorant pe care domnul Conyncks nu se poate dispensa să-l înainteze, legea o cere. Iată roadele încăpățînării dumitale ! Recunoști acum cît eram de prevăzător, cît de devotat eram intereselor dumitale ?

— Vă aduc o veste bună, domnișoară, zise tînărul de Solis cu vocea lui dulce : Gabriel e primit la Școala politehnică. Dificultățile care-i puneau bețe-n roate la admitere, sînt înlăturate.

Marguerite mulțumi prietenului printr-un surîs și zise :

— Economiile mele vor avea o destinație ! Martha, ne vom ocupa chiar de mîine de trusoul lui Gabriel. Biata mea Félicie, o s-avem ce lucra, zise ea sărutîndu-și sora pe frunte.

— Mîine îl veți avea aici pentru zece zile ; trebuie să fie la Paris la 15 noiembrie.

— Văru-meu Gabriel ia o hotărîre înțeleaptă ; spuse notarul, măsurînd pe director din creștet pînă-n tălpi, va avea nevoie să-și facă o avere. Dar, dragă verișoară, chestiunea e să salvăm onoarea familiei ; o să vrei de data aceasta să m-asculți ?

— Nu, zise ea, dacă-i vorba iarăși de căsătorie.
— Dar ce-ai să faci ?
— Eu, vere ?... Nimic.
— Cu toate astea, ești majoră.
— Peste cîteva zile. Ai dumneata să-mi propui, zise Marguerite, o soluție care să poată împăca interesele noastre cu ceea ce datorăm tatălui nostru, cu onoarea familiei ?
— Verișoară, noi sîntem legați de mîini și de picioare, fără unchiul dumitale. Acestea fiind zise, voi reveni cînd se va întoarce.
— Adio, domnule, spuse Marguerite.
Cu cît calicește mai tare, cu atîta face mai mult pe mironosița ! gîndi notarul. — Adio, domnișoară, reluă Pierquin cu glas tare. Domnule director, cu plecăciune.
Și plecă fără a lua seama nici la Félicie, nici la Martha.
— De două zile studiez codul, și am consultat pe un bătrîn avocat, prieten cu unchiu-meu, zise Emanuel cu glas tremurînd. Dacă mă autorizați, plec mîine la Amsterdam... Ascultă, scumpă Marguerite...
Rostea acest cuvînt pentru întîia oară ; ea-i mulțumi printr-o privire înecată în lacrimi, printr-un surîs și o înclinare a capului. El se opri, arătă spre Félicie și spre Martha.
— Vorbește față de surioara mea, zise Marguerite. Ea n-are nevoie de această discuție ca să se resemneze la viața noastră de lipsuri și de muncă, e atît de blîndă și de curajoasă ! Dar trebuie să afle cît ne este de necesar curajul.
Cele două surori se prinseră de mînă și se îmbrățișară, ca spre a-și da o nouă chezășie de unire în fața nenorocirii.
— Lasă-ne, Martha.
— Dragă Marguerite, reluă Emanuel, lăsînd să străbată în mlădierea glasului fericirea ce simțea cucerind mărunțele drepturi ale dragostei, mi-am procurat numele și adresa cumpărătorilor care datorează cele două sute de mii de franci rămași neachitați din costul pădurilor tăiate. Mîine, dacă consimți, un secretar de notar, lucrînd în numele domnului Conyncks,

care n-o să-i conteste acțiunea, va face poprire pe restul încă neîncasat. În șase zile, unchiul dumitale se va înapoia, va convoca un consiliu de familie, și-l va declara emancipat pe Gabriel care a împlinit optsprezece ani. Fiind împuterniciți, dumneata și fratele dumitale, să vă exercitați drepturile, o să vă cereți părțile cuvenite din prețul de vînzare al pădurilor. Domnul Claes n-are să vă poată refuza cele două sute de mii de franci pe care o să se facă poprire ; cît privește cealaltă sută de mii care o să vi se mai cuvină, o să obțineți un titlu de rentă ipotecară asupra casei unde locuiți. Iar Conyncks va cere garanții pentru cele trei sute de mii de franci care se cuvin domnișoarei Félicie și lui Jean. În această situație, tatăl dumneavoastră va fi silit să lase să i se pună ipotecă pe proprietățile din cîmpia Orchies, încărcate cu o sută de mii de taleri. Legea dă o întîietate retroactivă popririlor înscrise în interesul minorilor. Totul va fi deci salvat. Domnul Claes o să aibe de-acum încolo mîinile legate, pămînturile dumneavoastră sînt inalienabile ; n-o să mai poată împrumuta nimic asupra proprietăților lui, care garantează pentru sume mai mari decît prețul lor, afacerile vor fi tratate în familie, fără scandal, fără proces. Tatăl dumneavoastră va fi nevoit s-o lase mai domol cu cercetările sale, dacă nu cumva chiar să le curme cu totul.

— Da, zise Marguerite, dar de unde venituri ? Cei o sută de mii de franci cu ipotecă în această casă n-or să ne-aducă nimic, deoarece locuim în ea. Venitul de pe proprietățile pe care le are tata în cîmpia Orchies va plăti dobînzile la cele trei sute de mii de franci datorați la străini ; cu ce-o să trăim ?

— Mai întîi, zise Emanuel, plasînd cei cincizeci de mii de franci — care or să-i rămînă lui Gabriel din partea ce i se cuvine — în fonduri publice, o s-aveți, după dobînda actuală, o rentă de peste patru mii de livre care vor ajunge pentru pensiunea și pentru întreținerea lui la Paris. Gabriel nu poate dispune nici de suma înscrisă asupra casei tatălui său, nici de capitalul rentei lui ; în felul acesta, n-o să vă temeți că va risipi o lețcaie și o să aveți o sarcină mai puțin.

Pe urmă, n-au să vă rămînă cei cincizeci de mii de franci ai dumitale ?

— Tata o să mi-i ceară, zise ea cu groază, şi n-am să-i pot refuza.

— Ei bine, scumpă Marguerite, mai poţi să-i salvezi, despuindu-te de ei. Trece-i în Registrul cel mare, pe numele fratelui. Această sumă are să v-aducă un venit de douăsprezece sau treisprezece mii de livre care or să v-ajute să trăiţi. Minori emancipaţi, neputînd înstrăina nimic fără avizul consiliului de familie, veţi cîştiga astfel trei ani de linişte. La acest timp, tatăl dumitale ori îşi va fi găsit soluţia problemei, ori după toate probabilităţile, va renunţa la ea ; Gabriel, devenit major, o să vă restituie capitalurile ca să stabiliţi socotelile între dumneavoastră patru.

Marguerite ceru să-i explice încăodată dispoziţiile legii pe care nu le putuse pricepe din capul locului. Fu desigur nouă priveliştea celor doi îndrăgostiţi studiind codul cu care se înarmase Emanuel spre a o învăţa pe iubita sa legile ce administrau bunurile minorilor ; ea le prinse în scurt firul, datorită pătrunderii firești a femeilor, şi pe care iubirea o mai ascuţea încă.

A doua zi, Gabriel se întoarse în casa părintească. Cînd domnul de Solis îl predă lui Balthazar, anunţîndu-i admiterea la Şcoala politehnică, tatăl mulţumi directorului cu un gest al mîinii, şi zise :

— Sînt foarte bucuros, Gabriel are să fie aşadar un savant !

— Oh, frăţiorule, zise Marguerite văzînd pe Balthazar urcîndu-se în laborator ; munceşte cu rîvnă, nu arunca banii în vînt ! Fă tot ce va trebui să faci, dar fii chibzuit. În zilele cînd vei ieşi în Paris, du-te la prietenii noştri, la rude, ca să nu capeţi năravurile care duc tinerii de rîpă. Pensiunea ta se ridică la aproape o mie de scuzi [42], o să-ţi rămînă o mie de franci pentru micile tale plăceri, trebuie să-ţi ajungă.

— Răspund de el ! o încredinţă Emanuel de Solis, bătîndu-şi elevul pe umăr.

O lună după toate acestea, domnul Conyncks, în înţelegere cu Marguerite, obţinuse de la Claes toate ga-

ranțiile dorite. Planurile atît de înțelept croite de Emanuel de Solis, fură pe de-a-ntregul aprobate și executate. În fața legii, înaintea vărului său a cărui cinste neînduplecată nu sta la tocmeală pe chestiuni de onoare, Balthazar, rușinat de vînzarea la care se învoise într-un moment cînd se afla hărțuit de creditori, se supuse la tot ce i se ceru. Satisfăcut că poate îndrepta paguba pe care aproape fără voia lui o pricinuise copiilor, semnă actele cu lipsa de preocupare a unui savant. Devenise cu totul neprevăzător, aidoma negrilor care, dimineața își vînd nevasta pe o dușcă de rachiu, iar seara o bocesc. Nici nu arunca măcar ochii pe viitorul cel mai apropiat, nu se întreba care aveau să-i fie resursele odată ce-și va fi topit ultimul taler; își urma lucrările, continua cumpărăturile, fără a ști că nu mai era decît cu numele posesorul casei sale, al pămînturilor sale, și că-i va fi peste putință, datorită severității legilor, să-și procure un gologan din bunurile al căror paznic judiciar era într-un fel sau altul.

Anul 1818 expiră fără nici un eveniment nenorocit. Cele două fete plătiră sumele necesare pentru educația lui Jean, și ținură piept la toate cheltuielile casei cu renta de optsprezece mii de franci, pusă pe numele lui Gabriel, ale cărei rate semestriale fură trimise la termen de fratele lor.

Domnul de Solis își pierdu unchiul în luna decembrie din acel an.

Într-o dimineață, Marguerite află prin Martha că tatăl său își vînduse colecția de lalele, mobilierul aripei din față și toată argintăria. Ea fu nevoită să răscumpere tacîmurile necesare pentru serviciul mesei, și să le însemne cu inițialele sale. Pînă în acea zi, ea păstrase tăcere asupra tuturor faptelor lui Balthazar; dar, seara, după cină, o rugă pe Félicie s-o lase singură cu tatăl lor, și, cînd el se așeză, ca de obicei, în fața căminului din salon, Marguerite îi spuse:

— Dragă tată, ești stăpîn să vinzi totul aici, chiar și pe copiii dumitale. Aici, te vom asculta cu toții fără să crîcnim; dar sînt nevoită să-ți atrag atenția că sîntem fără bani, că abia avem cu ce să ne ținem zilele anul acesta, și că o să fim silite, Félicie și cu

mine, să lucrăm cu acul zi și noapte ca să plătim pensiunea lui Jean, cu prețul rochiei de dantelă pe care-am început-o. Te conjur, bunul meu tată, încetează-ți lucrările!

— Ai dreptate, fata mea; în șase săptămîni, totul va fi gata! Am să găsesc absolutul, sau absolutul va fi de negăsit. O să fiți cu toții milionari...

— Lasă-ne deocamdată o bucată de pîine! răspunse Marguerite.

— Nu este pîine aici? întrebă Claes cu un aer speriat. Nu-i pîine la un Claes!... Și tot avutul nostru?

— Ai ras pădurea de la Vaignies. Pămîntul nu-i încă liber și nu poate produce nimic. Cît privește fermele dumitale de la Orchies, veniturile nu ajung nici pe departe să plătească dobînzile la sumele pe care le-ai împrumutat.

— Cu ce trăim atunci? întrebă el.

Marguerite îi arătă acul, și adăugă:

— Rentele lui Gabriel ne ajută, dar ele nu ajung. Aș scoate-o eu la capăt pînă la sfîrșitul anului, dacă dumneata nu m-ai împovăra cu facturi la care nu m-aștept: nu-mi pomenești nimic despre cumpărăturile dumitale în oraș. Cînd cred și eu că mi-ajunge cît am pentru un trimestru, și cînd mi-am chibzuit și eu micile mele socoteli, îmi cade plocon un cont de sodă, de potasă, de zinc, de sulf, mai știu eu de ce!...

— Dragă fată, mai ai răbdare șase săptămîni; pe urmă am să fiu cuminte. Și ai să vezi minuni, mica mea Marguerite.

— E timpul într-adevăr, să te gîndești la interesele dumitale. Ai vîndut tot: tablouri, lalele, argintărie, nu ne-a mai rămas nimic; cel puțin, nu mai face alte datorii.

— Nu vreau să mai fac, zise bătrînul.

— *Mai!* exclamă ea. Așadar, mai ai datorii?

— Nimica toată, fleacuri... răspunse plecînd ochii și înroșindu-se.

Marguerite se afla pentru întiia oară umilită de înjosirea părintelui său, și suferi atît de mult, încît nu cuteză să-l mai cerceteze.

O lună după această scenă, un bancher din oraș veni să încaseze o poliță de zece mii de franci, iscălită de Claes. Marguerite îl rugă pe bancher să aștepte pînă seara, arătîndu-și părerea de rău că nu fusese prevenită de această plată ; bancherul înștiință că firma Protez și Chiffreville avea alte două polițe de aceeași sumă, cu scadență de la o lună la alta.

— Totul s-a sfîrșit ! exclamă Marguerite, ceasul a sosit !

Trimise să-l cheme pe taică-său și măsură salonul în lung și-n lat, cu pași mari, tulburată peste seamă și vorbindu-și singură :

— Să scoți din pămînt o sută de mii de franci, ori să-ți vezi părintele în pușcărie !... Ce-i de făcut ?

Balthazar nu coborî. Ostenită de așteptare, Marguerite urcă în laborator. Intrînd, își văzu tatăl în mijlocul unei hardughii puternic luminată, înțesată de aparate și de sticlării îmbîcsite de praf ; ici-colo, cărți, mese ticsite de produse etichetate, numerotate. Pretutindeni, răvășeala ce-o aduce după sine preocuparea savantului jignea deprinderile flamande. Această harababură de eprubete, de retorte, de metale, de cristalizări ciudat colorate, de mostre spînzurate pe pereți sau aruncate pe cuptoare, era dominată de chipul lui Balthazar Claes care, fără surtuc, cu brațele goale ca ale unui muncitor, își arăta pieptul cu părul albit ca și cel de pe cap. Ochii lui, spăimîntător de ficși, nu se desprinseră de pe o mașină pneumatică. Recipientul acestei mașini era acoperit cu o lentilă alcătuită din duble sticle convexe avînd interiorul plin cu alcool și care aduna razele soarelui, ce intrau în clipa aceea într-unul din compartimentele rozei podului. Recipientul, al cărui platou era izolat, comunica cu firele unei imense pile Volta. Lemulquinier, ocupat să pună în mișcare platoul acelei mașini montată pe o axă mobilă, în așa fel încît să mențină tot timpul lentila într-o direcție perpendiculară pe razele soarelui, se ridică, cu fața tuciurie de praf, și spuse :

— Vai ! Domnișoară, nu v-apropiați !

Înfățișarea tatălui care, aproape îngenuncheat înaintea mașinei, primea în plin lumina soarelui și al cărui păr răvășit semăna cu niște fire de argint, craniu-i cu protuberanțe, fața contractată de o groaznică așteptare, ciudățenia obiectelor ce-l înconjurau, întunericul ce înghițea ungherele acestui vast pod, de unde scoteau capul mașinării bizare, toate o izbiră pe Marguerite, care-și spuse cu groază :

— Tata e nebun !

Se apropie de el și-i șopti la ureche :

— Spune-i lui Lemulquinier să plece !

— Nu, nu, copila mea, am nevoie de el ; aștept rezultatul unei frumoase experiențe la care ceilalți nu s-au gîndit. Iată trei zile de cînd pîndim o rază de soare. Am mijloacele să supun metalele, într-un vid perfect, razelor solare concentrate și unor curenți electrici. Vezi tu : peste o clipă, acțiunea cea mai energică de care poate dispune un chimist va izbucni, și eu singur...

— Ei ! tată, în loc să prefaci metalele în aburi, ai face mai bine să le rezervi ca să-ți plătești polițele...

— Așteaptă, așteaptă !

— A venit domnul Mersktus, tată : vrea zece mii de franci la ora patru.

— Da, da, îndată. Semnasem fleacurile acelea de poliță pentru luna aceasta, ce-i drept. Credeam c-am să găsesc absolutul. Doamne, dac-aș avea soarele de iulie, experiența mea ar fi încheiată !

Se luă cu mîinile de păr, se prăbuși pe un jilț de pai stricat, și cîteva lacrimi îi împînziră ochii.

— Domnul are dreptate ! se amestecă Lemulquinier. Toată asta-i din vina nemernicului de soare, care-i prea slab, mișelul !

Stăpînul și valetul n-o mai băgau în seamă pe Marguerite.

— Lasă-ne, Mulquinier, îi zise ea.

— Ah ! Am dat de o nouă experiență ! strigă Claes.

— Tată, uită-ți experiențele, începu fiică-sa cînd fură singuri ; ai de plată o sută de mii de franci și noi n-avem un ban. Dă-l încolo de laborator, astăzi e-n joc onoarea dumitale. Ce-o să te faci cînd ai să te

trezești în închisoare? Vrei să-ți păiezi părul alb și numele de Claes cu rușinea unui faliment? Eu am să mă împotrivesc. Voi avea tăria să-ți combat scrînteala, căci ar fi groaznic să te văd fără pîine în ultimele zile ale vieții. Deschide ochii asupra situației noastre, fii în sfîrșit cu judecată!

— Scrînteală! sări Balthazar, care se ridică cît era de lung, o țintui pe fiică-sa cu ochi scăpărători, încrucișă brațele pe piept și repetă cuvîntul *scrînteală* atît de maiestos, încît Marguerite se cutremură. Ah! Maică-ta nu mi-ar fi spus acest cuvînt! reluă el; ea nu ignora importanța cercetărilor mele, ea învățase o știință ca să mă înțeleagă, ea știa că lucrez pentru omenire, că nu-i nimic egoist nici josnic în mine. Simțămîntul femeii care iubește este, văd bine, mai presus de dragostea filială. Da, iubirea e cel mai frumos dintre sentimente! Să fiu cu judecată! adăugă el bătîndu-se cu pumnii în piept. Îmi lipsește mie judecata? nu sînt eu? Sîntem săraci, fata mea, ei bine! Așa vreau eu. Sînt părintele vostru, ascultați-mă! Am să vă fac bogați cînd o să am eu chef. Averea voastră, păi este un fleac! Cînd o să găsesc un dizolvant al carbonului, am să vă umplu salonul de diamante și este un fleac în comparație cu tot ceea ce caut eu. Puteți foarte bine s-așteptați, cînd eu mă zbat în sforțări uriașe...

— Tată, n-am dreptul să-ți cer socoteală de cele patru milioane pe care le-ai înghițit fără rezultat în acest pod. N-am să-ți vorbesc de mama, pe care-ai ucis-o. Dac-aș avea un soț, l-aș iubi, desigur, tot atîta cît te iubea mama, și aș fi gata să-i jertfesc totul, așa cum îți sacrifica ea totul dumitale. I-am urmat poruncile dîndu-mă pe de-a-ntregul dumitale, ți-am dovedit-o nemărîndu-mă, ca să nu te silesc să-mi dai socoteală de tutela dumitale. Să lăsăm trecutul, să ne gîndim la prezent. Vin aici să reprezint necesitatea pe care dumneata însuți ai creat-o. Trebuie bani pentru polițele dumitale, m-auzi dumneata? Nu-i nimic aici pe care să se poată pune sechestru decît portretul strămoșului nostru Van Claes. Vin deci în numele mamei, care a fost prea slabă ca să-și apere

copiii împotriva părintelui lor şi care mi-a poruncit să-ţi rezist, vin în numele surorii şi al fraţilor mei, vin, tată, în numele tuturor Claeşilor, să-ţi ordon să pui capăt experienţelor, să-ţi înfiripezi o avere a dumitale înainte de a le relua. Dacă te înarmezi cu autoritatea părintească, care nu se manifestă decît ca să ne omoare, am de partea mea pe străbunii mei şi onoarea, care grăiesc mai puternic decît chimia. Familiile trec înaintea ştiinţei. Am fost prea mult fiica dumitale!

— Şi atunci vrei să-mi fii călău? întrebă el cu glas sfîrşit.

Marguerite fugi spre a nu abdica de la rolul pe care şi-l luase, crezu că aude glasul mamei sale cînd îi spusese: *Nu-l contraria prea mult pe tatăl tău, iubeşte-l!*

— Frumoasă treabă mai face domnişoara colo sus, începu Lemulquinier coborînd la bucătărie ca să ia prînzul. Eram gata-gata să punem mîna pe secret, nu ne mai trebuia decît un piculeţ de soare de iulie; căci domnul, ah! Ce om! Mai-mai să-i ia locul lui Dumnezeu! Nu ne lipseşte decît atîtica, arătă către Josette, plesnindu-şi unghia degetului mare de la mîna dreaptă sub dinţele numit în popor lopăţică, ca să aflăm principiul a tot ce există. Hodoronc-tronc! Iacă-t-o că vine să răcnească pentru nişte prostii de poliţe...

— Ei bine, plăteşte-le din leafa dumitale, poliţele celea!

— Nu-i nici un pic de unt să-mi pun pe pîine? întrebă Lemulquinier pe Josette.

— De unde bani ca să cumpărăm? se oţărî bucătăreasa. Cum aşa? pocitanie bătrînă, dacă faceţi aur în bucătăria voastră diavolească, de ce nu v-aţi face şi o tîră de unt? N-ar fi un cap de ţară, şi-aţi vinde din el la piaţă de-am avea cu ce ţine casa. Mîncăm pîinea goală, noi ăştialalţi! Domnişoarele zic bogdaproste că pot mînca pîinea cu nuci; oi fi vrînd să fii hrănit mai dihai decît stăpînii? Domnişoara nu vrea să cheltuiască un pitac peste suta de franci pe lună pentru toată casa; noi nu mîncăm decît o dată-n zi

Dacă poftești cofeturi, ai sus cuptoarele dumitale unde faceți tocană de mărgăritare, că nu se vorbește la piață decît de asta. N-ai decît să-ți faci acolo pui fripți!

Lemulquinier își înșfăcă pîinea, luîndu-și tălpășița.

— Pleacă să-și cumpere ceva din gologanii lui! zise Martha. Cu atîta mai bine, o gură mai puțin. Ce mai zgîrie-brînză e dihania asta!

— Trebuia să-l fi strîns în chingi de la mîncare, zise Josette. Iaca opt zile de cînd n-a mai frecat nimic pe nicăieri, eu-i fac treaba, cînd îl cauți, el îi sus; poate dumnealui să ne-o plătească asta făcînd cinste cu niscaiva scrumbii; numai să vină cu ele, că i le șterg frumușel de sub nas!

— Vai de mine! zise Martha, o aud pe domnișoara Marguerite plîngînd. Bătrînul vrăjitor de taică-său o să-nghită casa, fără să scoată din gură o vorbuliță creștinească! În țara mea, de mult l-ar fi ars de viu; dar aici nu mai este credință nici cît la maurii din Africa.

Domnișoara Claes își înăbușea cu greu hohotele de plîns străbătînd galeria. Se duse în odaia sa, căută scrisoarea mamei sale și citi cele ce urmează:

„Copila mea, dacă o vrea Domnul, duhul meu va fi în inima ta cînd vei citi aceste rînduri, ultimele pe care le voi fi scris. Sînt pline de iubire pentru scumpii mei copilași ce rămîn pradă unui demon căruia eu n-am știut să-i rezist. V-a luat deci pîinea de la gură, cum a devorat viața mea și chiar dragostea mea! Tu știai, scumpa mea, cît îl iubeam pe tatăl vostru! Îmi voi da sufletul iubindu-l mai puțin, deoarece iau împotriva lui precauții pe care nu le-aș fi mărturisit în timpul vieții. Da, voi fi păstrat în fundul sicriului meu o ultimă resursă pentru ziua cînd veți fi la aman. Dacă v-a adus la sapă de lemn, sau dacă trebuie să vă salvați onoarea, copila mea, vei găsi la domnul de Solis, dacă mai trăiește, dacă nu, la nepotul său, bunul nostru Emanuel, aproape o sută șaptezeci mii franci care vă vor ajuta să trăiți. Dacă nimic nu i-a putut înfrîna pasiunea, dacă copiii lui nu sînt pentru

el o stavilă mai puternică decît a fost fericirea mea, și nu-l opresc din mersul lui criminal, părăsiți-vă părintele, trăiți cel puțin! Eu nu-l puteam abandona, îi aparțineam. Tu, Marguerite, salvează familia! Te absolv de tot ceea ce vei face ca să aperi pe Gabriel, pe Jean și pe Félicie. Fă-ți curaj, fii îngerul ocrotitor al Claeșilor. Fii tare, nu îndrăznesc să spun, fără milă; dar pentru a putea îndrepta nenorocirile întîmplate, trebuie să puneți deoparte ceva avere, iar tu să te socoți ca fiind a doua zi după mizerie, nimic nu va stăvili pasiunea care mi-a răpit totul. Astfel, fata mea, va însemna să ai inimă tocmai uitîndu-ți de inima ta; disimularea ta, dacă ai fi silită să-ți minți părintele, ar fi plină de glorie; acțiunile tale oricît ar putea să pară de blamabile, ar fi toate eroice, săvîrșite cu scopul de a ocroti familia. Virtuosul domn de Solis mi-a spus-o, și niciînd o conștiință n-a fost nici mai curată și nici mai clarvăzătoare ca a sa. N-aș fi avut puterea să-ți spun aceste cuvinte, nici chiar în ceasul morții. Totuși, fii întotdeauna respectuoasă și bună în această groaznică luptă! Împotrivește-te adorînd, refuză cu blîndețe. Voi avea deci lacrimi necunoscute și dureri care nu vor izbucni decît după moarte... Îmbrățișează în numele meu pe iubiții mei copii, în momentul cînd vei deveni astfel ocrotirea lor. Dumnezeu și sfinții fie cu tine!

Joséphine"

La această scrisoare era alăturată o adeverință de primire din partea domnilor de Solis unchi și nepot, care se însărcinau să remită ceea ce doamna Claes le înmînase spre păstrare, aceluia dintre copiii săi care se va înfățișa cu aceasta.

— Martha! strigă Marguerite bătrînei guvernante, care urcă în grabă, du-te la domnul Emanuel și roagă-l să treacă pe la mine.

— Nobilă și discretă făptură! Nu mi-a pomenit niciodată nimic, mie, gîndi ea, mie ale cărei griji și necazuri au devenit ale lui...

Emanuel veni înainte ca Martha să se fi întors.

— Ai păstrat secrete față de mine! zise ea arătîndu-i scrisoarea.

Emanuel lăsă capul în jos.

— Marguerite, ești așadar atît de nefericită? întrebă el și cîteva lacrimi îi năpădiră în ochi.

— Oh, da! fii sprijinul meu, dumneata pe care mama te-a numit aici *bunul nostru Emanuel,* zise ea arătîndu-i scrisoarea și neputîndu-și stăpîni o pornire de bucurie fiindcă-și văzu alegerea încuviințată de mama sa.

— Sîngele meu și viața mea îți aparțineau de a doua zi după ce te văzusem în galerie, răspunse el plîngînd de bucurie și de durere; dar nu știam, nu cutezam să sper că într-o zi ai să accepți sîngele meu. Dacă mă cunoști bine, trebuie să știi că vorba mea este sfîntă. Iartă-mi această deplină supunere în fața dorințelor mamei dumitale, nu-mi era îngăduit să-i judec intențiile.

— Ne-ai salvat! murmură ea întrerupîndu-l și luîndu-i brațul spre a coborî în salon.

După ce află originea sumei pe care o păstra Emanuel, Marguerite îi împărtăși trista necesitate ce apăsa asupra casei.

— Trebuie să mergem să plătim polițele, reluă Emanuel, dacă sînt toate la Mersktus, veți cîștiga dobînzile. Am să-ți aduc cei șaptezeci de mii de franci care or să vă rămînă. Sărmanul unchiu-meu mi-a lăsat cam tot atîta sumă în ducați care au să-mi fie ușor de transportat într-ascuns.

— Da, spuse ea, adu-i pe înnoptate; cînd tată-meu are să doarmă, să-i ascundem noi amîndoi. Dac-ar ști că am bani, poate mi i-ar smulge cu forța. O, Emanuel! Să se ferească cineva de propriul său părinte! izbucni ea în plînset, sprijinindu-și fruntea pe inima tînărului.

Această grațioasă și tristă pornire, prin care Marguerite căuta o ocrotire, fu întîia mărturie a acestei iubiri pururi învăluită în melancolie, înăbușită pururi într-o sferă de durere; această inimă prea plină trebuia să se reverse și aceasta se întîmplă sub povara unei mizerii.

— Ce-i de făcut? Ce-o să devenim? El nu vede nimic, nu se sinchisește nici de noi, nici de dînsul, și nu pricep cum poate trăi în podul acela unde aerul dogorește.

— Ce poți aștepta de la un om care, în orice moment exclamă ca Richard al III-lea: „Regatul meu pentru un cal!" răspunse Emanuel. Va fi întotdeauna neîndurător, și dumneata trebuie să fii tot atîta cît și el. Achită-i poliţele, dă-i, dacă vrei, averea dumitale; dar acea a fraților și a surorii nu-i nici a dumitale nici a lui.

— Să-i dau averea mea? se miră ea strîngînd mîna lui Emanuel și aruncîndu-i o privire de foc, mă sfătuiești aceasta, dumneata! În timp ce Pierquin ticluia o mie și una de minciuni ca să mi-o păstreze.

— Vai! Poate că eu sînt egoist în felul meu! replică el. Uneori, te-aș vrea fără avere, îmi pare că ai fi mai aproape de mine; alteori, te-aș vrea bogată, fericită, și găsesc că e o micime să te crezi despărțit prin bietele măreții ale averii.

— Dragule! Să nu mai vorbim de noi...

— Noi! înginâ el într-o ameţeală.

Apoi, după o pauză, adăugă:

— Răul e mare, dar nu-i de neîndreptat.

— Se va îndrepta numai prin noi, familia Claes nu mai are șef. Ca să ajungă el să nu mai fie nici părinte, nici bărbat, să nu mai aibă nici o noțiune de ce-i just și ce-i nejust — căci el, atît de mare, atît de generos, atît de prob, călcînd legea, a irosit banul copiilor cărora trebuie să le slujească de apărător — ca să ajungă la toate acestea în ce prăpastie a căzut? Doamne! Oare ce nebunie caută el?

— Din nenorocire, scumpă Marguerite, dacă greșește ca șef de familie, are dreptate științificește, și douăzeci de oameni în Europa au să-l admire, acolo unde toți ceilalți îl vor acuza de nebunie; dar dumneata poți fără scrupule să-i refuzi averea copiilor săi. O descoperire a fost întotdeauna un hazard. Dacă tatălui dumitale i-e dat să întîlnească soluția problemei sale, o s-o găsească fără atîta cheltuială, și poate tocmai în momentul cînd n-o să mai spere!

— Biata mama e fericită! suspină Marguerite; ar fi suferit de o mie de ori moartea înainte de a se fi stins, ea care a pierit la prima sa ciocnire cu știința. Dar această luptă n-are sfîrșit...

— Este un sfîrșit, reluă Emanuel. Cînd n-oți mai avea nimic, domnul Claes n-are să mai găsească credit, și se va opri.

— Să se oprească, dacă-i așa, chiar astăzi! exclamă Marguerite; sîntem fără mijloace.

Domnul de Solis merse să răscumpere poliţele și veni să le predea Margueritei, Balthazar coborî cu cîteva clipe înainte de cină, împotriva obiceiului. Pentru întîia oară, de doi ani încoace, fiică-sa citi pe chipul lui semnele unei triste ți care îngrozea privirea: redevenise tată, raţiunea alungase știința. Privi în curte, în grădină, și, cînd se încredință că rămăsese singur numai cu fiica lui, veni spre ea într-o pornire plină de melancolie și de bunătate.

— Copila mea, șopti el luîndu-i mîna și strîngînd-o cu duioșie, iartă pe bătrînul tău tată... Da, Marguerite, am greșit. Numai tu ai dreptate. Atîta timp cît nu voi fi *găsit,* sînt un netrebnic! Am să plec de-aici. Nu vreau să văd scos în vînzare pe Van Claes, adăogă, arătînd portretul mucenicului. El a murit pentru libertate, eu am să mor pentru știință, el, venerat, eu, hulit...

— Hulit, tată? Nu! spuse ea, aruncîndu-se la pieptu-i, noi te adorăm cu toții. Nu-i așa, Félicie? grăi surioarei, care tocmai intra.

— Ce ai, tată dragă? întrebă fata luîndu-i mîna.

— V-am ruinat...

— Asta-i! zise Félicie. Frații noștri or să ne facă bogate. Jean este totdeauna primul din clasă.

— Uite, tată, reluă Marguerite, mînînd pe Balthazar cu un gest plin de gingășie și de alintare filială, în fața căminului, unde luă cîteva hîrtii ce se aflau sub străvechea pendulă; poftim poliţele; dar să nu mai semnezi altele, n-ar mai fi cu ce să le plătim...

— Ai bani, va să zică? o întrebă Balthazar la ureche pe Marguerite, după ce se desmetici din mirare.

Acest cuvînt sufocă pe eroica fiică, atîta delir, atîta bucurie, atîta speranță se citeau pe chipul tatălui care privea în jurul lor ca spre a descoperi aur.

— Tată, răspunse ea cu un accent de durere, am averea mea.

— Dă-mi-o! imploră el lăsînd să-i scape un gest avid, am să ți-o înapoiez însutită.

— Da; am să ți-o dau, răspunse Marguerite contemplînd pe Balthazar, care nu pricepu tîlcul pus de fiică-sa în acest cuvînt.

— Ah! Scumpa mea fiică, se aprinse el, îmi salvezi viața! Am în minte o ultimă experiență, după care nimic nu mai e cu putință. Dacă, de data asta, nu-l găsesc, va trebui să se renunțe a se mai căuta absolutul. Dă-mi brațul, vino, copila mea iubită, aș vrea să te fac cea mai fericită femeie de pe pămînt; tu mă readuci la fericire, la glorie; îmi procuri puterea cu care să vă încarc cu comori, am să vă acopăr de nestemate, de bogății...

O sărută pe Marguerite pe frunte, îi cuprinse mîinile, le strînse, îi dovedi bucuria prin alintări ce părură fiicei sale aproape servile. În timpul cinei, Balthazar n-avea ochi decît pentru ea, o privea cu zelul, cu luarea aminte, cu înflăcărarea pe care un îndrăgostit le desfășoară pentru iubită: dacă ea făcea vreo mișcare, el încerca să-i ghicească gîndul, dorința; și se ridica spre a o servi; o făcea să se rușineze, punea în atențiile sale un soi de tinerețe ce contrasta cu gîrbovirea-i pretimpurie. Marguerite, însă, opunea acestor ispitiri, privelișteа deznădejdii actuale, fie printr-un cuvînt de îndoială, fie printr-o privire ce arunca pe policioarele deșarte ale bufetelor din acea sufragerie.

— Lasă, îi zise el, de azi în șase luni o să umplem astea toate cu aur și cu minunății. Ai să fii ca o regină. Bah!... Natura întreagă are să fie a noastră, o să fim mai presus de orice... și asta, datorită ție, Marguerite... Margarita! reluă zîmbind, numele tău e o profeție. Margarita înseamnă o perlă. Sterne[43] a spus asta undeva. Ai citit pe Sterne? Vrei un Sterne? Are să te-amuze.

— Perla este, după cîte se spune, fructul unei maladii, reluă ea cu amărăciune, și am suferit prea destul pîn-acum!

— Nu fii tristă, ai să faci fericirea celor pe care-i iubești, ai să fii nespus de puternică, de bogată...

— Domnișoara are inimă așa de bună! zise Lemulquinier, al cărui chip ca o spumuitoare de supă schimonosi anevoie un surîs.

În tot restul serii, Balthazar își desfășură pentru cele două fete toate gingășiile caracterului și tot farmecul conversației sale. Ademenitor aidoma șarpelui, vorba lui, privirile revărsau un fluid magnetic; el cheltui acea forță de geniu, acel dulce spirit ce-o fascina pe Joséphine, și puse, ca să zicem așa, pe cele două fete în inima sa. Cînd Emanuel de Solis veni, găsi, pentru întîia oară după multă vreme, părintele și copiii strînși laolaltă. Cu toată rezerva lui, tînărul director fu subjugat de vraja acestei scene, căci convorbirea, manierele lui Balthazar, avură un avînt fără margini. Deși cufundați în abisurile gîndirii, și ocupați fără preget să cerceteze lumea lăuntrică, oamenii de știință zăresc totuși cele mai neînsemnate amănunte în sfera unde viețuiesc. Mai mult intempestivi decît distrați, ei nu sînt niciodată în armonie cu ceea ce-i înconjoară, ei știu și uită totul; ei prejudecă viitorul, prorocesc pentru ei singuri, au știință despre un eveniment mai înainte ca el să izbucnească, dar n-au pomenit nimic despre el. Dacă, în liniștea meditațiilor au făcut uz de puterea lor spre a recunoaște ceea ce se petrece în jurul lor, le e de ajuns a fi ghicit: munca îi absoarbe, și ei aplică aproape întotdeauna pe dos cunoștințele ce-au dobîndit asupra lucrurilor din viață. Uneori, cînd se deșteaptă din apatia lor socială, sau cînd cad din lumea lăuntrică în cea din afară, revin cu bogata lor memorie, și nu sînt străini de nimic. Astfel, Balthazar, care unea perspicacitatea inimii cu cea a cugetului, știa tot trecutul fiicei sale, cunoștea sau ghicise cele mai mărunte evenimente ale iubirii misterioase ce-o lega de Emanuel, le-o dovedi cu finețe, și consfinți dragostea lor împărtășind-o. Era cea mai dulce măgulire pe care le-o putea da un părinte, și cei

doi îndrăgostiți nu-i puteră rezista. Acea seară fu încîntătoare prin contrastu-i cu necazurile care asaltau viața acestor sărmani copii.

Cînd, după ce-i umplu, ca să spunem așa, de lumină și-i scăldă în dragoste, Balthazar se retrase, Emanuel de Solis, stînjenit pînă atunci, scoase cei trei mii de ducați aur pe care-i ținea în buzunare, cu teamă să nu-i lase să se zărească. Îi puse pe măsuța de lucru a Margueritei; aceasta-i acoperi cu o rufă pe care-o cîrpea, și porni să aducă restul sumei. Cînd se întoarse, Félicie era plecată la culcare. Bătea ceasul unsprezece. Martha, care nu se culcase pentru a ajuta la dezbrăcat pe stăpînă-sa, era ocupată cu Félicie.

— Unde să-i ascundem? întrebă Marguerite, după ce nu putuse rezista plăcerii de a pipăi cîțiva ducați, copilărie care-i fu fatală.

— Am să ridic coloana asta de marmură cu socluł gol, zise Emanuel, dumneata ai să strecori înăuntru fișicurile și nici dracul n-o să mai dea peste ele.

În clipa cînd Marguerite făcea penultimul drum de la mesuța de lucru la coloană, scoase un țipăt ascuțit, scăpă jos fișicurile ale căror piese rupseră hîrtia și se împrăștiară pe parchet: în ușa salonului se afla tatăl, arătîndu-și fața cu o expresie de aviditate care o înspăimîntă.

— Ce faceți aici? întrebă privind rînd pe rînd la fiica pe care frica o ținutia locului, și la tînărul ce se ridicase brusc, dar a cărui atitudine lîngă coloană era destul de grăitoare.

Zornăitul monedelor de aur pe parchet li se păru îngrozitor și împrăștierea-i părea și ea profetică.

— Nu mă-nșelam! spuse Balthazar așezîndu-se jos. Auzisem sunetul aurului...

Nu era mai puțin emoționat decît cei doi tineri, ale căror inimi palpitau într-un atit de desăvîrșit unison încît bătăile lor se auzeau ca tictacul unei limbi de pendulă în mijlocul profundei tăceri ce învălui deodată salonul.

— Îți mulțumesc, domnule de Solis! rosti Marguerite întorcîndu-se spre Emanuel și aruncîndu-i o pri-

vire ce spunea: „Ajută-mă să salvez acești ultimi bani".

— Cum? Aurul ăsta?... relua Balthazar, săgetînd ochiri de o spăimîntătoare luciditate, cînd spre fiică-sa, cînd spre Emanuel.

— Acest aur e al domnului, care-i atît de bun să mi-l împrumute pentru a ne plăti datoriile, răspunse Marguerite.

Domnul de Solis se înviorăie la față și vru să plece.

— Domnule, îl opri Balthazar apucîndu-l de braț, nu fugi de recunoștința mea.

— Domnule, nu-mi datorați nimic. Banii aparțin domnișoarei Marguerite, care îi ia împrumut de la mine asupra bunurilor sale, răspunse privindu-și iubita, ce-i mulțumi printr-o abia perceptibilă clipire din pleoape.

— Nu voi îngădui aceasta! se împotrivi Claes, care luă o pană și o foaie de hîrtie de pe mesuța de scris a celeilalte fiice, Félicie.

Și, întorcîndu-se spre cei doi tineri mirați:

— Cît este aici?

Pasiunea îl făcuse pe Balthazar mai șiret decît cei mai dibaci dintre intendenții pehlivani; suma avea să fie a lui. Marguerite și domnul de Solis se codeau.

— Să numărăm, zise el.

— Sînt șase mii de ducați, răspunse Emanuel.

— Șase mii de ducați, repetă Claes.

Privirea pe care Marguerite i-o trimise iubitului îi dădu curaj.

— Domnule, vorbi el cît mai respectuos, semnătura dumneavoastră este fără valoare, iertați-mi această expresie pur tehnică; am împrumutat azi dimineață pe domnișoara cu o sută de mii de franci ca să răscumpere polițele pe care dumneavoastră erați în imposibilitate să le plătiți: deci, nu mi-ați putea da nici o garanție. Acești șaptezeci de mii de franci sînt ai domnișoarei, fiica dumneavoastră, care poate dispune de ei cum va crede de cuviință, dar eu nu-i împrumut decît pe baza făgăduielii ce mi-a făcut că va semna un contract care să-mi poată da garanții asupra părții sale din terenurile despădurite de la Vaignies.

Marguerite întoarse capul să-și ascundă lacrimile care-i podideau ochii, cunoștea prea bine curățenia inimii lui Emanuel. Crescut de unchiul său în practica cea mai severă a virtuților bisericești, tînărul avea îndeosebi groază de minciună : după ce dăruise iubitei viața și inima, îi jertfea așadar și conștiința, mințind.

— Adio, domnule ! glăsui Balthazar. Te credeam cu mai multă încredere într-un om care te privea cu ochi de părinte...

După ce se uită la Marguerite cu jale în ochi, Emanuel fu însoțit de Martha care închise poarta de la stradă. Cînd tatăl și fiica fură cu totul singuri, Claes spuse fetei :

— Mă iubești, nu-i așa ?

— Vorbește fără înconjur, tată ! Vrei suma asta ? N-o vei avea.

Începu să adune napoleonii, tatăl o ajută în tăcere să-i cuteagă și să verifice suma pe care-o semănase pe parchet, iar Marguerite îl lăsă să-i strîngă, fără a-i arăta cea mai mică neîncredere. După ce monedele fură rînduite în fișicuri. Balthazar rosti cu un aer deznădăjduit :

— Marguerite, îmi trebuie aurul ăsta !

— Ar însemna un furt dacă l-ai lua, răspunse ea cu răceală. Ascultă, tată ! Mai bine omoară-ne dintr-o dată, decît să ne taci să suferim moartea de o mie de ori pe zi. Vezi cine, dumneata sau noi, trebuie să sucombe...

— Atunci îți vei fi asasinat tatăl ! întrerupse el.

— Ne vom fi răzbunat mama, replică ea arătînd locul unde doamna Claes își dăduse sufletul.

— Copila mea, dacă ai ști despre ce este vorba, nu mi-ai mai spune asemenea cuvinte. Ascultă, am să-ți explic problema... Dar nu m-ai înțelege ! exclamă cu deznădejde. În sfîrșit, da ! Crede și tu o dată în tatăl tău... Recunosc că i-am făcut zile amare bietei tale mame ; că mi-am irosit, ca să folosesc cuvîntul ignoranților, averea și că am părăduit-o pe a voastră ; că voi robiți cu toții pentru ceea ce tu numești o sminteală ; dar, îngerul meu, iubita mea, dragostea mea, Margarita mea, ascultă-mă odată ! Dacă nu izbutesc

nici acum, mă predau pe mîinile tale, am să te ascult cum ar trebui să m-asculți tu: am să-ți împlinesc voile, am să-ți încredințez cîrmuirea averii mele, n-o să mai fiu tutorele copiilor mei, am să mă despoi de toată autoritatea. O jur pe mama ta! spuse vărsînd lacrimi.

Marguerite întoarse capul ca să nu mai aibă în ochi acel chip înlăcrimat și Claes se aruncă la picioarele fetei sale crezînd că însfîrșit va ceda.

— Marguerite, Marguerite! Dă-mi! Dă-mi! Ce-s șaptezeci de mii de franci pentru a înlătura niște remușcări pe vecie? Vezi tu, am să mor, asta are să mă ucidă... Ascultă-mă! cuvîntul meu e sfînt. Dacă dau greș, renunț la lucrări, am să părăsesc Flandra, chiar Franța, dacă mi-o ceri, și am să mă duc să lucrez ca un salahor, să-mi refac ban cu ban averea și să restitui într-o zi copiilor mei tot ceea ce știința le-a luat.

Marguerite voia să-și ridice părintele de jos, dar el se îndărătnicea să rămînă la picioarele ei, și adăugă plîngînd:

— Fii o ultimă dată iubitoare și devotată! Dacă nu reușesc, îți voi da eu însumi dreptate să fii neînduplecată cu mine. Să-mi spui bătrîn scrîntit! Ai să mă numești tată ticălos! În sfîrșit, că sînt cel mai neghiob ignorant. Iar eu, cînd voi auzi cuvintele acestea, am să-ți sărut mîinile. Vei putea și să mă lovești, dacă vei voi; și cînd mă vei lovi eu am să te binecuvîntez ca pe cea mai miloasă dintre fiice, la amintirea că mi-ai dat sîngele tău!

— Dac-ar fi vorba numai de sîngele meu, ți l-aș da! exclamă Marguerite. Dar pot eu lăsa știința să-mi ucidă frații și sora?... Nu!... Încetează, încetează! repetă ea, ștergîndu-și lacrimile și înlăturînd mîinile care implorau, desmierdînd-o.

— Șaizeci de mii de franci și două luni, spuse el, ridicîndu-se cu mînie, nu-mi trebuie decît atît! Dar fata mea se pune între glorie, între bogăție și mine.. Fii blestemată! adăugă. Nu ești nici fiică, nici femeie, n-ai inimă! N-ai să fii nici mamă, nici soție!... Lasă-mă să iau! Spune, draga mea fetiță, copilul meu

scump! Am să te-ador, făcu el întinzînd mîna spre aur într-o pornire de-o fioroasă îndîrjire.

— Sînt fără apărare în fața forței, dar Dumnezeu și marele Claes sînt martori! răspunse Marguerite arătînd portretul.

— Bine! Atunci trăiește pătată de sîngele părintelui tău! strigă Balthazar, fulgerînd-o cu o privire încărcată de oroare.

Se ridică, contemplă salonul și păși cu încetineală spre ieșire. Sosind la ușă, se întoarse ca un cerșetor și o mai întrebă pe fată, cu un gest mut la care Marguerite răspunse clătinînd negativ din cap.

— Adio, fata mea! spuse cu blîndețe; îți urez să trăiești fericită.

După plecarea lui, Marguerite căzu într-o stupoare care o izolă parcă de pămînt; nu mai era în salon, nu-și mai simțea trupul, avea aripi și zbura în spațiile lumii morale, unde totul e nemărginit, unde gîndirea apropie și distanțele și timpurile, unde o mînă divină smulge vălul ce-ascunde viitorul. Îi păru că se scurgeau zile întregi între fiecare din pașii pe care-i făcea tatăl ei urcînd scara; apoi avu o cutremurare de groază în clipa cînd îl auzi intrînd în camera sa. Mînată de o presimțire ce-i răspîndi în suflet năprasnica lumină a unui fulger, urcă după dînsul treptele prin întuneric, fără zgomot, cu repeziciunea unei săgeți, și-și găsi părintele cu un pistol lipit de tîmplă.

— Ia tot! îi strigă, avîntîndu-se spre el.

Se prăbuși într-un jilț. Balthazar, văzînd-o spăimîntător de palidă, începu să plîngă cum plîng bătrînii; redeveni copil, o sărută pe frunte, îi spuse cuvinte fără șir, era gata să sară în sus de bucurie, și părea că vrea să se joace cu ea, așa cum un amant se joacă cu iubita după ce a dobîndit fericirea.

— Destul! Destul, tată! îngînă ea, gîndește-te la tot ce-ai făgăduit! Dacă nu izbutești, ai să m-asculți?

— Da.

— O, mamă! gemu copila, întorcîndu-se spre iatacul doamnei Claes, și tu ai li dat totul, nu-i așa?

— Dormi în pace! o îndemnă Balthazar, ești o fiică admirabilă.

— Să dorm ? replică ea. Nu mai am nopțile tinereței, dumneata mă îmbătrînești, tată, așa cum ai ofilit încetul cu încetul inima mamei...

— Biată copilă, aș vrea să te liniștesc, explicindu-ți efectele măreței experiențe pe care-o am în cap ; atunci ai înțelege...

— Nu înțeleg recît ruina noastră, zise ea depărtîndu-se.

A doua zi dimineața, avînd o zi liberă, Emanuel de Solis îl aduse pe Jean.

— Ei ? întrebă cu tristețe apropiindu-se de Marguerite.

— Am cedat, răspunse dînsa.

— Scumpa mea ! zise el cu o pornire de melancolică bucurie, dacă ai fi rezistat, te-aș admira ; dar, slabă, te ador !

— Sărmane, sărmane Emanuel, ce ne va rămîne ?

— Încrede-te în mine ! exclamă tînărul cu un aer radios. Ne iubim, totul va merge bine !

VI

TATĂL SURGHIUNIT

Cîteva luni se scurseră într-o liniște desăvîrșită. Emanuel de Solis o făcu pe Marguerite să înțeleagă că slabele sale economii nu vor alcătui niciodată o avere, și o sfătui să trăiască din plin, luînd, ca să mențină casa îmbelșugată, banii rămași din suma ce-i fusese dată spre păstrare. În acest timp, Marguerite fu prada neliniștilor care odinioară o frămîntaseră pe mama ei în aceleași împrejurări. Oricît de incredulă era, ajunsese totuși să spere în geniul părintelui său. Printr-un fenomen inexplicabil, mulți oameni au speranță fără a avea credință. Speranța e floarea dorinții, credința este fructul certitudinii. Marguerite își spunea : „Dacă tata reușește, vom fi fericiți !" Claes și Lemulquiner spuneau : „Vom reuși !" Din nefericire, chipul lui Balthazar se întrista din zi în zi. Cînd venea la masă, nu îndrăznea uneori să-și privească fiica ; alteori însă îi arunca și priviri de izbîndă. Marguerite își folosea serile cerînd tînărului de Solis să-i lămurească o seamă de dificultăți legale. Iar pe taică-său îl copleși cu întrebări despre relațiile lor de familie. În sfîrșit, își desăvîrși educația virilă, se pregătea vădit să-și îndeplinească planul pe care-l medita,

atunci cînd părintele i s-ar prăbuși încă odată în duelul său cu *Necunoscutul*.

Pe la începutul lunii iulie, Balthazar petrecu o zi întreagă pe o bancă din grădină, cufundat într-o mîhnită meditație. Privi de mai multe ori răzorul despuiat de lalele, ferestrele de la iatacul soției ; se înfiora desigur gîndind la tot ceea ce-l costase lupta lui : gesturile sale dovedeau însă de astădată gînduri străine de știință. Marguerite veni să stea și să lucreze lîngă el cîteva momente înainte de cină.

— Ei, tată, n-ai reușit ?

— Nu, copila mea...

— Ah ! spuse Marguerite cu o voce blîndă, n-am să-mi îngădui nici cea mai mică dojană, sîntem la fel de vinovați. Am să-ți cer numai îndeplinirea cuvîntului dat, acel cuvînt trebuie să rămînă sfînt : ești un Claes... Noi toți te vom înconjura cu dragoste și cu respect, dar, de azi înainte îmi aparții și-mi datorezi ascultare. Fii fără grijă, autoritatea mea are să fie blîndă și voi căuta chiar să sfîrșească repede. O iau pe Martha cu mine, vă părăsesc pentru vreo lună de zile, și asta ca să mă ocup de dumneata ; căci, adăugă sărutîndu-l pe frunte, ești copilul meu. De mîine, Félicie va purta gospodăria. Biata copilă n-are decît șaptesprezece ani, n-ar putea să ți se împotrivească : fii mărinimos, nu-i cere un ban căci nu va avea decît ce-i trebuie strict pentru cheltuielile casei. Fii curajos, renunță timp de doi sau trei ani la lucrările și la gîndurile dumitale. Problema se va limpezi, o să-ți adun pîn-atunci banii necesari ca s-o rezolvi, și-ai s-o rezolvi. Ei bine, regina dumitale nu este clementă, ia spune ?

— Totul nu-i deci pierdut ?

— Nu, dacă te ții de cuvîntul dat.

— Am să te-ascult, fata mea, răspunse Claes cu o emoție adîncă.

A doua zi, domnul Conyncks veni de la Cambrai să-și ia nepoata. Era cu caleașca de călătorie și nu voi să stea la vărul său decît timpul necesar pentru ca Marguerite și Martha să se pregătească de drum. Domnul Claes își primi vărul foarte prietenos, dar se

vedea că era trist și umilit. Bătrînul Conyncks ghicl gîndurile lui Balthazar, și în timpul prînzului îi zise cu o mare franchețe:

— Am cîteva din pînzele dumitale, vere; am boala tablourilor frumoase, e o patimă care duce de rîpă, dar avem fiecare nebunia noastră...

— Unchiule drag! zise Marguerite.

— Treci drept ruinat, vere; dar un Claes are întotdeauna comori aici, zise lovindu-și fruntea, și aici, nu-i așa? adăugă arătîndu-și inima. De aceea contez pe dumneata. Am dat în chimirul meu peste cîțiva scuzi pe care ți-i pun la dispoziție.

— Ah! exclamă Balthazar, o să-ți înapoiez comori...

— Singurele comori pe care le posedăm în Flandra, vărule, sînt răbdarea și munca, răspunse sever Conyncks. Strămoșul nostru are aceste două cuvinte săpate pe frunte, adăugă arătîndu-i portretul președintelui Van Claes.

Marguerite își îmbrățișă părintele, luîndu-și rămas bun de la el, repetă toate poveștele pentru Josette și Félicie și porni cu poștalionul la Paris.

Unchiul, rămas văduv, n-avea decît o fată de doisprezece ani și stăpînea o imensă avere, nu ar fi fost deci cu neputință să aibă gînduri de căsătorie: ca atare, locuitorii din Douai crezură că domnișoara Claes se mărită cu unchiul său. Zvonul acestei bogate căsătorii îl readuse iarăși pe Pierquin, notarul, la familia Claes.

Se făcură mari prefaceri în ideile acestui excelent calculator. De doi ani încoace, societatea din oraș se împărțise în două tabere dușmane. Nobilimea alcătuise un prim cerc și burghezimea un al doilea, bine înțeles foarte ostil celui dintîi. Această separație subită care avu loc în toată Franța și o împărți în două națiuni dușmane, ale căror întăritări pizmașe merseră crescînd, fu una din pricinile de căpetenie pentru care revoluția din iulie 1830 fu adoptată în provincie. Între aceste două societăți, dintre care una era ultra-monarhistă iar cealaltă ultra-liberală, se aflau funcționari admiși, fiecare după importanța lor, într-una sau în cealaltă lume, și care, odată cu căderea

puterii legitimiste, fură neutri. La începutul luptei dintre nobilime şi burghezime, „cafelele" regaliste căpătară o strălucire fără seamăn şi se luară la întrecere atît de strălucit cu „cafelele" liberale, încît acele soiuri de sărbători gastronomice costară, zice-se, viaţa a o seamă de personaje care, asemenea unor tencuieli prost frămîntate, nu putură rezista acestor întreceri. Bine înţeles, cele două societăţi deveniră exclusive şi se epurară.

Deşi foarte bogat pentru un om din provincie, Pierquin fu exclus din cercurile aristocratice şi refulat în cele burgheze. Amorul său propriu avu peste măsură de suferit pe urma acestor înfrîngeri succesive, văzîndu-se înlăturat pe nesimţite de oamenii cu care era în relaţii altădată. Atingea vîrsta de patruzeci de ani, singura epocă din viaţa cînd bărbaţii care se consacră căsniciei mai pot lua în căsătorie fete tinere. Partidele la care putea năzui aparţineau burghezimii, iar ambiţia lui ţintea să rămînă în lumea mare, unde trebuia să-i facă drum o căsătorie strălucită. Izolarea în care trăia familia Claes o făcuse străină de această mişcare socială. Deşi Claes aparţinea vechii aristocraţii a provinciei, era vădit lucru că preocupările sale îl vor opri să împărtăşească antipatiile create de această nouă clasificare a persoanelor. Oricît ar fi fost de săracă, o domnişoară Claes aducea soţului acea zestre de vanitate, la care jinduiesc toţi parveniţii.

Pierquin se reîntoarse deci la Claeşi cu gîndul secret de a face toate jertfele de trebuinţă pentru ca să ajungă la încheierea unei căsătorii ce-i va realiza pe viitor toate ambiţiile. Se sacrifică să-i ţină de urît lui Balthazar şi Féliciei, în lipsa Margueritei ; dar recunoscu cu întîrziere un concurent de temut în Emanuel de Solis. Moştenirea lăsată de răposatul abate trecea drept considerabilă ; şi în ochii unui om care cu naivitate socotea numai în cifre toate lucrurile din viaţă, tînărul moştenitor îi părea mai puternic prin banii lui decît prin seducţiile inimii, de care nu se îngrijora niciodată Pierquin. Pentru el, această avere reda numelui de Solis toată valoarea. Aurul şi nobleţea erau ca două policandre care, luminîndu-se unul pe altul,

se întreceau în strălucire. Afecțiunea sinceră a tînărului director pentru Félicie pe care o socotea ca pe o soră, atîța zelul notarului. Încercă să-l eclipseze pe Emanuel amestecînd păsărească la modă și fasoanele unei galanterii de pospăială cu aerele visătoare, cu elegiile îngrijorate care se potriveau ca nuca în perete mutrei sale. Pretinzîndu-se dezamăgit de toate ale lumii, întorcea ochii spre Félicie în așa fel ca s-o facă a crede că numai ea singură ar putea să-l împace cu viața. Félicie, căreia pentru întiia oară un bărbat îi adresa complimente, dădu ascultare acestui limbaj întotdeauna atît de dulce chiar cînd e înșelător; ea luă vidul drept profunzime și în apăsătoarea-i nevoie de a-și statornici simțămintele nedeslușite ce-i năpădeau inima, se ocupă de verișor. Geloasă, poate fără știrea sa, de atențiile drăgăstoase cu care Emanuel îi copleșea sora, ea voia să se vadă, ca și dînsa, țința privirilor, a gîndurilor și a grijilor unui bărbat.

Pierquin desluși ușor preferința pe care Félicie i-o acorda față de Emanuel și aceasta îl îndemnă să stăruiască în tactica sa, încît se angajă mai mult decît voise la început. Emanuel supraveghie începuturile acestei pasiuni, ipocrită la notar, nevinovată la Félicie, al cărei viitor era în joc. Urmară, între verișoară și văr, cîteva dulci convorbiri, o seamă de cuvinte rostite în șoaptă, în spatele lui Emanuel, în sfîrșit acele mărunte înșelăciuni ce dau unei priviri sau unei vorbe, o perfidă gingășie care poate ajunge prilejul unor nevinovate erori. Folosind șopotelile sale cu Félicie, Pierquin încercă să pătrundă taina călătoriei întreprinsă de Marguerite, pentru a ști dacă era vorba de o căsătorie și dacă trebuia să renunțe la toate speranțele, dar, cu toată încercata lui șiretenie, nici Balthazar, nici Félicie nu-i putură da nici o lămurire, pentru motivul că nu știau nimic despre planurile Margueritei care, preluînd puterea, părea că i-a adoptat și principiile, trecîndu-și proiectele sub tăcere.

Posomorîta tristețe a lui Balthazar și adînca-i descurajare făceau serile să treacă anevoie. Deși Emanuel izbutise să-l atragă pe chimist la jocul de table, Balthazar era distrat și, în majoritatea timpului, acest

om, atît de mare prin inteligența sa, părea stupid. Pierzîndu-și speranțele, umilit că a devorat trei averi, jucător fără bani, el se gîrbovea sub povara ruinelor sale, sub cumpăna nădejdilor mai puțin zdrobite, decît înșelate. Acest om de geniu silit să poarte botniță, se condamna singur și înfățișa o priveliște cu adevărat tragică, menită să miște și pe cel mai nesimțitor om. Incît, chiar și Pierquin nu contempla fără un sentiment de respect acest leu în cușcă, ai cărui ochi plini de-o putere înăbușită, deveniseră calmi de prea multă tristețe, stinși de prea multă lumină ; ale căror priviri cerșeau o milă pe care gura nu cuteza s-o rostească. Uneori un fulger străbătea acest chip împietrit ce se insufleția la plăsmuirea unei noi experiențe : apoi, dacă ochii lui Balthazar, cutreerînd salonul, se opreau pe locul unde soția lui își dăduse duhul, lacrimi ușoare se rostogoleau ca niște fire de nisip fierbinte în deșertul pupilelor pe care gîndirea le făcea imense, iar capul îi scăpăta pe piept. Ridicase pe umeri lumea, ca un Titan, și lumea îi recădea mai apăsătoare pe piept.

Această uriașă durere, atît de bărbătește stăpînită, lucra asupra lui Pierquin și asupra lui Emanuel care uneori se simțeau destul de emoționați pentru a fi gata să-i ofere suma necesară unui alt șir de experiențe : atît de comunicative sînt convingerile geniului ! Amîndoi înțelegeau cum doamna Claes și Marguerite putuseră să arunce milioane în această prăpastie ; dar rațiunea stăvilea de îndată pornirile inimii ; și emoțiile lor se traduceau prin consolări ce înveninau și mai mult suferințele Titanului doborît de trăsnet. Claes nu pomenea nimic despre fiică-sa mai mare și nu se îngrijora nici de absența ei, nici de tăcerea în care se fereca, nedînd semne de viață nici lui, nici surorii mai mici, Félicie. Cînd Solis și Pierquin cereau vești despre dînsa îi privea și mai posomorît. Presimțea oare că Marguerite lucra împotrivă-i ? Se afla oare umilit că a renunțat la drepturile maiestuoase ale paternității, în favoarea copilei sale ? Ajunsese oare s-o iubească mai puțin, fiindcă avea să fie dînsa, tatăl, și el, copilul ? Poate că se aflau

multe din toate motivele acestea şi încă multe din acele sentimente de nespus, ce trec ca norii prin suflet, în dizgraţia mută care apăsa asupra Margueritei.

Oricît de mari ar fi marii oameni cunoscuţi sau necunoscuţi, fericiţi sau nefericiţi în tentativele lor, ei au micimi prin care ţin de umanitate. Printr-o îndoită nefericire, dînşii nu suferă mai puţin de calităţile, decît de cusururile lor ; şi poate că Balthazar mai avea încă nevoie să se familiarizeze cu durerile vanităţilor sale rănite. Viaţa pe care o ducea şi serile în care aceste patru fiinţe se aflau adunate în lipsa domnişoarei Claes, fură aşadar o viaţă şi nişte seri copleşite de tristeţe, încărcate de nelămurite temeri. Fură zile sterpe asemeni unor lande pîrjolite de arşiţă în care totuşi spicuiau unele flori, arare mîngîieri. Văzduhul le părea împîclit în absenţa fetei mai mari, devenită sufletul, speranţa şi forţa acestei familii.

Două luni se scurseră astfel, în care timp Balthazar îşi aştepta cu răbdare fiica.

Marguerite se întoarse la Douai însoţită de unchi care rămase de faţă în loc să se ducă îndărăt la Cambrai, fără îndoială pentru a sprijini cu autoritatea lui o anume lovitură de stat pusă la cale de nepoată.

Intoarcerea domnişoarei Claes fu o mică sărbătoare de familie. Notarul şi domnul de Solis fuseseră poftiţi la cină de Félicie şi de Balthazar. Cînd caleaşca se opri în faţa porţii, cei patru ieşiră întru întîmpinarea călătorilor cu mari semne de bucurie. Marguerite păru fericită că-şi revede căminul părintesc, ochii i se împînziră de lacrimi cînd străbătu curtea ca să ajungă în salon. Imbrăţişîndu-şi tatăl, mîngîierile-i de fiică nu fură totuşi fără un gînd ascuns, încît se îmbujoră ca o soţie vinovată ce nu ştie să se prefacă ; dar privirile-i îşi reluară puritatea cînd se uită la Emanuel de Solis de la care părea că-şi soarbe puterea să ducă pînă la capăt planul făurit în taină.

În timpul cinei, cu toată voioşia ce însufleţea chipurile şi vorbele, tatăl şi fiica se cercetau cu neîncredere şi curiozitate. Balthazar nu puse Margueritei nici o întrebare asupra şederii sale la Paris, fără îndoială din demnitate părintească. Emanuel de Solis imită

această rezervă. Pierquin însă, obișnuit să scormonească toate tainele familiilor, o întrebă pe Marguerite ascunzindu-și curiozitatea sub o prefăcută naivitate :

— Ei, dragă verișoară, văzut-ai Parisul, spectacolele ?...

— N-am văzut nimic la Paris, răspunse ea, nu m-am dus acolo să mă amuz. Zilele s-au scurs trist pentru mine, eram prea nerăbdătoare să mă întorc la Douai.

— Dacă nu m-aș fi burzuluit, n-ar fi mers nici la Operă, unde, de altfel, dumneaei mi s-a plictisit ! zise domnul Conyncks.

Seara fu apăsătoare, toți se simțeau stînjeniți, zîmbeau în silă și se străduiau să arate acea veselie de porunceală sub care se ascunde realitatea frămîntărilor. Marguerite și Balthazar se aflau în prada unor tulburi și crîncene temeri ce le încleștau inimile. Cu cît seara înainta, cu atît stăpînirea de sine a tatălui și fiicei se destrăma. Cîteodată, Marguerite încerca să zîmbească, dar gesturile, dar privirile, dar sunetul vocii îi trădau via îngrijorare. Domnii Conyncks și de Solis păreau a cunoaște pricina secretelor chinuri ce frămîntau această nobilă fiică și o îmbărbătau oarecum prin priviri pline de înțeles. Jignit că fusese lăsat pe dinafara unei hotărîri și a unor demersuri îndeplinite pentru el, Balthazar se desprindea pe nesimțite de copiii și de prietenii săi, retrăgîndu-se în dosul unei semnificative tăceri. Marguerite avea fără îndoială să-i dezvăluie ceea ce hotărîse cu dînsul. Pentru un mare om, pentru un părinte, această stare de lucruri era peste puterile sale. Ajuns la o vîrstă cînd un tată nu mai ascunde nimic în mijlocul copiilor săi, cînd împărtășirea ideilor dă tărie sentimentelor, dînsul devenea din ce în ce mai grav, mai îngîndurat și mai trist, văzînd că se apropie clipa morții sale civile. Această seară pecetluia una din acele crize ale vieții lăuntrice, ce nu se poate tălmăci decît în imagini. Ca atunci cînd norii și trăsnetele se îngrămădesc pe cer, cînd lumea rîde totuși pe cîmpie, cînd fiecare se înăbușă, adulmecă furtuna, înalță capul și-și văd mai departe de drum.

Domnul Conyncks se duse primul la culcare, însoțit de Balthazar. În lipsa lui, Pierquin și domnul de Solis plecară. Marguerite își luă un afectuos rămas bun de la notar ; nu-i spuse nimic lui Emanuel, dar îi strînse mîna aruncîndu-i o privire umedă. Trimise pe Félicie la culcare și, cînd Claes se întoarse în salon o găsi singură.

— Bunul meu tată, începu ea cu glas tremurînd, au trebuit să vină împrejurările grave în care ne aflăm, pentru a mă sili să părăsesc casa ; dar, după multe frămîntări și după ce-am biruit greutăți de neînchipuit, mă întorc cu cîteva șanse de salvare pentru noi toți. Datorită numelui dumitale, influenței unchiului nostru și protecțiilor domnului de Solis, am obținut pentru dumneata un post de perceptor în Bretagne : se spune că aduce optsprezece pînă la douăzeci de mii de franci pe an. Unchiul nostru a depus garanția... Iată numirea dumitale, adăogă scoțînd o scrisoare din geantă. Șederea dumitale aici, în anii noștri de lipsuri și de sacrificii, ar fi intolerabilă. Tatăl nostru trebuie să rămînă într-o situație cel puțin egală celei în care a trăit întotdeauna. N-am să-ți cer un ban din veniturile dumitale, le vei folosi cum ai să crezi de cuviință. Te rog însă din suflet să te gîndești că nu avem o para venit și că vom trăi cu toții din ceea ce o să ne dea Gabriel din veniturile lui. Orașul n-are să știe nimic din această viață de schimnicie. Dacă ai rămîne aici, n-ai fi decît un obstacol în mijloacele pe care le vom folosi, soră-mea și cu mine, pentru a încerca să reîntronăm aici o viață îndestulată. Înseamnă oare că abuzez de autoritatea cu care m-au împuternicit, dacă te pun în poziția de a-ți reface dumneata singur averea ? În cîțiva ani, dac-ai să vrei, poți fi perceptor general...

— Cum văd, Marguerite, rosti încet Balthazar, tu mă izgonești din casa mea...

— Nu merit o acuzație atît de aspră, răspunse fiica înăbușindu-și bătăile furtunoase ale inimii. Ai să te reîntorci printre noi atunci cînd vei putea locui în orașul dumitale natal, așa cum se cuvine să te arăți. De altfel, tată, n-am cuvîntul dumitale ? reluă ea cu

răceală. Trebuie să ne asculți. Unchiul a rămas să te însoțească în Bretagne ca să nu călătorești singur.

— N-am să mă duc! exclamă Balthazar ridicîndu-se. N-am nevoie de ajutorul nimănui ca să-mi refac averea și să plătesc ceea ce datoresc copiilor mei.

— Și mai bine, reluă Marguerite fără să se tulbure. Te-aș ruga numai să reflectezi la situația noastră, pe care am să ți-o lămuresc în puține cuvinte. Dacă vei rămîne în casa asta, copiii dumitale o vor părăsi ca să te lase stăpîn pe ea.

— Marguerite! strigă Balthazar.

— Apoi, urmă ea fără a voi să ia aminte la iritarea tatălui, trebuie să-l înștiințăm pe ministru de refuz, dacă nu primești un post bănos și onorabil pe care, cu toate demersurile și proptelele noastre, nu l-am fi obținut fără cele cîteva bancnote de o mie de franci strecurați în clipa potrivită de unchiu-meu în mănușa unei doamne...

— Să mă părăsiți!

— Sau ne părăsești dumneata, sau fugim noi, replică Marguerite. Dac-aș fi singurul copil, aș face ca mama fără să cîrtesc împotriva soartei pe care mi-ai croi-o. Dar surioara și cei doi frați nu trebuie să piară de foame sau de deznădejde alături de dumneata ; am făgăduit-o celei care s-a stins acolo, zise arătînd patul moartei. Ți-am ascuns durerile noastre, am suferit în tăcere : astăzi, puterile ni s-au tocit. Nu sîntem pe marginea unei prăpăstii, sîntem în fundul ei, tată! Ca să ieșim la liman, n-avem nevoie numai de curaj, mai trebuie ca și străduințele noastre să nu fie mereu zădărnicite de capriciile unei pasiuni...

— Scumpii mei copii! exclamă Balthazar apucînd-o pe Marguerite de mînă. Am să v-ajut, am să muncesc, am să...

— Iată cum poți s-o faci, răspunse ea întinzîndu-i numirea ministerială.

— Dar, îngerul meu, mijlocul pe care mi-l oferi ca să-mi refac averea este prea lent! mă faci să pierd fructul a zece ani de trudă, și sumele enorme ce reprezintă laboratorul meu. Acolo, zise el arătînd spre pod, se află toate resursele noastre.

Marguerite se îndreptă spre ușă rostind:

— Tată, ai de ales!

— Ah, copila mea, ce neîndurată ești!... răspunse prăbușindu-se într-un jilț și lăsînd-o să plece.

A doua zi dimineață, Marguerite află prin Lemulquinier că domnul Claes ieșise. Această simplă veste o făcu să îngălbenească, iar stăpînirea de sine îi fu atît de strigător de grăitoare, încît bătrînul valet îi spuse:

— Fiți pe pace, domnișoară! Domnul a spus că va fi înapoi la ceasurile unsprezece pentru prînz. La două noaptea era încă în picioare în salon, privind pe geam la acoperișurile laboratorului. Așteptam în bucătărie, îl vedeam, plîngea, peste seamă de amărît. Iacă-tă, luna iulie cînd soarele ne poate îmbogăți pe toți, și, dacă dumneavoastră ați vrea...

— Destul! îi tăie vorba Marguerite, ghicind toate gîndurile cîte-l vor fi asaltat pe părintele ei.

Se petrecuse în adevăr, la Balthazar, acel fenomen ce pune stăpînire pe toate ființele sedentare: viața-i atîrna, ca să spunem așa, de locurile cu care se identificase; gîndirea lui, strîns legată de laboratorul și de căminul său, i le făcea indispensabile, întocmai ca Bursa pentru jucătorul care socotește zilele de sărbătoare drept zile pierdute. Acolo-i erau speranțele, acolo cobora din văzduh singura atmosferă în care plămînii săi puteau sorbi aerul vital. Această alianță dintre locuri și lucruri, pe de o parte, și oameni, pe de altă parte, atît de puternică la firile slabe, devine aproape tiranică la oamenii de știință și de studiu. A-și părăsi sălașul însemna pentru Balthazar a renunța la știință, la problema pe care o cerceta; însemna să moară.

Marguerite fu prada unei neliniști fără margini pînă la ora prînzului. Scena care-l împinsese pe Balthazar a încerca să-și curme zilele îi revenise în minte, și se temu că va vedea un desnodămînt tragic la starea desnădăjduită în care se găsea din nou. Măsura salonul în lung și-n lat, tresărind de fiece dată cînd suna clopoțelul de la ușă. În sfîrșit, Balthazar se întoarse. În timp ce străbătea curtea, Marguerite, care-i cer-

ceta chipul cu îngrijorare, nu citi pe fața lui decît o furtunoasă durere. Cînd păși în salon, ea se avîntă spre el ca să-i dea ziua bună ; el o cuprinse drăgăstos de mijloc, o strînse la pieptu-i, o sărută pe frunte, zicîndu-i la ureche :

— M-am dus să-mi fac cerere pentru pașaport.

Sunetul vocii, privirea resemnată, gesturile lui, totul, toate, zdrobiră inima sărmanei fete care întoarse capul spre a nu lăsa să i se vadă lacrimile ; dar neputîndu-le opri, alergă în grădină și se întoarse numai după ce se liniștise plîngînd în voie. În timpul prînzului, Claes se arătă voios ca un om ce se resemnase.

— Plecăm deci în Bretagne, unchiule ? îl întrebă el pe Conyncks. Am dorit întotdeauna să văd acel ținut.

— Se trăiește acolo cu nimica toată, răspunse bătrînul unchi.

— Tata ne părăsește ? exclamă Félicie.

Domnul de Solis intră ; aducea cu el pe Jean.

— Ai să ni-l lași astăzi, zise Balthazar, așezînd pe fiu-său lîngă dînsul : mîine plec și vreau să-mi iau rămas bun de la el.

Emanuel se uită la Balthazar, care lăsă capul în jos.

Fu o zi mohorîtă în timpul căreia fiecare fu trist, înăbușindu-și gînduri și plînsete. Nu era o absență, ci un surghiun. Apoi cu toții simțeau instinctiv cît de umilitor era pentru un părinte să-și mărturisească astfel în chip public dezastrele, primind un post și părăsindu-și familia, la vîrsta lui Balthazar. Numai el a fost tot atît de mare precît era Marguerite de hotărîtă, și păru că acceptă cu noblețe această ispășire a nesăbuințelor pe care furia devastatoare a geniului îl împinsese să le săvîrșească.

După ce seara trecu, iar tatăl rămase singur cu fiica, Balthazar care, în tot timpul zilei, se arătase cald și afectuos, cum era în prea frumoasele zile ale vieții sale patriarhale, întinse mîna Margueritei și-i spuse cu un soi de duioșie amestecată cu deznădejde :

— Ești mulțumită de tatăl tău ?

— Eşti vrednic de cel de colo ! răspunse Marguerite arătînd portretul lui Van Claes.

A doua zi dimineaţa, Balthazar, urmat de Lemulquinier, se urcă în laborator ca pentru a-şi lua rămas bun de la speranţele pe care le desmierdase şi pe care experienţele începute i le înfăţişau încă vii. Stăpînul şi valetul schimbară o privire plină de melancolie, pătrunzînd în podul pe care aveau să-l părăsească poate pentru totdeauna. Balthazar se uita îndelung la toate acele aparate deasupra cărora gîndirea-i plutise atîta vreme, legat fiecare din ele de amintirea unei cercetări ori a unei experienţe. Porunci cu un aer trist lui Lemulquinier să evaporeze unele gaze şi unii acizi primejdioşi, să despartă substanţele care-ar fi putut produce explozii. În timp ce lua aceste măsuri, rostea amare păreri de rău, asemeni celor spuse de-un osîndit la moarte, înainte de a păşi spre eşafod.

— Iată totuşi, zise poposind în faţa unei capsule în care se aflau înfipţi cei doi poli ai unei pile Volta, iată totuşi o experienţă al cărei rezultat ar trebui urmărit. Dac-ar reuşi, groaznic gînd ! copiii mei n-ar alunga de sub acoperişul lui un tată care le-ar arunca diamante la picioare. Uite o combinaţie de carbon şi de sulf, adăugă vorbindu-şi lui însuşi, în care carbonul joacă un rol de corp electro-pozitiv ; cristalizarea trebuie să înceapă la polul negativ şi, în caz de descompunere, carbonul s-ar duce într-acolo cristalizat...

— Aha ! va să zică aşa ar sta treaba ? se minună Lemulquinier contemplîndu-şi cu admiraţie stăpînul.

— Dar, reluă Balthazar după un răstimp, combinaţia e supusă influenţei acestei pile care poate acţiona...

— Dacă domnu' doreşte, pot să-i măresc efectul...

— Nu, nu, trebuie lăsată aşa cum se află ! Repausul şi timpul sînt condiţii esenţiale cristalizării !...

— Vezi bine ! Trebuie s-o ia domol, cristalizarea asta !... exclamă valetul.

— Dacă temperatura scade, sulfura de carbon are să se cristalizeze, zise Balthazar, urmînd a-şi exprima în crîmpeie gîndurile nelămurite ale unei meditaţii complete în judecata lui ; dacă însă acţiunea pilei operează în anumite condiţii pe care eu nu le ştiu...

Ar trebui supravegheat acest lucru... se prea poate... Dar la ce mă-mpinge gîndul? Nu mai e vorba de chimie, amice, trebuie să mergem să administrăm o percepție în Bretagne...

Claes ieși în grabă și scobori pentru un ultim prînz în familie, la care luară parte Pierquin și domnul de Solis. Balthazar, zorit să pună capăt agoniei sale științifice, își luă rămas bun de la copii și se urcă în droșcă cu unchiu-său; întreaga familie îl însoți pînă-n pragul ușii. Acolo, după ce Marguerite își strînse la piept părintele într-o îmbrățișare deznădăjduită, la care el răspunse șoptindu-i la ureche: „Ești o fiică bună și n-am să-ți port niciodată pică pentru asta!" ea străbătu curtea, fugi în salon, îngenunche pe locul unde se sfîrșise mama sa și înălță o rugă fierbinte către Dumnezeu, cerîndu-i tăria să ducă la bun sfîrșit cruntele sarcini ale noii sale vieți. O oțelise o voce lăuntrică care-i strecurase în inimă aprobarea îngerilor și mulțumirile mamei, cînd surioara, fratele, Emanuel și Pierquin se întoarseră, după ce urmăriseră cu ochii caleașca pînă ce nu se mai zări.

— Și acum, domnișoară, ce-aveți de gînd să faceți?... o iscodi Pierquin.

— Să salvez casa, răspunse cu simplitate. Avem aproape o mie trei sute de pogoane la Vaignies. Intenția mea e să pun să le desțelenească, să le împart în trei ferme, să ridic clădirile necesare pentru exploatarea lor, să le arendez; și cred că în cîțiva ani, cu multă economie și cu răbdare, fiecare dintre noi, zise arătînd spre sora și fratele ei, are să aibă o fermă de patru sute și ceva de pogoane care or să poată aduce într-o zi un venit de aproape cincisprezece mii de franci. Fratele Gabriel va păstra ca parte a lui această casă și ceea ce posedă în Registrul cel mare. Apoi o să înapoiem într-o zi tatei averea lui, liberată de orice poliță, iar veniturile ni le vom consacra achitării datoriilor lui.

— Dar, dragă verișoară, zise notarul uluit de această pricepere în chestiunile bănești și de recea judecată a Margueritei, vă trebuie peste două sute de mii de franci ca să defrișați terenurile, să clădiți

fermele și să cumpărați vite... De unde aveți să luați suma asta ?

— Aici încep piedicile, răspunse ea privind rînd pe rînd la notar și la domnul de Solis ; nu îndrăznesc să le cer unchiului, care a mai plătit și cauțiunea pentru tata.

— Aveți prieteni ! exclamă Pierquin întrezărind deodată că domnișoarele Claes *„ar mai fi fete de peste cinci sute de mii de franci"*.

Emanuel de Solis se uită la Marguerite cu îndoioșare, dar, din nefericire pentru el, Pierquin rămase notar în mijlocul avîntului său și reluă astfel :

— Vi-i ofer eu, acești două sute de mii de franci !

Emanuel și Marguerite se sfătuiră dintr-o privire, care fu pentru Pierquin o rază de lumină. Félicie se făcu stacojie, atît era de fericită că-și descoperă verișorul mărinimos precum îl dorea. Se uită la sora mai mare care ghici deodată că, în lipsa ei, biata fată se lăsase ademenită de cîteva banale atenții curtenitoare din partea lui Pierquin.

— Nu vei avea să-mi plătești decît cinci la sută dobîndă, adăugă el. Mi-i dai cînd o să vrei și-mi faci o ipotecă pe terenuri... Dar fii pe pace, n-o să ai de plată decît cheltuielile pentru toate contractele, am să-ți găsesc fermieri buni și-o să închei afacerile gratuit, ca să-ți vin în ajutor ca o rudă cumsecade.

Emanuel făcu un semn spre Marguerite pentru a o îndemna să refuze ; dar ea era prea absorbită să cerceteze prefacerile ce nuanțau fizionomia surioarei, ca să observe semnul. După un răstimp, privi pe notar cu un aer ironic și-i spuse cu de la ea putere, spre nespusa bucurie a domnului de Solis.

— Ești o prea cumsecade rudă, nu m-așteptam la mai puțin de la dumneata ! Însă dobînda de cinci la sută ar tărăgăna prea mult liberarea noastră, am s-aștept majoratul fratelui și vom vinde rentele lui.

Pierquin își mușcă buzele ; Emanuel începu a surîde molcom.

— Félicie, fetițo scumpă, petrece-l pe Jean pînă la colegiu : Martha are să te-nsoțească, zise Marguerite arătînd spre frățior. Jean, îngerașule, fii cuminte,

nu-ți rupe hainele, nu sîntem destul de bogați ca să ți le schimb așa de des cum o făceam altădată. Haide, du-te, puiule! Vezi de învață bine.

Félicie ieși cu frățiorul.

— Vere dragă, începu Marguerite către Pierquin, și dumneata, domnule, spuse domnului de Solis, ați venit desigur să vedeți pe tata în lipsa mea? Vă mulțumesc pentru aceste dovezi de prietenie. Nu veți face-o, fără îndoială, mai puțin pentru două sărmane fete, care vor avea nevoie de sfaturi. Să ne înțelegem în această privință... Cînd nu voi lipsi din oraș, am să vă primesc întotdeauna cu cea mai mare plăcere: însă, atunci cînd Félicie va fi singură aici cu Josette și cu Martha, nu-i nevoie să vă spun că ea nu trebuie să vadă pe nimeni, fie chiar un vechi prieten și cea mai devotată dintre rude. În împrejurările în care ne aflăm, purtarea noastră trebuie să fie de o severitate ireproșabilă. Iată-ne deci pentru multă vreme sortite muncii și singurătății...

Tăcerea domni vreme de cîteva clipe. Emanuel pierdut în contemplarea chipului Margueritei, părea mut; Pierquin nu știu ce să spună. Notarul își luă rămas bun de la verișoară, cuprins de un val de mînie împotriva lui însuși: ghicise deodată că Marguerite îl iubea pe Emanuel și că se comportase ca un adevărat neghiob.

— Ei bine! Pierquin, fătul meu, își spuse apostrofîndu-se singur în stradă, individul care ți-ar spune că ești un mare dobitoc ar avea toată dreptatea. Cum de-am fost atît de nătărău? Am douăsprezece mii de livre venit, în afară de funcția mea, fără să mai pun la socoteală succesiunea unchiului Des Raquets care nu mă are decît pe mine de moștenitor și care mîine-poimîine îmi dublează averea (în sfîrșit, nu-i doresc să dea ortul popii, este econom!) și fac ticăloșia sa cer dobîndă domnișoarei Claes! Pariez că amîndoi se umflă acuma de rîs pe socoteala mea. Trebuie să-mi iau gîndul de la Marguerite! Nu. Mai la urma urmei, Félicie e o bomboană de fetiță, care mi se potrivește mai bine. Marguerite are un caracter de fier, ar vrea să mă domine, și m-ar domina! Haide, să ne arătăm

mărinimoşi ! Să nu mai fim atît de mult *notar !* Adică nu pot eu să mă dezbar de hăţul ăsta ? La naiba !... Am să mă pun pe-atîta s-o iubesc pe Félicie, şi să nu mă clintesc din sentimentul ăsta !... N-am încotro ! Va avea o fermă de patru sute treizeci de pogoane, care într-o zi va aduce un venit între cincisprezece şi douăzeci de mii de livre, căci pămînturile de la Vaignies sînt mănoase nu glumă ! Dacă pune mîinile pe piept unchiu-meu, Des Raquets, bietul unchiaş ! Îmi vînd biroul de notariat şi sînt un om la cinci-zeci-de-mii-de-li-vre-ren-tă. Nevastă-mea e o Claes, sînt încuscrit cu nume strălucite. Drace ! O să vedem dacă alde Courteville, Magalhens, Savaron de Savarus vor refuza să treacă pragul unui Pierquin-Claes-Molina-Nourho ! Am să fiu primar la Douai, voi avea decoraţia cea mai mare, pot fi ales deputat, ajung departe... Ehei ! Pierquin, fiule, ţin-te tare unde te afli, să nu mai facem neghiobii, mai ales că, pe onoarea mea, Félicie... Domnia sa domnişoara Félicie Van Claes te iubeşte !

Cînd cei doi îndrăgostiţi fură singuri, Emanuel întinse o mînă către Marguerite, care, la rîndul ei, o lăsă pe a ei să cadă în mîna iubitului. Se ridicară cu o pornire nerostită, îndreptîndu-se spre banca lor, în grădină ; dar, în mijlocul salonului, iubitul nu-şi putu stăvili bucuria şi, cu un glas pe care emoţia îl făcea să tremure, îi spuse Margueritei :

— Am trei sute de mii de franci *ai dumitale !...*

— Cum, exclamă ea, biata mama ţi-a mai încredinţat ?... Nu... Ce ?...

— O, Marguerita mea ! Ce este al meu nu-i oare al dumitale ? Nu dumneata, cea dintîi, ai spus noi ?...

— Scumpe Emanuel ! exclamă dînsa, strîngîndu-i mîna pe care o ţinea încă într-a ei.

Şi, în loc să pornească spre grădină, se aşeză în jilţ.

— Nu eu trebuie să-ţi mulţumesc, zise el cu glasu-i înecat de iubire, de vreme ce primeşti ?

— Această clipă, încuviinţă ea, dragul meu scump, şterge multe dureri şi apropie un fericit viitor ! Da,

primesc averea ta, reluă lăsînd să-i fluture pe buze un zîmbet angelic, cunosc calea de *a o face a meu*.

Ea se uită la portretul lui Van Claes ca pentru a invoca un martor. Tînărul, care-i urmărea privirile, n-o zări scoțind din deget un inel de fată și nu luă aminte la acest gest decît în clipa cînd o auzi rostind:

— In mijlocul cumplitelor noastre dureri, răsare o fericire. Tata, din lipsa lui de asemenea preocupări mă lasă liberă să dispun de persoana mea, zise întinzîndu-i inelul. Ține, Emanuel! Mamei îi erai drag de mult, ea te-ar fi ales.

Lacrimile îl podidiră pe Emanuel, îngălbeni ca de ceară, căzu în genunchi și spuse către Marguerite, dîndu-i o verighetă pe care o purta întotdeauna.

— Iată verigheta mamei! Dar Marguerita mea, întrebă el sărutînd verigheta, nu voi avea oare alt gaj decît acesta?

Ea se înclină aplecîndu-și fruntea pînă la buzele lui Emanuel.

— Vai, dragul meu, oare e bine ceea ce facem noi?... șopti înfiorată de emoție. Căci vom avea mult de așteptat...

— Unchiu-meu spunea că adorația este pîinea cea de toate zilele a răbdării, vorbind de credinciosul care-l iubește pe Dumnezeu! Tot așa e și iubirea mea: pentru mine ești de mult confundată cu Mîntuitorul tuturora; sînt al tău, cum sînt al lui.

Rămaseră un răstimp pierduți în cea mai dulce dintre exaltări. Fu sincera și calma efuziune a unui sentiment, care asemenea unui prea bogat izvor se revarsă prin mici și neistovite valuri. Evenimentele care se înverșunau să despărțească pe acești doi îndrăgostiți erau un prilej de melancolie ce le făcu fericirea și mai vie, strecurînd în ea ascuțișul unei dureri.

Félicie se întoarse prea curînd pentru amîndoi. Emanuel, cu acel gingaș tact ce face în iubire să ghicești totul, lăsă cele două surori singure, după ce furișă Margueritei o privire în care dînsa putu citi cît de neasemuit sacrificiu însemna pentru el o asemenea dovadă de discreție, căci vădea prea îndestul

ce însetat fusese el de această fericire de atîta timp dorită și acum consacrată de logodna inimilor.

— Poftim încoace, surioară !... spuse Marguerite, cuprinzînd-o pe după gît pe Félicie.

Apoi, ducînd-o în grădină, merseră să se așeze pe banca căreia atîtea generații îi încredințaseră vorbele de dragoste, suspinele de durere, meditațiile și speranțele lor. În ciuda tonului șăgalnic și finului surîs al surorii sale, Félicie era cuprinsă de o neliniște în care străbătea un sentiment de teamă. Marguerite îi luă mîna și o simți tremurînd.

— Duduiță Félicie, o necăji sora mai mare, aplecîndu-i-se la ureche, citesc în sufletul mătăluță. Pierquin s-a prezentat aici cam prea adeseori în lipsa mea, a venit în fiecare seară, ți-a spus cuvintele dulci și mătăluță te-ai potrivit lor...

Félicie se învăpăie la față.

— Nu te apăra, nevinovat îngeraș, reluă Marguerite, e atît de firesc să iubești ! Poate scumpul tău sufletel va izbuti să prefacă puțin firea vărului ; el e egoist, interesat, dar e un om onest și, fără îndoială, cusururile lui au să servească fericirii tale. Are să te iubească ca pe cea mai frumoasă dintre proprietățile lui, ai să faci parte din afacerile lui. Iartă-mi cuvîntul acesta, scumpa mea ! Sînt sigură că ai să-l dezbari de prostul năravde-a nu vedea pretutindeni decît interese, învățîndu-l nițel și afacerile inimii.

Félicie nu putu decât să-și îmbrățișeze sora.

— De altfel, urmă Marguerite, are avere. Familia lui se trage din cea mai sus pusă și mai veche burghezie. Dar oare aș fi eu aceea care să mă împotrivesc fericirii tale, dacă tu ai chef s-o găsești într-o condiție mediocră ?

Félicie scăpă acest suspin :

— Scumpă surioară !

— Oh ! da, poți să mi te destăinuiești mie ! exclamă Marguerite. Ce-i mai natural decît să ne împărtășim secretele ?

Această rostire plină de suflet, prilejui una din acele convorbiri delicioase în care fetele își fac spo-

vedanii. Cînd Marguerite, pe care iubirea o făcuse cunoscătoare, pricepu adevărata stare în care se afla inima Féliciei, ea încheie:

— Ei bine, dragă fetiţo, să ne încredinţăm mai întîi că verişorul te iubeşte cu adevărat; şi atunci...

— Lasă pe mine! răspunse Félicie rîzînd. Am eu metodele mele.

— Nebuno! zise Marguerite sărutînd-o pe frunte.

Deşi Pierquin făcea parte din acea categorie de bărbaţi care, în căsnicie, văd obligaţii, îndeplinirea legilor sociale şi un mijloc pentru transmiterea proprietăţilor, cu toate că îi era tot una dacă lua de nevastă pe Félicie sau pe Marguerite, odată ce şi una şi alta aveau acelaşi nume şi aceeaşi zestre, el îşi dădu totuşi seama că amîndouă erau, după una din propriile-i expresii, fete *„romanţioase şi sentimentale"*, două epitete pe care oamenii fără inimă le folosesc spre a lua în derîdere daruri din cele semănate de natură cu o mînă zgîrcită printre brazdele omenirii; notarul îşi spuse fără doar şi poate că trebuie să urle cu lupii, şi a doua zi veni să vadă pe Marguerite, o conduse în chip misterios în grădina cea mică şi începu printr-un scurt logos asupra sentimentelor, deoarece era una din clauzele contractului primitiv ce trebuia să preceadă, în legile lumii, contractul notarial.

— Dragă verişoară, îi mărturisi el, n-am fost întotdeauna de aceeaşi părere asupra căilor de urmat pentru a ajunge la încheierea cea mai fericită a afacerilor dumitale; dar trebuie să recunoşti astăzi c-am fost întotdeauna călăuzit de o mare dorinţă de a vă fi util. Ei bine, ieri, am stricat ofertele dintr-un fatal năravv pe care mi-l dă *spiritul de notar;* mă înţelegi... Inima mea nu era complice la neghiobia mea. Te-am iubit foarte mult; dar avem o oarecare perspicacitate, noi ăştia, şi mi-am dat socoteală că nu-ţi plăceam. E din vina mea! un altul a fost mai dibaci decît mine... Ei bine, vin să-ţi mărturisesc *în toată naivitatea* că simt o dragoste reală pentru sora dumitale Félicie. Tratează-mă deci ca pe-un frate; serveşte-te de punga mea, ia din ea! haide, cu cît vei lua mai mult, cu atît

ai să-mi dovedești mai multă prietenie!... Sînt cu totul al dumitale, *fără dobîndă,* dumneata m-auzi? Nici cu doisprezece, nici cu un sfert la sută. Să fiu socotit vrednic de Félicie și voi fi mulțumit. Trece-mi cu vederea cusururile, ele nu mi se trag decît din practica afacerilor; inima-i bună, și m-aș arunca mai degrabă în Scarpe decît să nu-mi fac soția fericită.

— Toate bune, dragă vere! zise Marguerite; dar soră-mea depinde de ea și de tata.

— Asta o știu eu, dragă verișoară, replică notarul; dar dumneata ești mama întregii familii și nimic nu-mi stă acuma *pe inimă* mai mult decît dorința de a te vedea judecătoare *alei mele!*

Acest fel de a vorbi zugrăvește destul de bine spiritul cinstitului notar. Mai tîrziu, Pierquin se făcu celebru prin răspunsul său către comandantul taberei Saint-Omer ce-l poftise la o serbare militară, care răspuns suna astfel: „Domnul Pierquin-Claes de Molina-Nourho, primar al orașului Douai, cavaler al legiunii de onoare, o va avea *pe aceea* de a participa etc."

Marguerite acceptă ajutorul notarului, dar numai întrucît privea profesia sa, pentru a nu compromite cu nimic nici demnitatea-i de femeie, nici viitorul surorii, nici hotărîrile tatălui.

Chiar în acea zi își încredință surioara în paza Josettei și Marthei, care se dăruiră trup și suflet tinerei lor stăpîne, sprijinind-o în planurile de economie. Marguerite plecă de îndată la Vaignies, unde-și începu operațiile care fură savant diriguite de Pierquin. Devotamentul se cifrase în cugetul notarului drept o excelentă speculație; grijile, ostenelile sale fură atunci, oarecum, ca un plasament de capital, pe care nu voi nicidecum să-l economisească. Mai întîi de toate, încercă s-o scutească pe Marguerite de truda de a desțeleni și de a ara pămînturile destinate fermelor. El anunță trei fete de fermieri bogați, care doreau să se stabilească la casa lor, le ademeni prin perspectiva ce le oferea belșugul terenurilor și izbuti să le facă a lua în arendă cele trei ferme ce aveau să fie construite. În schimbul renunțării la prețul de

arendă a fermei pe timp de trei ani, fermierii se angajară să plătească o arendă de zece mii de franci în cel de al patrulea an, douăsprezece mii într-al șaselea și cincisprezece mii pe restul de timp arendat; se obligară să sape gropile, să facă plantațiile și să cumpere vitele. Iar în vremea cît se clădeau fermele, fermierii veniră să desțelenească pămînturile. După patru ani de la plecarea lui Balthazar, Marguerite restabilise aproape averea fratelui și a surorii sale. Două sute de mii de franci fură prea îndeajuns pentru a plăti toate construcțiile. Nici ajutoarele, nici povețele nu lipsiră acestei curajoase fete a cărei purtare stîrni admirația orașului. Marguerite supraveghea înălțarea clădirilor, executarea învoielilor și a contractelor de arendă, cu acel bun simț, cu acel zel, cu acea statornicie pe care știu s-o desfășoare femeile cînd sînt însuflețite de un mare sentiment. Chiar din al cincilea an, ea putea să consacre venitul de treizeci de mii de franci pe care-l dădură fermele, rentele fratelui și produsul bunurilor părintești, pentru a achita capitalurile ipotecate și a răscumpăra pagubele pe care pasiunea lui Balthazar le semănase în casa lui. Amortizarea trebuia deci să meargă repede, prin descreșterea dobînzilor. Emanuel de Solis oferi dealtminteri Margueritei cei o sută de mii de franci cîți îi mai rămîneau din succesiunea unchiului și pe care ea nu-i atinsese, adăugînd la ei vreo douăzeci de mii de franci din economiile sale, așa încît, chiar din al treilea an al gestiunii, fu în măsură să achite o sumă destul de frumușică din datorii. Această viață de curaj, de lipsuri și de devotament nu se dezminți cu nimic în răstimp de cinci ani; de altfel totul fu încununat de succes și de izbîndă sub administrația și înrîurirea Margueritei.

Ajuns inginer de poduri și șosele, Gabriel, ajutat de unchi, își rotunji o avere rapidă prin întreprinderea unui canal pe care-l construi, și știu să placă verișoarei sale, domnișoara Conyncks, pe care părintele său o adora, și care era una din cele mai bogate moștenitoare din cele două Flandre. In 1824, bunurile lui Claes se aflară libere, și casa din strada Parisului

își răscumpărase pierderile. Pierquin îi ceru lui Balthazar mîna domnișoarei Félicie, iar domnul de Solis o solicită pe cea a domnișoarei Marguerite.

La începutul lunii ianuarie 1825, Marguerite și domnul Conyncks plecară spre a readuce la căminul strămoșesc pe părintele surghiunit, a cărui întoarcere fiecare o dorea fierbinte, și care-și dădu demisia pentru a rămîne în sînul familiei, ca fericirea tuturor să-i primească binecuvîntarea.

In lipsa Margueritei care-și exprimase nu odată regretul că nu putea înlocui ramele goale din galerie și din apartamentele de recepție, pentru ziua cînd tatăl avea să-și reia casa în primire, Pierquin și cu domnul de Solis complotară cu Félicie să pregătească pentru Marguerite o surpriză, care în același timp făcea și pe sora mai mică să participe oarecum la restaurarea casei Claes. Amîndoi cumpăraseră pentru Félicie o seamă de prea frumoase tablouri, oferindu-i-le ca să decoreze galeria. Domnul Conyncks avusese același gînd. Voind s-o încredințeze pe Marguerite de încîntarea provocată de nobila-i purtare și de devotamentul cu care a dus pînă la capăt împuternicirea lăsată de mamă cu limbă de moarte, luase măsuri ca să fie aduse vreo cincizeci dintre cele mai alese pînze ale sale și cîteva din cele pe care Balthazar le vînduse odinioară, așa încît galeria Claes fu în întregime restaurată.

Marguerite fusese de mai multe ori să-și vadă părintele, însoțită de surioară sau de Jean ; de fiecare dată, îl găsise tot mai schimbat ; dar, de la ultima vizită, bătrînețea se manifestase la Balthazar prin cîteva spăimîntătoare simptome, la gravitatea cărora contribuia fără îndoială zgîrcenia cu care-și ținea zilele numai și numai pentru a putea folosi cea mai mare parte din leafă să facă experiențe ce-i înșelau mereu nădejdile. Deși nu era în vîrstă decît de șaizeci și cinci de ani, arăta ca un moșneag de optzeci. Ochii i se afundaseră adînc în găvane, sprîncenele-i albiseră, cîteva fire de păr abia-i mai acopereau ceafa ; lăsase să-i crească barba pe care-o reteza cu foarfecile cînd îl supăra ; era gîrbov ca un bătrîn podgorean;

iar peste acestea toate răvășirea îmbrăcămintei recăpătase pecetea mizeriei pe care decrepitudinea o făcea și mai hidoasă. Deși o gîndire titanică însuflețea acest nobil chip ale cărui trăsături nu se mai deslușeau sub zbirciturl, fixitatea privirii, un aer deznădăjduit, o veșnică neliniște săpau în el diagnosticele demenței, sau, mai curînd, ale tuturor demențelor lalolaltă. Uneori, străfulgera pe acest obraz o speranță care dădea lui Balthazar expresia unui monoman ; altecri iritarea că nu poate dezlega o taină ce i se înfățișa ca o pilpîire trecătoare, înscria pe acest chip simptomele furiei ; apoi deodată, un rîs răsunător trăda nebunia ; în sfîrșit, cea mai mare parte din timp, descurajarea cea mai deplină rezuma toate nuanțele patimei sale prin recea melancolie a idiotului. Oricît de fugare și de imperceptibile ar fi fost aceste expresii pentru străini, ele erau din nefericire prea vădite pentru cei ce cunoșteau un Claes sublim prin bunătate, măreț prin inima sa, frumos la chip, dar din care nu mai rămăsese decît rare vestigii.

Îmbătrînit, ostenit și el ca și stăpînu-său de necurmatele lor munci, Lemulquinier nu avusese de îndurat, ca el, istovirile gîndirii ; de aceea fizionomia lui înfățișa un ciudat amestec de îngrijorare și de admirație pentru stăpînul său, care lesne ar fi putut înșela ; deși-i asculta cu respect cel mai neînsemnat cuvînt, deși-i urmărea cele mai mărunte mișcări cu un soi de duioșie, avea grijă de savant așa cum o mamă îngrijește de copil ; adesea, părea că-l ocrotește, fiindcă-l ocrotea cu adevărat în vulgarele nevoi ale vieții, la care Balthazar nu gîndea niciodată. Acești doi bătrîni, învăluiți de o idee, încrezători în realitatea speranței lor, animați de același suflu, unul întrupînd învelișul iar celălalt sufletul existenței lor comune, alcătuiau o priveliște totodată oribilă și înduioșătoare.

Cînd Marguerite și domnul Conyncks sosiră, îl aflară pe Claes instalat într-un han ; succesorul său nu se făcuse așteptat, își și luase în primire postul.

Printre preocupările științei, dorul să-și revadă patria, căminul, familia, îl frămînta pe Balthazar ; răvașul fiicei îi vestise evenimente fericite ; el se

gîndea să-şi încununeze cariera printr-un şir de experienţe ce trebuiau să-l ducă în sfîrşit la descoperirea problemei sale, o aştepta deci pe Marguerite cu o nerăbdare fără de seamăn. Fata se aruncă în braţele tatălui, plîngînd de bucurie. De astădată, venea să-şi ia răsplata unei vieţi dureroase şi iertarea gloriei sale domestice. Se simţea criminală asemeni marilor oameni care încalcă libertăţile pentru a salva patria. Dar, contemplîndu-şi părintele, se cutremură descoperind toate schimbările cîte se înfăptuiseră în el de la ultima-i vizită. Conyncks împărtăşi tainica spaimă a nepoatei şi stărui să ducă cît mai grabnic pe vărusău la Douai, unde înrîurirea patriei îi va reda poate judecata, sănătatea, restituindu-l vieţii fericite din căminul strămoşesc.

După întîiele tresăltări ale inimii, care fură mai vii din partea lui Balthazar decît ar fi crezut Marguerite, el avu pentru dînsa atenţii ciudate; îşi arăta părerea de rău că o primeşte într-o asemenea păcătoasă cameră de han, se informă asupra gusturilor ei, o întrebă ce dorea pentru masă, cu gingaşele preveniri ale unui îndrăgostit; o copleşi în sfîrşit cu toate comportările unui vinovat care vrea să se asigure de judecătorul său. Marguerite îşi cunoştea atît de bine tatăl, încît ghici tîlcul acestei duioşii, presupunînd că s-ar putea să aibă în oraş felurite datorii, ce-l apăsau cu grija să le achite înainte de plecare. Îşi cercetă cîtva timp părintele şi văzu atunci inima omenească în toată goliciunea ei. Balthazar se micşorase. Simţămîntul decăderii sale, izolarea la care-l silea ştiinţa îl făcuseră timid şi copil în toate chestiunile străine de îndeletnicirile-i de predilecţie; fata mai mare îi impunea: amintirea devotamentului său trecut, a forţei ce desfăşurase, conştiinţa puterii pe care-i îngăduise s-o preia, averea de care dispunea şi simţămintele nedeslușite ce puseseră stăpînire pe el din ziua cînd abdicase de la paternitatea lui mai dinainte compromisă, toate i-o făcuseră neîndoios mai mare din zi în zi. Conyncks părea a nu fi nimic în ochii lui Balthazar, el n-o vedea decît pe fiica lui şi nu se gîndea decît la ea, părînd a se teme de ea, ca acei

soți slabi cărora le e frică de soția superioară ce i-a subjugat; cînd ridica ochii spre ea, Marguerite surprindea cu durere în ei o expresie de teamă, la fel cu aceea a unui prunc cînd se simte vinovat. Nobila fiică nu știa cum să împace maiestuoasa și teribila înfățișare a acestui craniu devastat de știință și de muncă, cu surîsul copilăresc, cu slugărnicia naivă ce se zugrăveau pe buzele și pe chipul lui Balthazar. Ea fu rănită de contrastul înfățișat de această măreție și de această micime, făgăduindu-și să folosească înrîurirea întru a-și mîna părintele să-și recucerească toată demnitatea, pentru ziua solemnă cînd avea să reapară în sînul familiei. Mai întîi, prinse un moment cînd au fost singuri pentru a-l întreba la ureche:

— Datorezi ceva aici?

Balthazar se înroși la față și răspunse cu un aer încurcat:

— Nu știu, dar Lemulquinier are să-ți spuie. Acest om de ispravă îmi cunoaște toate angaralele mai bine decît mine.

Marguerite sună valetul și, cînd el veni, dînsa cercetă aproape fără voie fizionomia celor doi bătrîni.

— Domnu' dorește ceva? întrebă Lemulquinier.

Marguerite, care era numai orgoliu și noblețe, avu o strîngere de inimă dîndu-și seama, după tonul și atitudinea valetului, că se stabilise o anume familiaritate neîngăduită între tată și tovarășul său de lucrări.

— Tata nu poate așa dar să calculeze fără dumneata cît datorește aici? zise Marguerite.

— Domnu', răspunse Lemulquinier, datorează...

La aceste cuvinte, Balthazar făcu valetului un semn pe care Marguerite îl surprinse și care-o umili.

— Spune-mi tot ce datorește tata! porunci ea.

— Aici, domnu' datorește o mie de scuzi unui spițer care ține prăvălie cu ridicata și care ne-a furnizat potasă caustică, plumb, zinc și reactivi.

— Asta-i tot? întrebă Marguerite.

Balthazar repetă un semn afirmativ lui Lemulquinier care, fascinat de stăpînu-său, răspunse:

— Da, domnișoară.

— Ei bine, reluă ea, am să ți-i dau.

Balthazar își îmbrățișă voios fata zicîndu-i:

— Ești un înger pentru mine, copila mea!

Și respiră mai în voie, privind-o cu un ochi mai puțin trist, însă, cu toată această bucurie, Marguerite desluși lesne pe fața lui semnele unei adînci îngrijorări și socoti că acești o mie de scuzi alcătuiau numai datoriile sîcîitoare de laborator.

— Fii sincer, tată, îl îndemnă, lăsîndu-se luată pe genunchi, mai datorești ceva? Mărturisește-mi totul, întoarce-te în casa dumitale fără să păstrezi o pricină de teamă în mijlocul bucuriei tuturora.

— Draga mea Marguerite, răspunse el luîndu-i mîinile și sărutîndu-i-le cu o grație ce părea a fi o amintire din tinerețe, ai să mă certi?

— Nu! declară ea.

— Adevărat? întrebă, lăsînd să-i scape un gest de bucurie copilărească. Pot deci să-ți spun tot, ai să plătești?

— Da, zise ea stăpînindu-și lacrimile care-i năvăleau în ochi.

— Ei bine, datoresc... Oh! nu îndrăznesc!...

— Dar spune odată, tată!

— E mult, reluă el.

Ea își încleștă mîinile într-o pornire de deznădejde.

— Datorez treizeci de mii de franci domnilor Protez și Chiffreville.

— Treizeci de mii de franci, zise ea, sînt exact economiile mele; dar îmi face plăcere să ți-i ofer, adăugă sărutîndu-i cu smerenie fruntea.

El se ridică, își luă fiica în brațe și făcu înconjurul camerei săltînd-o ca pe un prunc; apoi o așeză din nou pe jilțul unde stătuse, exclamînd:

— Scumpa mea copilă, ești o comoară de dragoste. Nu mai aveam trai. Casa Chiffreville mi-a scris trei scrisori amenințătoare și voia să mă urmărească, pe mine, de pe spinarea căruia a făcut avere...

— Tată, rosti trist Marguerite, așadar cauți mereu?

— Mereu! răspunse el cu un surîs de nebun. Am să găsesc, crede-mă!... Dacă ai şti pînă unde am ajuns noi!

— Care, noi?...

— Vorbesc de Lemulquinier; a sfîrşit prin a mă înţelege, mă ajută mult... Bietul om, mi-e aşa de devotat!

Conyncks întrerupse convorbirea, intrînd. Marguerite făcu semn părintelui să tacă, temîndu-se ca el să nu-şi piardă stima în ochii unchiului. Era cu desăvîrşire înspăimîntată de ravagiile pe care preocuparea le făcuse în această mare inteligenţă, absorbită în căutarea unei probleme poate de nerezolvat. Balthazar, care nu vedea fără îndoială nimic dincolo de cuptoarele lui, nici nu bănuia măcar liberarea averii de datorii.

A doua zi plecară spre Flandra. Călătoria fu destul de lungă pentru ca Marguerite să poată dobîndi confuze lumini asupra situaţiei în care se aflau tatăl ei şi Lemulquinier. Valetul avea oare asupra stăpînului acel ascendent pe care ştiu să-l cîştige asupra celor mai mari spirite oamenii fără educaţie ce se simt folositori şi, din hatîr în hatîr, ştiu să păşească spre dominaţie cu îndărătnicia unei idei fixe? Ori stăpînul căpătase pentru valetul său acel soi de afecţiune ce se naşte din obişnuinţă, asemeni celei pe care un muncitor o are pentru unealta sa creatoare, pe care arabul o nutreşte pentru calu-i liberator? Marguerite pîndi cîteva fapte pentru a se decide, punîndu-şi în gînd să-l sustragă pe Balthazar unui jug umilitor, dacă era real.

Trecînd prin Paris, poposi cîteva zile acolo ca să plătească datoriile bătrînului şi ca să roage pe fabricanţii de produse chimice să nu trimită nimic la Douai fără a o preveni mai întîi despre comenzile pe care le-ar face Claes. Izbuti să-şi convingă tatăl să schimbe costumul şi să-şi reia deprinderile de îngrijire care se cădeau unui om de rangul său. Această restaurare corporală a redat lui Balthazar un fel de demnitate fizică, de bun augur pentru o schimbare de idei. Fericită mai dinainte de toate surpri-

zele cîte-l aşteptau pe tatăl său în propria lui casă, fata porni curînd spre Douai.

La trei leghe depărtare de oraş, Balthazar fu întîmpinat de fiica mai mică, Félicie, călare, escortată de cei doi fraţi, de Emanuel, de Pierquin şi de prietenii intimi ai celor trei familii. Călătoria l-a sustras bine înţeles pe chimist de la gîndurile-i obişnuite, priveliştea Flandrei înrîuri asupra inimii sale; de aceea, cînd zări voiosul alai alcătuit de familie şi prieteni, îl biruiră emoţii atît de puternice, că ochii i se umeziră, glasu-i tremură, pleoapele i se înroşiră şi îşi îmbrăţişă copiii cu atîta patimă fără a se putea desprinde de dînşii, încît cei de faţă la această scenă fură mişcaţi pînă la lacrimi. Cînd îşi revăzu casa, îngălbeni, sări jos din droşcă cu sprinteneala unui om tînăr, sorbi cu nesaţ aerul curţii şi începu să privească cele mai neînsemnate amănunte cu o plăcere ce se revărsa în gesturi; îşi sumeţi trupul şi chipu-i redeveni tînăr. Cînd păşi apoi în salon, lacrimile îl podidiră la exactitatea cu care fiică-sa reprodusese vechile sfeşnice de argint vîndute, înţelegînd că toate dezastrele trebuiau să fi fost în întregime reparate. Un prînz splendid era servit în sufrageria unde golurile de pe poliţe fuseseră împlinite cu obiecte rare şi cu argintărie de un preţ cel puţin egal cu cel al pieselor de odinioară. Deşi această masă de familie ţinu mult, abia ajunse pentru povestirile pe care Balthazar le cerea fiecăruia dintre copii. Zguduirea întipărită în moralul său prin această întoarcere îl făcu să se alăture la fericirea familiei, şi se arătă demn părinte. Manierele lui îşi reluară vechea noblеţe. În primul moment fu furat de plăcerea posesiunii, fără a se întreba prin ce mijloace redobîndea tot ce pierduse. Bucuria-i fu deci întreagă şi plină.

Cînd prînzul luă sfîrşit, cei patru copii, tatăl şi Pierquin, notarul, trecură în salon, unde Balthazar văzu, nu fără îngrijorare, un teanc de hîrtii timbrate pe care un ajutor de notar le pusese pe o masă dinaintea căreia stătea, ca spre a-şi asista patronul.

Copiii se aşezară, iar Balhazar, nedumerit, rămase în picioare în faţa căminului.

— Aceasta, începu Pierquin, este darea de seamă despre tutela pe care domnul Claes o prezintă copiilor săi. Nu-i desigur prea amuzant! adăugă rîzind după tipicul notarilor ce iau îndeobşte un ton glumeţ pentru a vorbi de afaceri. Insă trebuie neapărat să-i daţi ascultare.

Deşi împrejurările îndreptăţeau această rostire, domnul Claes, căruia conştiinţa îi amintea trecutul vieţii sale, o primi ca o dojană şi încruntă din sprîncene. Ajutorul de notar începu a da citire. Mirarea lui Balthazar mergea crescînd pe măsură ce acest act se desfăşura. In el era stabilit mai întîi că averea soţiei sale se ridica, la data decesului, cam la un milion şase sute de mii de franci şi încheierea acestei dări de seamă furniza în chip lămurit fiecăruia dintre copiii săi partea lui neştirbită, aşa cum ar fi putut-o chivernisi un bun şi grijuliu părinte. Reieşea că se ridicase orice ipotecă de pe casă, deci, că Balthazar se afla acasă la el şi că bunurile sale rurale erau de asemeni degajate. După ce diferitele acte fură semnate, Pierquin înfăţişă chitanţele sumelor luate odinioară cu împrumut şi ordinele de ridicare a sechestrelor de pe rente, care apăsau pe proprietăţi.

In acea clipă, Balthazar, care-şi redobîndea dintr-o dată onoarea de om, viaţa de părinte, stima de cetăţean, se prăbuşi în jilţ; o căută din ochi pe Marguerite care, printr-una din acele sublime gingăşii de femeie, se făcuse nevăzută în timpul acelei citiri sub cuvînt că avea de văzut dacă fuseseră îndeplinite toate dorinţele sale pentru sărbătorire. Fiecare din membrii familiei înţelese gîndul bătrînului în clipa cînd ochii lui împînziţi de lacrimi căutau fata, pe care cu toţii o vedeau în acel moment cu ochii sufletului, ca pe un înger de forţă şi de lumină. Desluşind pasul fiicei, Balthazar alergă s-o fringă la piept.

— Tată, îi zise ea la piciorul scării unde bătrînul o prinse spre a o îmbrăţişa, te rog din suflet,

nu micşora întru nimic sfînta dumitale autoritate. Mulţumeşte-mi în faţa întregii familii că am dus la bun sfîrşit intenţiile dumitale, şi fii în chipul acesta singurul făcător al binelui care s-a putut înfăptui aici.

Balthazar ridică ochii spre cer, îşi privi fiica, încrucişă braţele şi rosti, după un răstimp în care chipu-i recăpătă o înfăţişare pe care copiii nu i-o mai văzuseră de zece ani :

— De ce nu eşti aici, Pépita, ca s-o admiri pe copila noastră ?

Strînse cu putere pe Marguerite fără a putea rosti un singur cuvînt şi se întoarse în salon.

— Copiii mei, vorbi cu acea noblețe a ţinutei care-l făcea altădată unul din bărbaţii cei mai impunători, datorăm cu toţii mulţumiri şi recunoştinţă fiicei mele Marguerite, pentru cumințenia şi bărbăţia cu care mi-a îndeplinit dorinţele, cu care mi-a înfăptuit planurile, atunci cînd prea absorbit de lucrările mele, i-am pus în mînă frînele conducerii gospodăreşti.

— Ah! Acum voi citi contractele de căsătorie! zise Pierquin uitîndu-se la ceas. Dar aceste acte nu ne privesc, dat fiind că legea mă opreşte să întocmesc acte publice pentru rudele mele şi pentru mine. Domnul Raparlier, unchiul, are să vină.

În acel moment, prietenii familiei poftiţi la ospăţul pregătit pentru a sărbători întoarcerea domnului Claes şi pentru a celebra semnarea actelor, sosiră rînd pe rînd, în vreme ce slujitorii aduceau darurile de nuntă. Adunarea spori iute şi deveni tot atît de impunătoare prin vaza oaspeţilor, precît era de frumoasă prin bogăţia straielor. Cele trei familii ce se legau prin fericirea ordaslelor lor voiseră să se întreacă în strălucire. Într-o clipă, salonul fu ticsit de grațioasele daruri oferite logodnicilor. Aurul făcea ape şi scînteia. Stofele despăturite, şalurile de caşmir, şiragurile de mărgele, gătelile de nestemate aţîţau o bucurie atît de adevărată la cei ce le dăruiau ca şi la cele care le primeau, acea bucurie pe jumătate copilărească se zugrăvea atît de vădit pe toate chipurile, încît valoarea acestor daruri magnifice era

dată uitării chiar de către cei îndeobște ocupați s-o calculeze din curiozitate.

Peste puțin începu ceremonialul obișnuit în familia Claes pentru asemenea solemnități. Singuri tatăl și mama trebuiau să stea jos, iar asistenții rămîneau în picioare în fața lor, la distanță. De partea strîngă a salonului și înspre grădină se așezară Gabriel Claes și domnișoara Conyncks, lîngă care stăteau domnul de Solis și Marguerite, sora sa și Pierquin. La cîțiva pași de aceste trei perechi, Balthazar și Conyncks, singurii din adunare ce stăteau jos, luară loc fiecare în cîte-un jîlț, aproape de notarul care-l înlocuia pe Pierquin. Jean se afla în picioare în spatele tatălui. Vreo douăzeci de femei îmbrăcate cu eleganță și cîțiva bărbați, toți aleși dintre rudele cele mai apropiate ale familiilor Pierquin, Conyncks și Claes, primarul din Douai, care trebuia să cunune pe soți, cei doisprezece martori luați dintre prietenii cei mai devotați ai celor trei familii, printre care se afla primul președinte al curții de apel, toți, pînă și preotul de la Saint-Pierre, stăturâ în picioare, alcătuind, în partea dinspre curte, un cerc impunător. Acest omagiu adus de toată această adunare paternității care, în acea clipă, căpătase o strălucire de măreție regească imprima acestei scene o culoare antică. Fu singurul moment în care, de șaisprezece ani încoace, Balthazar uită de căutarea absolutului. Domnul Raparlier, notarul, merse să întrebe pe Marguerite și pe sora ei dacă sosiseră toți oaspeții poftiți la semnarea actelor și la ospățul ce trebuia să urmeze; iar după răspunsul lor afirmativ, se întoarse să ia contractul de căsătorie între Marguerite și domnul de Solis, care trebuia citit primul, cînd deodată ușa de la salon se dete în lături și Lemulquinier se arătă, cu fața învăpăiată de bucurie:

— Domnu'! Domnu'!

Balthazar aruncă spre Marguerite o privire de deznădejde, îi făcu un semn și o duse în grădină. Pe loc, neliniștea a cuprins toată adunarea.

— Nu îndrăzneam să ți-o spun, copila mea, rosti tatăl către fiică, dar pentru că ai făcut atîta pentru

mine, ai să mă scapi şi de această nouă pacoste. Lemulquinier mi-a împrumutat pentru o ultimă experienţă care n-a reuşit, douăzeci de mii de franci, fructul economiilor lui. Nenorocitul vine desigur să mi-i ceară, aflînd că sînt din nou bogat; te rog, achită-l numaidecît. Ah! îngerul meu, lui îi datoreşti pe tatăl tău, căci numai el mă consola în dezastrele mele, numai el mai crede în mine. Desigur, fără el, aş fi mort...

— Domnu'! Domnu'! striga Lemulquinier.

— Ei? spuse Balthazar, întorcîndu-se.

— Un diamant!

Claes se repezi în salon şi zări un diamant în mîna valetului care-i şopti:

— M-am dus în laboratorul...

Chimistul, care uitase totul, aruncă o privire spre bătrînul flamand, privire ce nu se putea tălmăci decît prin aceste cuvinte: *Te-ai dus, primul, în laborator!*

— Şi, urmă valetul, şi am găsit acest diamant în capsula care comunica cu pila aceea pe care noi am lăsat-o să-şi facă mendrele; iar ea şi le-a făcut, domnule! adăugă arătînd un diamant alb, de forma octoedrică, a cărui scînteiere atrăgea privirile întregii adunări.

— Copii, prieteni, rosti Balthazar, iertaţi pe bătrînul meu servitor, iertaţi-mă şi pe mine... Aceasta o să mă facă să înnebunesc. Un hazard de şapte ani a produs, fără mine, o descoperire pe care o caut de şaispreze ani. În ce fel? Habar n-am! Da, lăsasem sulfură de carbon sub influenţa pilei lui Volta, a cărei acţiune ar fi trebuit supravegheată zi de zi. Ei bine! În lipsa mea, puterea lui Dumnezeu a izbucnit în laboratorul meu, fără să-i fi putut constata efectele, progresive bine înţeles! Asta nu-i îngrozitor? Blestemat surghiun! Afurisit hazard! Vai! dacă aş fi prins această îndelungă, această lentă, această subită, nu ştiu cum să-i spun, cristalizare, transformare, în sfîrşit, acest miracol, ei bine! copiii mei ar fi şi mai bogaţi. Cu toate că nu-i soluţia pro-

blemei pe care-o cercetez, cel puțin primele raze ale gloriei ar fi strălucit deasupra țării mele, și clipa aceasta, pe care afecțiunile noastre satisfăcute o fac atît de arzătoare de fericire, ar mai fi încălzită și de soarele științei!

Fiecare păstra tăcere în fața acestui om. Vorbele fără șir smulse de durerea lui erau prea adevărate, pentru a nu fi sublime.

Deodată, Balthazar își înăbuși deznădejdea în străfundul ființei, aruncă asupra adunării o privire maiestuoasă ce străluci în suflete, luă diamantul și-l oferi Margueritei, exclamînd:

— Îți aparține, îngerul meu.

Apoi trimise pe Lemulquinier cu un gest și spuse notarului:

— Să continuăm.

Acest cuvînt trezi în adunare fiorul pe care, în unele roluri, Talma[44] îl deștepta în mulțimile cu răsuflarea tăiată. Balthazar se așezase spunîndu-și în șoaptă:

— Nu trebuie să fiu decît părinte astăzi.

Marguerite auzi cuvîntul, înaintă, apucă mîna tatălui și o sărută respectuos.

— Niciodată un om n-a fost atît de mare! zise Emanuel, cînd logodnica-i se întoarse lîngă el. Niciodată un om n-a fost atît de tare, oricare altul ar înnebuni.

Cînd cele trei acte fură citite și semnate, fiecare se grăbi să chestioneze pe Balthazar asupra chipului cum se formase acel diamant; dar el nu putea răspunde nimic despre o întîmplare atît de stranie. El privi podul și-l arătă cu un gest de neputință.

— Da, puterea înspăimîntătoare datorită mișcării materiei aprinse care, fără îndoială, a făcut metalele, diamantele, spuse el, s-a manifestat aici, o clipă, printr-un hazard.

— Nimic mai firesc, desigur, decît acest hazard! explică unul din acei inși ce vor să explice totul. Babacu' o fi uitat vreun diamant veritabil. Unul barem salvat, din atîtea cîte-a ars...

— Să uităm aceasta, spuse Balthazar prietenilor, vă rog să nu-mi mai pomeniți nimic astăzi despre acest lucru.

Marguerite îi luă brațul ca să treacă în apartamentele casei din față, unde-l aștepta o sărbătorire somptuoasă. Cînd păși în galerie în urma tuturor oaspeților, abia atunci o văzu împodobită cu tablouri și plină de flori rare.

— Tablouri! exclamă el, tablouri!... și cîteva din cele vechi ale noastre!

Se opri, fruntea i se întunecă, avu un moment de întristare și simți atunci povara greșelilor sale măsurînd nemărginirea tainicei sale umilințe.

— Tot ce vezi e al dumitale, tată! rosti Marguerite, ghicind sentimentele care frămîntau sufletul lui Balthazar.

— Înger pe care duhurile cerești trebuie să-l slăvească, exclamă el, pentru a cîta oară ai redat oare viața tatălui tău?

— Nu mai păstra nici un nor pe frunte și nici cel mai mic gînd trist în suflet, răspunse ea, așa am să fiu răsplătită dincolo de orice speranțe... M-am gîndit la Lemulquinier, tată dragă, puținele vorbe pe care mi le-ai spus despre dînsul mă fac să-l stimez, și, o mărturisesc, îl judecasem greșit; nu te mai gîndi la ceea ce-i datorești, o să rămînă lîngă dumneata ca un umil prieten. Emanuel are vreo șaizeci de mii de franci economie, o să-i dăm lui Lemulquinier. După cum te-a slujit cu atîta credință merită și trebuie să fie fericit cîte zile va mai avea de trăit. Nu te îngriji de noi. Domnul de Solis și cu mine vom duce o viață potolită și molcomă, o viață fără fast; ne putem deci lipsi de această sumă pînă cînd dumneata ai să ne-o înapoiezi.

— Ah! fata mea, nu mă părăsi niciodată! Fii veșnic providența tatălui tău...

Intrînd în apartamentele de recepție, Balthazar le găsi restaurate și mobilate tot atît de magnific cum erau odinioară. Curînd oaspeții se strînseră în vasta sufragerie de la parter prin scara cea mare, pe ale cărei trepte se aflau arbori înfloriți. O minunată ar-

gintărie, oferită de Gabriel tatălui său, ademeni privirile tot atît cît şi luxul mesei ce păru fără seamăn celor mai cu vază locuitori ai unui oraş unde acest lux este, prin tradiţie, la modă. Slujitorii domnului Conyncks, ai lui Claes şi ai lui Pierquin se aflau acolo pentru a servi acel somptuos ospăţ. Văzîndu-se la mijlocul acelei mese înconjurată de rude, de prieteni şi de chipuri pe care se zugrăvea o bucurie vie şi sinceră, Balthazar, în spatele căruia se afla Lemulquinier, avu o emoţie atît de pătrunzătoare, încît fiecare tăcu, aşa cum se tace în faţa marilor bucurii sau a marilor dureri.

— Dragi copii, exclamă el, aţi tăiat viţelul cel gras pentru întoarcerea tatălui risipitor!

Acest cuvînt prin care savantul se judeca singur şi care împiedică poate pe ceilalţi să-l judece mai aspru, fu rostit cu atîta noblеţe, încît fiecare, înduioşat, îşi şterse lacrimile; dar fu cea din urmă manifestare de melancolie. Bucuria luă pe nesimţite caracterul zgomotos şi animat ce vesteşte petrecerile de familie.

După ospăţ, protipendada oraşului sosi la balul care a fost la înălţimea splendorii clasice a casei Claes restaurată.

Cele trei nunţi se făcură în scurtă vreme şi fură prilej de petreceri, de baluri, de ospeţe ce tîrîră, timp de mai multe luni, pe bătrînul Claes în vîrtejul lumii. Băiatul său cel mai mare merse să se stabilească la moşia pe care o poseda Conyncks lîngă Cambrai, fiindcă tatăl fetei nu voia cu nici un preţ să se despartă de dînsa. Doamna Pierquin trebui de asemeni să părăsească casa părintească, pentru a face onorurile casei pe care o clădise Pierquin şi unde voia să trăiască pe picior mare, căci îşi vînduse funcţia, iar unchiu-său, Des Racquets, tocmai murise lăsîndu-i tezaure agonisite cu încetul. Jean plecă la Paris unde trebuia să-şi desăvîrşească educaţia.

Soţii Solis rămaseră deci singuri lîngă tatăl lor care le lăsă clădirile din dos, instalîndu-se la catul al doilea al casei din faţă. Marguerite ţinu să ve-

gheze mai departe bună-starea materială a lui Balthazar şi fu ajutată în această dulce datorie de Emanuel. Această nobilă fiică primi din mîinile iubirii cununa cea mai rîvnită, cea pe care fericirea o împleteşte şi a cărei strălucire este întreţinută de statornicie. Intr-adevăr, niciodată o pereche nu întruchipă mai desăvîrşit acea fericire deplină, vădită, pură, pe care toate femeile o dezmiardă în visurile lor. Unirea acestor două făpturi atît de curajoase în cumpenele vieţii, şi care se iubiseră cu atîta curăţenie, deşteptă în oraş o admiraţie plină de respect. Domnul de Solis, numit de mult inspector general al Universităţii, demisionă din funcţiile sale pentru a se bucura mai deplin de această fericire şi pentru a rămîne la Douai, unde fiecare îi preţuia într-atît însuşirile şi caracterul, încît numele-i se afla dinainte făgăduit urnei colegiilor electorale cînd avea să sosească pentru el vîrsta deputăţiei. Marguerite, care se dovedise atît de dîrză în răstrişte, redeveni în tihna conjugală o femeie blîndă şi bună.

Claes rămase, în timpul acestui an, adînc preocupat, fără doar şi poate; dar cu toate că încercă cîteva experienţe puţin costisitoare şi pentru care veniturile-i ajungeau, păru că-şi neglijează laboratorul. Marguerite, legînd firul vechilor obiceiuri ale casei Claes, oferi în fiece lună de hatîrul tatălui său o petrecere de familie la care luau parte rudele Pierquin şi Conyncks, şi primi înalta societate a oraşului într-o zi din săptămînă, cînd dădea o „cafea" ce deveni una din cele mai faimoase. Deşi adeseori distrat, Claes lua parte la toate reuniunile şi redeveni cu atîta bunăvoinţă om de lume ca să facă pe placul fiicei mai mari, încît copiii putură să creadă că-şi luase gîndul de a mai căuta soluţia problemei care-l frămîntase.

Trei ani se scurseră astfel.

VII

ABSOLUTUL GASIT

În anul 1828, un eveniment favorabil lui Emanuel îl chema în Spania. Deşi între averile casei de Solis şi el, se aflau trei spiţe numeroase de rubedenii ; frigurile galbene, bătrîneţea, sterilitatea soţilor, toate capriciile soartei se unire pentru a face din Emanuel moştenitorul titlurilor şi al bogatelor proprietăţi ale casei sale, el, cel din urmă. Printr-o întîmplare din cele ce nu sînt de crezut doar în cărţi, casa Solis achiziţionase comitatul de Nourho. Marguerite nu voi să se despartă de soţul ei, care trebuia să rămînă în Spania atîta timp cît aveau s-o ceară treburile sale ; dealtminteri era şi curioasă să vadă castelul de Casa-Real, unde copilărise mama ei, cum şi oraşul Grenada, leagăn strămoşesc al familiei de Solis. Astfel, plecă încredinţînd cîrma gospodăriei devotatelor slujnice Martha şi Josette, cît şi lui Lemulquinier, care aveau obişnuinţa mai veche s-o diriguiască. Balthazar, căruia Marguerite îi propusese o călătorie în Spania, refuzase invocînd vîrsta-i înaintată; însă numai o seamă de lucrări clocite de multă vreme şi care trebuia să-i realizeze speranţele, fură adevărata pricină a acestui refuz.

Contele şi contesa de Solis y Nourho au stat în Spania mai mult decît o voiau, Marguerite dînd acolo naştere unui prunc. Se aflau, în toiul anului 1830, la Cadix, de unde socoteau să se îmbarce pentru a se întoarce în Franţa, prin Italia; dar se treziră cu o scrisoare în care Félicie dădea foarte alarmante veşti surorii sale. În optsprezece luni, tatăl iarăşi se ruinase cu desăvîrşire. Gabriel şi Pierquin erau siliţi să înmîneze lui Lemulquinier o sumă lunară pentru a veni într-ajutorul cheltuielilor. Bătrînul slujitor îşi jertfise pentru a doua oară avutul. Balthazar nu voia să primească pe nimeni şi nu îngăduia nici măcar pe copii, la el în casă. Josette şi Martha muriseră. Vizitiul, bucătarul şi ceilalţi servitori fuseseră rînd pe rînd concediaţi. Caii şi echipajele erau vîndute. Deşi Lemulquinier păstra cea mai deplină taină asupra obiceiurilor stăpînului, toate îndreptăţeau credinţa că cei o mie de franci pe lună daţi de Gabriel Claes şi de Pierquin se duceau pe experienţe. Puţinele provizii pe care valetul le cumpăra de la piaţă lăsau a se înţelege că cei doi bătrîni se mulţumeau cu strictul necesar. În sfîrşit, pentru a nu lăsa să fie vîndută casa părintească, Gabriel şi cu Pierquin plăteau dobînzile la sumele împrumutate de Claes, fără ştirea lor, asupra acestui imobil. Nici unul din copii nu avea vreo înrîurire asupra bătrînului, care la şaptezeci de ani, desfăşura o energie fără seamăn cînd era vorba să-şi îndeplinească toate vrerile, chiar cele mai nesăbuite. Poate numai Marguerite ar mai putea să încerce din nou puterea pe care o exercitase odinioară asupra lui Balthazar, şi Félicie îşi implora sora să vină numaidecît; se temea ca nu cumva părintele lor să fi iscălit iarăşi niscaiva poliţe. Gabriel, Conyncks şi Pierquin, înspăimîntaţi cu toţii de îndărătnicia unei sminteli ce mistuise fără rezultat aproape şapte milioane, erau hotăriţi să nu plătească datoriile domnului Claes. Această epistolă schimbă planurile de călătorie ale doamnei de Solis, care luă drumul cel mai scurt pentru a ajunge la Douai. Economiile sale şi noua-i avere îi îngăduiau cu prisosinţă să plătească datoriile tatălui, dar ea voia mai mult, voia să asculte dorinţa sărmanei mame,

nelăsîndu-l pe Balthazar să coboare dezonorat în mormînt. Desigur, ea şi numai ea putea să exercite destulă autoritate asupra acestui bătrîn, pentru a-l împiedica să-şi continue opera de ruinare, la o vîrstă cînd nu mai era de aşteptat nici o trudă rodnică de la facultăţile-i slăbite. Dînsa dorea însă să-l guverneze fără a-l jigni, ca să nu imite odraslele lui Sofocle [45], în împrejurarea cînd tatăl său ar fi cumva aproape de ţelul ştiinţific căruia îi jertfise atîtea şi atîtea.

Domnul şi Doamna de Solis ajunseră în Flandra prin ultimele zile ale lunii septembrie 1831 şi sosiră la Douai dimineaţa. Marguerite descinse la locuinţa lor din strada Parisului şi o găsi ferecată. Clopoţelul fu tras din răsputeri fără ca cineva să răspundă. Un negustor îşi părăsi pragul dughenii, unde-l scosese huruitul trăsurilor domnului de Solis şi ale suitei sale. Mulţi dintre localnici se iţeau pe la ferestre pentru a gusta priveliştea oferită de întoarcerea unor soţi îndrăgiţi de tot oraşul şi totodată atraşi de acea nelămurită curiozitate ce se lega de evenimentele pe care sosirea doamnei de Solis făcea a se bănui că se vor petrece în casa Claes. Negustorul îl înştiinţă pe valetul contelui de Solis că bătrînul Claes ieşise cam de o oră. Fără îndoială, Lemulquinier îşi plimba stăpînul pe metereze. Marguerite trimise să cheme un lăcătuş ca să descuie uşa, pentru a evita scena pe care o pregătea poate rezistenţa tatălui, dacă, aşa cum îi scrisese Félicie, dînsul s-ar împotrivi cumva s-o primească. În acest timp, Emanuel porni să-l caute pe bătrîn pentru a-i vesti sosirea fiicei, în vreme ce valetul alerga să înştiinţeze pe domnul şi pe doamna Pierquin. Într-o clipă, uşa fu descuiată. Marguerite intră în salon să-şi pună bagajele înlăuntru, şi se cutremură de groază văzînd pereţii goi, parcă un pîrjol ar fi trecut pe acolo. Minunatele tăblii de lemn sculptate de Van Huysium şi portretul prezidentului fuseseră vîndute, zice-se, lordului Spencer. Sufrageria era pustie; nu se mai aflau decît două scaune de pai şi o masă obişnuită, unde Marguerite zări îngrozită două farfurii, două boluri, două tacîmuri de argint şi, pe un taler, rămăşiţele unei scrumbii pe care Claes şi valetul o împăr-

țiseră desigur între dînșii. Într-o clipă, cutreieră casa; încăperile înfățișau pretutindeni jalnica priveliște a unei pustiiri la fel cu cea din salon și din sufragerie. Ideea absolutului trecuse peste tot asemeni unui incendiu. Drept orice mobilier, camera bătrînului avea un pat, un scaun și o masă pe care se afla un sfeșnic păcătos de aramă în care, în ajun, își dăduse sfîrșitul un căpețel de luminare din cea mai ieftină marfă. Sărăcia era atît de lucie, încît nu se mai aflau perdele la ferestre. Cele mai mărunte obiecte, care ar fi putut să reprezinte vreun preț în casă, totul, pînă și ustensilele de bucătărie, fuseseră vîndute. Împinsă de curiozitatea ce nu ne părăsește nici chiar în nenorocire, Marguerite intră la Lemulquinier a cărui odaie era tot atît de goală ca și cea a stăpînului. În sertarul pe jumătate închis al mesei, zări o chitanță de la muntele de pietate, care dovedea că valetul își amanetase ceasornicul cu cîteva zile mai înainte. Alergă în laborator și văzu această încăpere înțesată de instrumente științifice, ca și în trecut. Ceru să i se deschidă apartamentul ei, tatăl îi respectase totul acolo.

La prima ochire aruncată înlăuntru, Marguerite izbucni în plîns și iertă toate părintelui său. În toiul acelei furii pustiitoare, fusese așadar oprit de sentimentul părintesc și de recunoștința pe care i-o datora fiicei ! Această mărturie de dragoste, într-o clipă cînd deznădejdea Margueritei atinsese culmea, determină una din acele reacțiuni lăuntrice împotriva cărora inimile cele mai reci rămîn neputincioase. Coborî în salon și aștepta sosirea bătrînului, într-o neliniște pe care îndoiala o sporea în chip și mai crîncen. Cum avea să-l regăsească ? Dărîmat, gîrbov, suferind, sleit de posturile pe care le îndura din orgoliu ? Dar oare se mai afla în toate mințile ? Lacrimi îi șuroiau din ochi fără ca ea să-și dea seama, la regăsirea acestui altar devastat. Icoanele întregii sale vieți, strădaniile, prevederile zădarnice, copilăria-i, mama sa fericită și nefericită, totul, pînă și imaginea micuțului ei Joseph ce surîdea la priveliștea acestui prăpăd, alcătuiau un poem de sfîșietoare melancolii. Însă, deși prevăzuse noi nenorociri, nu se aștepta chiar la deznădă-

mîntul ce avea să încunune viaţa părintelui său, acea viaţă în acelaşi timp atît de măreaţă şi atît de mizerabilă. Starea în care ajunsese domnul Claes nu mai era o taină pentru nimeni. Spre ruşinea oamenilor, nu se găseau la Douai două inimi generoase, care să aducă prinos perseverenţei sale de om al geniului. Pentru întreaga societate, Balthazar era numai un om care trebuia pus sub interdicţie, un părinte netrebnic care tocase şase averi, milioane, şi care căuta piatra filozofală în veacul al XIX-lea, acest veac luminat, acest veac lipsit de misticism, acest veac... etc. Îl defăimau dîndu-i numele de alhimist, aruncîndu-i în obraz aceste cuvinte: „Vrea să facă aur!" Cîte nu se înşirau întru preamărirea acestui secol, în care, ca în toate celelalte, talentul expiră sub o nepăsare tot atît de brutală, ca şi cea din timpurile cînd pieriră Dante, Cervantes, Tasso, *e tutti quanti* ?... Noroadele înţeleg cu şi mai mare întîrziere creaţiile geniului decît le pricepeau regii.

Aceste păreri se filtraseră pe nesimţite din înalta societate a oraşului în burghezime, şi din burghezime, în poporul de jos. Chimistul septuagenar stîrnea deci un adînc sentiment de compătimire la oamenii bine crescuţi, o curiozitate batjocoritoare în popor, două manifestări încărcate de dispreţ ale aceluiaşi *Vae victis* ![46] cu care oamenii mari sînt doboriţi de mase cînd îi văd mizerabili. Mulţi dintre localnici veneau în faţa casei Claes, să-şi arate unul altuia rozeta podului unde se mistuise atît amar de aur şi de cărbune. Cînd trecea Balthazar, era arătat cu degetul; deseori, la înfăţişarea lui, o vorbă de ocară sau de milă scăpa de pe buzele unui om din popor sau ale unui copil; dar Lemulquinier avea grijă să i-o răstălmăcească drept un cuvînt de laudă, şi putea să-l înşele fără nici o greutate. Dacă ochii lui Balthazar păstraseră acea sublimă luciditate ce-o întipăreşte deprinderea măreţelor gîndiri, simţul auzului îi slăbise. Pentru o seamă de ţărani, de inşi ignoranţi şi superstiţioşi, acest bătrîn era deci un vrăjitor. Nobila, măreaţa casă Claes se numea, în mahalale şi la ţară, „casa diavolului". Pînă şi chipul lui Lemulquinier era prilej pentru ace-

leași scornelii vrednice de rîs, care se răspîndiseră pe socoteala stăpînului. De aceea, cînd bietul ilot bătrîn mergea la piață să cumpere de-ale gurii și lua tot ce era mai ieftin, nu se căpătuia cu nimic fără a înghiți felurite batjocuri în loc de supliment ; mai simțindu-se pe deasupra și foarte fericit cînd unele precupețe superstițioase se îndurau să-i vîndă netrebnica rație de calic, numai de teamă să nu-și atragă asupra lor cine știe ce duhuri vrăjmașe intrînd in harță cu „omul dracului". Așa dar sentimentele întregului tîrg erau îndeobște ostile acestui nobil unchiaș și tovarășului său. Halul straielor, și ale unuia, și ale celuilalt nu cu puțin contribuiau la asta, căci amîndoi umblau îmbrăcați ca niște umili cerșetori, care păstrează o atitudine fricoasă și se sfiesc să milogească o pomană. Mai devreme ori mai tîrziu, nu s-ar fi putut să scape de alaiul unor insulte în gura mare. De aceea Pierquin, dîndu-și seamă cît de dezonorantă ar fi pentru familie o asemenea batjocură publică, trimitea totdeauna, în timpul plimbărilor socrului, doi sau trei din slujitorii săi, care mergeau în preajmă cu sarcina de a-l ocroti, căci revoluția din iulie nu insuflase norodului porniri prea respectuoase.

Printr-o fatalitate din cele ce nu se explică, Claes și Lemulquinier, plecați dis-de-dimineață, înșelară supravegherea secretă a domnului și doamnei Pierquin și se aflau singuri în oraș. La întoarcerea din plimbare, veniră să se așeze la soare, pe-o bancă din piața Saint-Jacques, pe unde treceau cîțiva copii în drum spre școală ori spre colegiu. Zărind de departe pe cei doi bătrînii fără apărare și ale căror chipuri se destindeau la soare, puștii începură a flecări pe socoteala lor. Indeobște, flecărelile copiilor ajung repede și degrabă la chicote ; din rîs, dau în mistificări fără a le bănui cruzimea. Șapte sau opt dintre primii sosiți se opriră la distanță și începură a cercela cele două chipuri bătrîne, pufnind în icnete înfundate de rîs, care-au atras luarea aminte a lui Lemulquinier.

— Uite, îl vezi pe ăla cu capul ca un genunchi ?

— Da.

— Ei, află că-i savant din născare !

Tăticu zice că face aur ! se îmbulzi altul cu vorba.

— Pe unde? Pe ici sau pe dincoace? întrebă un al treilea, arătînd cu un gest mucalit acea parte a trupului, pe care școlarii și-o arată atît de des în semn de dispreț.

Mezinul cetei care tăbîrcea coșnița plină cu de-ale mîncării și lingea o felie de pîine unsă cu unt, păși cu nevinovăție spre bancă și-l întrebă de-a dreptul pe Lemulquinier :

— Adevărat, Domnule, că faceți perle și diamante?

— Da, micuțule milițian ! răspunse Lemulquinier zîmbind și bătîndu-l ușor pe obraz. O să-ți dăm și ție cînd ai să fii mare savant.

— Ah ! Domnule, dați-mi și mie ! răsună un strigăt în cor.

Toți copiii se năpustiră ca un stol de vrăbii și împresurară pe cei doi chimiști. Balthazar, cufundat într-o adîncă meditație, fu trezit de aceste țipete și făcu atunci un gest de nedumerire care dezlănțui un hohot de rîs general.

— Haide, strengarilor, respect pentru un om mare ! spuse Lemulquinier.

— Hui-deo ! țipară copiii. Sînteți niște vrăjitori... Da, vrăjitori ! Bătrîni vrăjitori, na !

Lemulquinier sări în picioare și cu bățul amenință pe copii, care o rupseră de fugă, culegînd de pe jos noroi și pietre. Un muncitor ce prînzea la cîțiva pași de acolo, îl zări pe Lemulquinier ridicînd bățul ca să alunge copiii, crezu că-i lovise, și-i asmuți cu acest cuvînt teribil :

— Jos vrăjitorii !

Copiii, simțindu-se sprijiniți, își aruncară proiectilele care bombardară pe cei doi bătrîni în clipa cînd contele de Solis se arăta la capătul pieții, însoțit de slujitorii lui Pierquin. Nu ajunseră însă destul de repede pentru a împiedica pe copii să împroaște cu noroi pe nobilul bătrîn și pe valetul său. Lovitura își atinsese ținta ; Balthazar, ale cărui facultăți se conservaseră pînă atunci prin castitatea firească savanților dominați de preocuparea unei descoperiri ce anihilează pasiunile, ghici, printr-un brusc fenomen de iluminare,

secretul, tîlcul acestei scene. Trupul lui decrepit nu suportă cumplita cutremurare care-l zgudui în nobila regiune a sentimentelor. Se prăbuşi doborît de-un atac de paralizie în braţele lui Lemulquinier, care-l duse acasă pe o targă, înconjurat de cei doi gineri şi de oamenii lor. Nici o putere nu izbuti a împiedica norodul din Douai să escorteze pe bătrîn pînă la uşa casei, unde se aflau Félicie şi copiii săi, Jean, Marguerite şi Gabriel care, înştiinţat de sora lui, venise de la Cambraï, cu soţia.

Fu un episod plin de oroare, întoarcerea acestui bătrîn, care se zbătea mai puţin în ghearele morţii, decît de spaima că-şi vede copiii pătrunzîndu-i secretul mizeriei. De îndată un pat fu pus în mijlocul salonului, toate îngrijirile fură date din plin lui Balthazar, a cărei stare îngădui, spre sfîrşitul zilei, oarecare speranţe de îndreptare. Paralizia, deşi combătută cu abilă inversunare îl lăsă totuşi destulă vreme într-o stare vecină cu copilăria. Cînd paralizia se retrase treptat, stărui numai asupra limbii, pe care o vătămase îndeosebi, poate fiindcă mînia concentrase în ea toate puterile bătrînului, în clipa cînd a vrut să apostrofeze copiii.

Această scenă deslănţui în oraş o indignare generală. Printr-o lege, pînă acum nedescifrată, care călăuzeşte afecţiunile maselor, evenimentul readuse toate spiritele de partea domnului Claes. Într-o clipă, el deveni un om mare, trezi admiraţia şi dobîndi toate sentimentele ce-i fuseseră refuzate în ajun. Fiecare preamări răbdarea lui, voinţa, curajul şi geniul său. Magistraţii voiră să pedepească aspru pe făptaşi ; însă răul era săvîrşit. Familia Claes ceru cea dintîi să fie înăbuşită isprava. Marguerite porunci să se mobileze salonul, ai cărui pereţi fură în scurtă vreme căptuşiţi cu mătase.

Cînd, la cîteva zile după întîmplare, bătrînul tată îşi recăpătă facultăţile şi cînd se regăsi într-o sferă elegantă, înconjurat de tot ce era trebuincios vieţii fericite, înţelese că fie-sa Marguerite trebuia să se fi înapoiat, în clipa cînd ea tocmai intra în salon. Văzînd-o, Balthazar roşi, ochii i se umeziră fără a scoate

lacrimi. Putu să strîngă cu degetele-i reci mîna fiicei, iar în această strîngere puse toate sentimentele și toate gîndurile pe care nu le mai putea rosti. A fost ceva sfînt și solemn; bunul-rămas al creierului care viețuia încă, al inimii pe care recunoștința o reînsuflețea. Vlăguit de încercările-i infructuoase, ostenit de lupta cu o problemă uriașă și poate deznădăjduit de acel incognito pe care-l aștepta memoria lui, acest gigant avea să înceteze curînd a mai trăi; toți copiii îl înconjurau cu un simțămînt de respect, așa încît ochii i se putură desfăta la priveliștile belșugului, ale bogăției și în fața tabloului mișcător ce-i înfățișa frumoasa-i familie. Fu mereu afectuos în privirile sale prin care-și putu manifesta simțămintele; ochii lui căpătară deodată o atît de mare varietate de expresie, încît avură ca un grai de lumină, lesne de priceput.

Marguerite îi plăti datoriile și în cîteva zile, redete casei Claes o splendoare modernă ce trebuia să înlăture orice idee de decădere. Ea nu mai părăsi căpătîiul lui Balthazar, străduindu-se să-i ghicească toate gîndurile și să-i îndeplinească cele mai mărunte dorințe.

Cîteva luni se scurseră în alternativele dintre rău și bine, care vestesc la bătrîni lupta dintre viață și moarte. În fiecare dimineață, copiii se strîngeau lîngă dînsul, stăteau toată ziulica în salon luînd masa înaintea patului său și nu plecau decît în momentul cînd adormea. Distracția care-i plăcu cel mai mult dintre toate cîte se străduiau cu toții să i le ofere, fu citirea ziarelor pe care evenimentele politice le făceau atunci foarte interesante. Domnul Claes ascultă cu luare aminte această lectură pe care domnul de Solis o făcea cu glas tare și aproape de el.

Pe la sfîrșitul anului 1832, Balthazar petrecu o noapte extrem de grea, în care timp domnul Pierquin, medicul, fu chemat de sora de gardă, speriată de brusca schimbare ce se vădi la bolnav. Într-adevăr, doctorul voi să rămînă de veghe, temîndu-se în fiece clipă să nu-și dea sfîrșitul în spasmele unei crize lăuntrice ale cărei efecte aveau caracterul unei agonii.

Bătrînul se deda la mişcări de o forţă de necrezut pentru a scutura lanţurile paraliziei ; dorea să vorbească şi-şi mişca limba fără a putea rosti sunete ; ochii lui sclipitori proiectau gîndiri ; trăsăturile-i contractate exprimau dureri negrăite ; degetele-i se frămîntau cu deznădejde, sudoarea-i ţîşnea în picuri mari.

Dimineaţa, copiii veniră să-şi îmbrăţişeze părinţele cu acea dragoste pe care teama morţii apropiate îi îndemna să şi-o reverse cu fiece zi tot mai fierbinte şi mai vie ; dar el nu le arătă de fel satisfacţia ce i-o prilejuiau îndeobşte aceste semne de iubire. Emanuel, înştiinţat de Pierquin, dădu să desfacă ziarul pentru a vedea dacă nu cumva această lectură ar abate cu-zele lăuntrice care-l munceau pe Balthazar. Despăturind foaia, zări aceste cuvinte : *Descoperirea absolutului.* Cuvintele îl izbiră puternic, şi citi Margueritei un articol în care era vorba de un proces privitor la vînzarea absolutului făcută de un renumit matematician polonez. Deşi Emanuel citise cu glas foarte încet titlul Margueritei, care-l rugă să sară articolul, Balthazar auzise.

Deodată, muribundul se înălţă pe cei doi pumni, aruncă copiilor înspăimîntaţi o privire ce-i străbătu pe toţi ca un fulger, părul ce-i acoperea ceafa se mişcă, zbîrciturile-i tresăltară, faţa lui se însufleţi de un duh de foc, un suflu trecu pe acel chip şi-l făcu sublim ; ridică o mînă crispată de mînie şi tună cu o voce răsunătoare faimosul cuvînt al lui Arhimede: EVRIKA! Se prăbuşi apoi pe pat cu vuietul greoi al unui trup neînsufleţit ; muri scoţînd un gemăt înspăimîntător, şi ochii daţi peste cap exprimară, pînă-n clipa cînd doctorul îi închise, regretul că nu a putut lăsa moştenire ştiinţei dezlegarea unei enigme al cărui văl se sfîşiase prea tîrziu sub degetele descărnate ale morţii.

Paris, iunie — septembrie 1834.